

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

YUNAN UYRUKLULARIN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ (1964-1965)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALPASLAN REMZİ KALLIMCI

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YUNAN UYRUKLULARIN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ (1964-1965)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALPASLAN REMZİ KALLİMCİ

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. BÜLENT BAKAR

İSTANBUL 2015

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Alpaslan Remzi KALLIMCI'nın "Yunan Uyrukluların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bülent BAKAR
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ
Üniversitesi İstanbul Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 17/09/2015 tarih ve 2015/14-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BULUNAN YUNAN VATANDAŞLARININ DURUMUNUN GÜNDEME GELMESİ ve SINIR DIŞI ETME UYGULAMASI

1.1 Kıbrıs Gerginliğinin İç Politikaya Yansıması	9
1.2 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesinin Feshi ve Yaşanan Gelişmeler	18
1.2.1 Mukavelesinin feshi	18
1.2.2 İlk sınır dışı kararının uygulanması.....	25
1.2.3 Yunanistan ile Vize Anlaşması’nın iptal edilmesi	30
1.2.4 Türk Basınının görüşleri	31
1.2.5 Yunan Basınının Görüşleri.....	38
1.3 Sınır Dışı Etme Uygulamasına Devam Edilmesi.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

YUNAN VATANDAŞLARININ SINIR DIŞI EDİLMESİ SÜRECİNDE YAŞANAN DİĞER GELİŞMELER

2.1 Türkiye’nin Karasularını 6-12 Mile Çıkarması	56
2.2 Gençlik Teşekküllerinin Yunan Uyruklulara Karşı İktisadi Boykot Çağrısı.....	58
2.3 Millet Meclisi’nde Yunan Uyrukluların Gündeme Gelmesi	64
2.4 Altı Aylık Sürenin Sonuna Gelinmesi	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İKAMET HAKKININ KAYBEDİLMESİNDEN SONRA YUNAN VATANDAŞLARININ DURUMU

3.1 Yeni Hükümet Teşkiline Kadar Yaşananlar	77
3.2 IV. Koalisyon Hükümeti’nin İş Başına Gelmesi ve Kıbrıs Politikası	82
3.3 Yunan Uyrukluların Yeniden Gündeme Gelmesi.....	84
3.4 Yunanistan’a Gönderilenlerin Durumu	89
SONUÇ.....	93
BİBLİYOGRAFYA.....	96
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ	118

ÖNSÖZ

Yunanistan ile Türkiye'nin 1930 senesinde yapmış oldukları anlaşma sayesinde Türkiye'de ikamet ve ticaret hakkı elde eden Yunan vatandaşları, 1964 ve 1965 senelerinde sınır dışı edilmişlerdir. Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmelerindeki asıl sebep kuşkusuz Kıbrıs meselesinin varlığıdır. Konu hakkında daha önce de çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki, Hülya Demir ile Rıdvan Akar'ın "*İstanbul'un Son Sürgünleri*" adlı eserleridir. Bu çalışma şüphe yok ki bize rehber olmuştur, ancak Hülya Demir ile Rıdvan Akar, eserlerinin giriş bölümünde çalışma amaçlarını şu şekilde belirtmişlerdir: "Biz bu çalışmayla, resmî tarihin Türkiye eşittir Türkler şeklinde formüle edilen yaklaşımını sorgulamayı amaçlıyoruz." Yazarların bu yaklaşımı konuya objektif bir şekilde yaklaşmadıklarının göstergesidir. Yine eserin giriş kısmında Cumhuriyet tarihi boyunca Müslüman olmayan azınlıklara karşı uygulanan politikalarda dört önemli kırılma noktasının olduğunu düşünen yazarlar bu kırılmalardan ilkinin Türk ve Yunan nüfus mübadelesinin olduğunu belirtmişlerdir. İkinci kırılma olarak da İkinci Dünya Savaşı yıllarında ticaretin Türkleştirilmesi ve gayrimüslimlerin mülksüzleştirilmesi amacıyla olduğunu belirttikleri Varlık Vergisi'ni görmektedirler. Azınlıklara karşı yapılan üçüncü saldırının 6/7 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen provokasyonun olduğunu son olarak da 1964'te Rumların sınır dışı edilmeleriyle süregelen bir devlet politikasının uygulandığı görüşündedirler.

Yazarların bahsetmiş oldukları bu dört tarihsel olayın hepsi de farklı zamanlarda gerçekleşmiş farklı sebep ve sonuçları olan olaylardır. Örneğin Türk-Yunan nüfus mübadelesi karşılıklı olarak uygulanmış olup her iki devlet tarafından da gerekli görülmüş, ihtiyaca binaen yapılmış bir uygulamadır. İnsanların yıllarca yaşamış oldukları vatanlarından ayrılmaları elbetteki acı hadiselerdir, fakat araya kan girmiş olan iki toplumun yan yana yaşaması o tarihlerde mümkün değildi. Varlık Vergisi olayı da İkinci Dünya Savaşı şartları içerisinde gerçekleşmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan varlıklı kimselerden alınmış bir vergidir. Aynı verginin aynı isimde aynı tarihlerde diğer ülkelerde de alındığı malumdur. Bu vergide sadece gayrimüslimlerden vergi alınmamış, varlıklı Türklerden de vergi alınmıştır. 6/7 Eylül olayları da yazarların bahsetmiş oldukları gibi birer provokasyondur ama yukarıda bahsedilen bu üç tarihsel olayın Yunan uyruklularının sınır dışı edilmeleriyle hiçbir bağlantısı yoktur. Ayrıca Hülya Demir ve Rıdvan Akar eserlerinde İstanbul Rumları ifadesini kullanmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan İstanbul Rumları sınır dışı edilmemiş Yunan uyruklular sınır dışı

edilmiştir. Bu yüzden tezimizin ismini, “Yunan Uyrukluların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)” olarak belirledik.

Yine konumuzla alakalı Halil Şimşek’in “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)” isimli bir makalesi mevcuttur. Bu makalede de konu özet olarak verilmiş ancak, makalede Hülya Demir ile Rıdvan Akar’ın eserlerindeki bakış açısı hâkimdir. Konunun hassas bir mesele olması ve yapılan çalışmalarda ideolojik bakış nedeniyle konuyu bir kez daha ele alarak objektif ve detaylı bir şekilde araştırmaya gerek duyduk.

Çalışmamızda 15 adet süreli yayını tarayarak kamuoyunun sesi olan basını ayrıntılı olarak inceledik. Gerekli görülen yerlerde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden de yararlandık. Bununla birlikte dönemin literatürü de taranmış, resmi yayınlardan istifade edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Yunan Uyrukluların sınır dışı edilmeleri ile alakalı olarak Millet Meclisi’nde yapılan görüşmelere de yer verilmiştir. 1965 senesinde de devam eden Yunan uyruklular meselesini daha teferruatlı olarak ele aldık.

Tez, giriş ve üç bölümde ele alınmıştır. Girişte Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmelerinin gerekçesi olan ve 1964 senesinde feshedilen 1930 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nden bahsettik. Birinci bölümde, yine sınır dışı kararlarının sebebi olan Kıbrıs meselesine, mukavelenamenin feshedilmesine ve sonrasında yaşanan sınır dışı uygulamalarına basına yansımalarıyla yer verdik. İkinci bölümde, Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmeleri sürecinde yaşanan diğer gelişmelerden bahsettik. Üçüncü bölümde de Yunan vatandaşlarının Türkiye’de ikamet hakkını kaybetmesinden sonraki durumlarını ele alarak nihayet 1965 senesindeki yeni kurulan IV. Koalisyon Hükümeti dönemindeki Yunan Uyrukluların yeniden gündeme gelmesi üzerinde durduk.

Son olarak, beni bu konuya yönlendiren ve konuyu çalışmamı tavsiye eden değerli hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu’na, verdiği fikirlerle ve tezin detaylıca okunmasında yardım ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım, hocam Doç. Dr. Bülent Bakar’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım sırasında maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve meslektaşım Meliha Arda’ya da teşekkür ederim.

ÖZET

Türkiye, Atatürk ve Venizelos döneminde Yunanistan ile olan sorunlarını 1930 senesinde halletmiş ve bir dizi antlaşma imzalamıştı. Bu anlaşmalardan biri de Türkiye’de ve Yunanistan’da iki ülkenin vatandaşlarının durumlarının nasıl olacağı ile ilgiliydi. Bu antlaşmayla (İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi) Türkiye’de Yunan vatandaşları ikamet edebilecekti. Bu antlaşma Türk Kamuoyu tarafından Kıbrıs meselesinin zorlu bir safha halini aldığı ve Makarios tarafından Zürih ve Londra antlaşmalarının kaldırıldığı bir dönemde tekrardan hatırlanmıştır.

Kıbrıs’ta 1963 Aralık ayının son günlerinde tarihe “Kanlı Noel” olarak geçen olaylar yaşanmış, Rum terör örgütü EOKA Kıbrıs’ta Türkleri katletmeye başlamıştı. Yunanistan’ın da bu dönemde Makarios yönetiminden yana tavır koyması Türkiye’de Yunan vatandaşlarının durumunu sorgulanır hale getirmişti. Türkiye 1964 senesinin başından itibaren Kıbrıs meselesini bir Türk – Yunan meselesi olarak görmüş ve ona göre kararlar almıştır. Bunlardan ilki 16 Mart 1964 tarihinde İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’ni feshetmek olmuştur. Bundan hemen sonra 6 Nisan 1964 tarihinde daha önce yine iki ülke arasında imzalanmış olan Vize Anlaşması da kaldırılmıştır. Böylece Türkiye’de yaşayan Yunan vatandaşları antlaşmaya göre 6 ay sonra sınır dışı edileceklerdir. Fakat bu böyle olmamış sınır dışı etmeler, bazı Yunan vatandaşlarının zararlı faaliyetleri gerekçesiyle, erkenden uygulanmaya başlamıştı.

Yunan vatandaşları sınır dışı edilirken Türkiye gene Yunanistan’ı sıkıştırmak için bir hamle daha yapmış, Karasularını 3 milden 6 mile çıkarmıştır. Gençlik teşekkülleri Kıbrıs’ta yaşanan olaylardan etkilenerek milliyetçi bir tepkiyle Yunan vatandaşlarına karşı iktisadi boykot çağrısı yapmıştır. Türkiye’nin Yunan vatandaşlarını sınır dışı etme kararı Türk basınında da mecliste de çokça tartışılmıştır. Hem iktidar hem de muhalefet olmak üzere tüm kamuoyu Yunan uyrukluların sınır dışı edilmesi meselesinde Hükümetten yana tavır koymuştur.

1965 senesinin Nisan ayında Türkiye’de kalan Yunan vatandaşlarının durumu Kıbrıs’ta çatışmaların tekrardan başlamasıyla yeniden gündeme gelmiştir. Bu sefer tartışmalara Patrikhanenin de sınır dışı edilmesi eklenmiş ancak Patrikhaneye dokunulmamıştır. Türkiye’den 12.592 Yunan vatandaşı bu bir yıllık dönemde ya sınır dışı edilmiş ya da kendileri ikamet hakkının bitmesiyle Türkiye’den ayrılmıştır.

ABSTRACT

Turkey had resolved all problems with Greece during the time of Atatürk and Venizelos, in 1930 and had signed a series of agreements with Greece. One of the agreements involved the status of the citizens of these countries living in the other country. According to this agreement (İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi/ Agreement Concerning Residence, Commerce and Circulation), Greek citizens would be able to reside in Turkey. This agreement was once more remembered by the Turkish public opinion during the time when the Cyprus problem became a challenging issue and when the Zurich and London Agreements were declared void by Makarios.

On the final days of December 1963, the events which were later to be called “the Bloody Christmas” occurred in Cyprus and the Greek terrorist organization EOKA started to massacre the Turkish Cypriots. The fact that the Greek Government stood beside the Makarios administration during this period resulted in putting the position of the Greek citizens in Turkey in jeopardy. Since 1964, Turkey has considered the Cyprus problem a Turco-Greek issue and has taken its decisions accordingly. The first of these decisions was to annul the Agreement Concerning Residence, Commerce and Circulation on 16 March 1964. Following this, the Visa Agreement signed between the two countries was also cancelled on 6 April 1964. Accordingly, the Greek citizens residing in Turkey were to be deported in 6 months’ time. However, this did not work out as such, and deportations were put into effect earlier, on the grounds of harmful activities by some Greek citizens.

As the Greek citizens were being deported, Turkey made another move to put pressure on Greece, which was to extend the limits of her territorial waters from 3 miles to 6 miles. Youth organizations, having been influenced by what had happened in Cyprus, invited the public opinion to practice economic boycott on the Greek citizens living in Turkey. Turkey’s decision to deport the Greek citizens was much debated in the Turkish press and Parliament. The whole public opinion, both on the side of the Government and the opposition sided with the Government on the issue of deporting the Greek citizens.

In April, 1965 with the clashes restarting in Cyprus, the status of the Greek citizens who remained in Turkey once more became an issue. This time the Patriarchate was also included in the discussions of deportation, but the Patriarchate remained excluded. 12,592 Greek citizens were either deported or having concluded their term of residence, left Turkey in the course of one year.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
AP	: Adalet Partisi
BBC	: British Broadcasting Corporation
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
Ed.	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston
MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Fransız Devrimi'nin milli bağımsızlıkçı ve milli egemenlikçi fikrî etkisi günden güne zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'na kısa sürede ulaşmış, Avrupa'yı da etkisi altına alan bu ideoloji, Balkanları da etkilemiştir. Sırp ayaklanması ve Yunan ayaklanması birbirini izlemiştir. Yunanistan açısından ihtilal, Osmanlı Devleti açısından isyan olan bu olayın 1814'te fikrî teşkilatı "Etniki Eterya" adıyla kurulmuştur. Ayaklanmanın fikrî temeli de Megali İdea'ya dayanıyordu. Cemiyetin faal çalışmaları neticesinde Rumlar 1821'de Mora'da ayaklanmışlardır. Mora ayaklanması İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğini arkasında buldu ve 1827'de Navarin'de Osmanlı-Mısır donanması yakılmış, 1828'de Rusya Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmış ve 1829'da Yunanistan bağımsız bir krallık olarak kurulmuştur.¹

Yunanistan kurulduktan sonra gayesini Osmanlı'ya karşı genişleme olarak belirlemiştir. Avrupalı devletlerin de desteğini alan Yunanistan, bu devletlerin aracılığıyla 1881'de toplanan Elçiler Konferansı'nda Taselya'nın bütünü ile Epir'in bir bölümünü daha topraklarına katmıştır. Ağustos 1889'da Girit'te isyan çıkaran Yunanistan istediğini elde edemeyince Taselya sınırında ihlal ve tahrik eylemlerine başladı. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti Yunanistan'a savaş ilan etti ve 1897'de Dömeke Meydan Muharebesi'nde Yunanistan'ı ağır bir yenilgiye uğrattı. Ama Rusya'nın araya girmesiyle Osmanlı Devleti Girit'te tavizde bulundu ve Girit'in Yunanlı bir prens tarafından yönetilmesini kabul etti.²

1912-1913 Balkan Harbi'ne de katılan Yunanistan, 1912'de Ege Denizi'ndeki Girit, Limni, Taşoz, İmroz, Ayastrati, Semadirek ve Bozcaadayı, 1913'te Midilli, Sakız ve Sisam adalarını işgal etti. 1913 Bükreş Anlaşması ile bu adalardan başka Epir ve Makedonya'nın güney parçası Yunanistan'a bırakılmıştır. Selanik dâhil Osmanlı Devleti çok geniş bir toprak parçasını kaybetmiştir.³ Böylece Balkan Savaşları'ndan en kazançlı çıkan ülke Yunanistan olmuştur. Yunanistan bu iki yılda topraklarını iki kat genişletmiştir.⁴

Genişleme politikasına devam eden Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmasından istifade ederek, Avrupa Devletlerinin desteğiyle

¹ Ergün Aybars, "Türk-Yunan İlişkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Sayı: 3, İzmir 1993, s. 3.

² Murat Taştan, "Yunanistan Devleti'nin Kuruluşundan İkinci Dünya Harbi Sonuna Kadar Türk-Yunan İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 26, Sayı:50, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2001, s. 240.

³ M. Çetin Varlık, "Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri", *Kaynaklar*, Sayı: 5, İstanbul 1987, s. 61.

⁴ E. Aybars, *a.g.m.*, s. 5.

Türkiye’yi işgal etmeye başlamıştır. 1919-1922 arasında yalnızca bir Türk-Yunan savaşı olarak değerlendirilemeyecek olan bu savaşın sonucunda Türkler Sevr Barış Antlaşması yerine Lozan Barış Antlaşması’nı imzalamışlardır. Sonuç olarak Türk Milleti’nin direnişi Yunan Megali İdea’sını çökertmiştir.⁵

Türkiye – Yunanistan ilişkileri Lozan Barış Antlaşması’na rağmen 1923 yılından sonra da normalleşememiş, 1930 yılına kadar gerginliğini korumuştur. Bu gerginliğin elbette birçok sebebi vardı. Anlaşmazlıkların asıl olan sebebi Mübadele Antlaşması’nın uygulanması ile alakalıydı.⁶ Lozan’da 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile Türkiye’de kalan Rumlarla Yunanistan’da kalan Türklerin değişimi yapılacaktır. Fakat 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş (etabli) bulunan Rumlar ve Batı Trakya Türkleri bu değişimin dışında tutulacaklardır.⁷

Batılı devletlerle öteki anlaşmazlık konularına bakarak, Lozan’da Türk – Yunan ihtilafının görece daha seri ve kolay çözüldüğünü söylemek mümkündür. Ancak uygulama safhasında durum bu kadar iyimser olmamıştır.⁸ “Etabli” yani yerleşmiş deyimi iki devlet arasında sorun olmuştur. Türk tarafı kendi kanunlarına göre yerleşmiş deyimini savunurken, Yunanistan İstanbul’da kuşkusuz daha çok Rum bırakmak istiyordu. Yunanistan’ın böyle bir tavır takınmasındaki temel neden, şüphe yok ki nüfusuna oranla büyük olan göç dalgasının, bu devlet için ciddi toplumsal ve iktisadi sorunlar yaşatmaya başlamasıydı.⁹

Sorun Milletler Cemiyeti’ne havale edilmiş, cemiyet de Lahey Adalet Divan’ından görüş istemiştir. Adalet divanı da Yunanistan lehine görüş beyan edince gerginlik daha da tırmanmıştır. Yunanistan Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyarak, buralara Türkiye’den mübadele ile gelen Rumları yerleştirmesi, iki devlet arasındaki gerginliği daha da arttırmıştır. Türkiye’nin de buna karşılık olarak 19 Ocak 1925 tarihinde Mukabele-i Bilmisl Kanunu çıkartması, yine Patrik Gregorios’un ölümüyle yerine mübadeleye tabi olan Arapoğlu Konstantin’in Patrikliğe tayini bir diğer gerginlik sebebi idi. Türkiye 30 Ocak 1925 tarihinde Konstantin’i Yunanistan’a sevk etmiş, sorun daha da büyümüştü. Konstantin’in Patriklikten çekilmesi, yerine başkasının atanmasıyla sorun

⁵ E. Aybars, *a.g.m.*, s. 6-7.

⁶ Sabahattin Özel, “Atatürk Dönemi Türkiye – Yunanistan İlişkileri”, *Türkler*, C.16, Ankara 2002, s. 643.

⁷ Durmuş Yalçın v.d., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s. 417.

⁸ Ş. Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s. 37.

⁹ Ş. S. Gürel, *a.g.e.*, s.37.

çözölmüş oluyordu. Bundan sonra iki devlet arasında diplomatik gerginlikler azalmış ve Türkiye 1925 yılı yazında ilk Türk Büyökelçisi Cevat Beyi Atina'ya göndermiştir.¹⁰

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlık, 1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da imzalanan bir antlaşma ile siyasi bir çözüme kavuşturuldu. Ancak daha sonra iki ölkö arasındaki hukuki sorunlar yeni bir savaş tehlikesi doğurabilecek boyutlara ulaşmıştı. Böylece bu antlaşmanın tam olarak uygulanması da pek mümkün olmadı. Sonuçta Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Yunan dış politikasında köklö bir değışiklik anlamına gelen barışçı bir yaklaşımı benimsemesiyle tehlike önlenmiş oldu.¹¹

1930 yılı ortalarında Türk – Yunan görüşmeleri olumlu sonuçlanmış ve etabli sorunu 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara Sözleşmesi ile kesin bir çözüme kavuşturulmuş oldu. Bu antlaşma ile yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi “etabli” deyiminin kapsamı içine alındı. Ayrıca her iki memleketin azınlıklarına ait mallar konusunda da birçok düzenleme yapıldı. Bu şekilde 6-7 yıldır devam etmekte olan anlaşmazlık sona ermiş oldu.¹²

Böyle bir sözleşme yapılmasının hemen ardından Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos beraberinde eşı Bayan Venizelos, Hariciye Nazırı Andreas Mihalakopulos ve eşı, ayrıca on Yunanlı ve Avrupalı gazeteci olmak üzere 26 Ekim 1930 tarihinde beş günlük bir ziyarette bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.¹³ Ziyaretin dördüncü günü olan 30 Ekim 1930 tarihinde Yunanistan ile Türkiye arasında siyasi, askeri ve ekonomik konulara ilişkin üç antlaşma imzalanmıştır. Bunlar; Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması, Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol ve konumuz olan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'dir.¹⁴

İmzalanan ikinci antlaşma İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi olup Yunanistan Hariciye Nazırı Mihalakopulos ve Türk Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey tarafından imza edilmiştir. Muahedeler imza edilirken baştan sona kadar filme alınmıştır.¹⁵ Antlaşma 5 Mart 1931 tarihinde TBMM tarafından ilk üç maddesi oylandıktan sonra diğer maddelerine geçilmeyerek tamamı oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹⁶ Daha sonra da 15 Mart 1931 tarihinde *T.C. Resmî Gazete*'de yayınlanarak

¹⁰ D. Yalçın v.d, *a.g.e.*, s. 419.

¹¹ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 277.

¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 403.

¹³ Ömriye Dönmez, *Venizelos'un Türkiye Ziyareti ve Bu Ziyaretin Türk – Yunan İlişkilerine Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 116.

¹⁴ Ö. Dönmez, *a.g.t.*, s. 124.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 31 Teşrinievvel 1930.

¹⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, Dönem 3, C.26, s. 15.

yürürlüğe girmiştir.¹⁷ 36 maddeden oluşan antlaşmanın Denizcilikle alakalı olan maddeleri hariç konumuzla alakalı olan hükümleri özetle şöyledir:

Madde 1: Antlaşmaya taraf ülkelerin tebaaları, diğer tarafın ülkesine memleketin kanun ve nizamlarına riayet ederek o ülke vatandaşlarının veya yabancıları için özel hükümler varsa en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarının tabi oldukları veya olacakları, herhangi mahiyette olursa olsun, başka şartlara tabi tutulmaksızın, serbestçe girebilecekler, seyahat ve ikamet edebilecekler, yerleşebilecekler veyahut orayı her vakit terk edebileceklerdir.

Madde 2: Anlaşan tarafların her biri, gerek kanuni bir hüküm neticesinde, gerek ahlaki ve gerek sıhhi zabıta ve dilencilik hakkındaki kanun ve nizamlara uygun olarak, gerek devletin dâhili ve harici emniyeti gerekçesiyle diğer tarafın tebaalarına memleketinde yerleşmeyi ve oturmayı ferdi tedbirler ile menetmek ve bunları memleketinden sınır dışı etmek hakkını muhafaza eder. Diğer taraf, bu suretle sınır dışı edilmiş olan tebaalarıyla ailelerinin, uyrukları konsolosluk tarafından onaylanmış ise memleketine kabul etmeyi taahhüt eder. Bu hüküm siyasi sebeplerden dolayı istenmeyen şahıslara uygulanmaz.

Madde 3: Taraf ülkelerin her birisinin tebaaları diğerinin ülkesinde kanunlarıyla en ziyade müsaadeye mazhar memleket tebaalarına izin verilmiş ve verilecek her tür menkul ve gayrimenkul malları ihraz ve tasarruf etmek hususunda tam serbestliğe sahip olacaktır. İlgili memleketin kendi tebaaları hakkında tayin edilmiş veya edilecek olan koşulların aynına tabi olarak bu malları satma, değiştirme, bağışlama, evlenme, vasiyet suretiyle veya herhangi bir diğer suretle elden çıkarabilecekler veya veraset yoluyla sahip olabileceklerdir. Yukarıdaki sayılan tüm bu işlemler için ilgili memleketin kendi tebaalarına uygulanan her nam altında olursa olsun vergi ve harçlardan fazlasına tabi tutulmayacaklardır. Yine bulunan ülkenin kanunlarına uyarak mallarını serbestçe ihraç edebilecekler, bu ihracatı yapan memleketteki vatandaşlar için öngörülen kanunlardan daha ağırına tabi tutulmayacaklardır.

Madde 4: Antlaşma uyarınca taraflardan birinin tebaaları, diğer ülkede var olan kanunlara uymak kaydıyla, o ülkedeki ticari faaliyetlerini kendileri sürdürebilecekleri gibi, uygun görecekları adamlar vasıtasıyla yapabileceklerdir. Ticaret, seyrisefain ve sanata, meslek ve küçük el sanatları icrasına veya herhangi türden bir meşguliyetle ilgili

¹⁷ T.C. Resmi Gazete, 15 Mart 1931. ; Halil Şimşek, “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin feshi ve Yunan Uyrukları Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5:1, s.241.

tüm hususlarda taraflardan birinin başka bir yabancı ülkenin gemilerine ve tebaalarına bahşetmiş olduğu veya ileride bahşedeceği, imtiyaz, müsaade veya muafiyetlerin aynı zamanda ve başvuruya gerek kalmaksızın, koşulsuz ve tavizsiz olarak, diğer tarafın gemilerine ve tebaalarına teşmil edileceği kararlaştırılmıştır. İki tarafın bu husustaki fikri bir diğerine karşılıklı en ziyade müsaadeye mazhar ecnebi memleketle eşitlik temin etmektir. Bununla beraber, antlaşmayı imzalayan taraflar, kanun ve yönetmeliklerle seyyar sanayii, işportacılık ve uygun bulacakları diğer meslekleri yalnızca kendi vatandaşları için sınırlayabileceklerdir.

Madde 5-6: Benzer kolaylıklar hisse senetli şirketlerle – sınai ve mali şirketler ve sigorta ve nakliyat kumpanyaları dâhil olmak üzere – sair ticari şirketler için de öngörülmüştür.

Madde 7: Antlaşma taraflarından her birinin tebaaları, diğerinin ülkesindeki şahısları ve malları için bunun gibi her türden ticaret, sanat ve uğraş ve mesleğin icrası nedeniyle, yerli vatandaşlardan alınan her tür vergi, resim ve harçlardan daha ağırına çarptırılmazlar. Bununla beraber, ikamet resimleriyle ilgili işlerde, taraflardan her birinin tebaaları, en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarına bahşedilen muameleden yararlanacaklardır.

Madde 8: Taraflardan birinin tebaaları, diğerinin ülkesinde, mahalli tebaalara yüklenmiş olan koşullar, sınırlamalar ve harçlardan başkalarına tâbi olmaksızın, haklarını takip ve müdafaa etmek üzere serbestçe mahkemelere başvuru hakkına sahip olacaklardır. Ülkenin kendi tebaası gibi bütün davalarda, avukatlarını veya ajanlarını söz konusu ülkelerin kanunları gereğince bu mesleklere kabul edilmiş kimseler arasından seçme özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Madde 9: Taraflardan her birinin tebaaları, diğer taraf ülkesinde, barış zamanında olduğu gibi savaş zamanında da hem orduda, deniz kuvvetlerinde ve hava kuvvetlerinde hem de milli muhafız ve milis kıtalarında herhangi zorunlu bir askeri hizmet ve mütekabil kanunlarda bilhassa öngörülen istisnalar saklı kalmak şartı ile herhangi adli, idari ve beledi bir memuriyet ifasından muaf olacaklardır. Bunlar böyle bir hizmete veya memuriyetin ifasına karşılık olmak üzere konulacak herhangi nakdi veya ayni yükümlülükten de müstesna olacaklardır.

Taraflardan birinin tebaaları ve şirketleri diğer tarafın tebaalarına ve şirketlerine yüklenebilecek olan askeri ve mülki kamulaştırmalardan başkasına diğer taraf ülkesinde

hiçbir şekilde tâbi kılınmayacaklardır. Bunlar, ismi zikredilen kamulaştırmaların uygulanması usulüne ve tazminine ait hususlarda aynı ile mahalli tebaalar gibi kanunların hükmüne tâbi bulunacaklardır.

Madde 10: Kökeni Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Cumhuriyeti olan doğal ya da mamül malların iki ülke arasında ihraç/ithal olunması halinde gümrük resimleri ve diğer resim ve vergiler konusunda en ziyade müsaadeye mazhar memleketin mallarına uygulananlar anlaşmaya taraf olan ülkelerde de aynen uygulanacaktır.

Madde 11: Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine yapacakları ihracat ve ithalatta en ziyade müsaadeye mazhar memleket statüsündekilere uygulanan ihraç resimlerinden başka veya daha yüksek resimler veya bu tipteki harçlar alınmayacaktır.

Madde 12: Üçüncü bir memleketle yapılan ihracat ve ithalatta, iki ülke üzerinden yapılan transit geçiş için de aynı hükümler geçerli olacaktır.

Madde 17: Taraflardan birinin ülkesinden geçen her tür emtia, istatistik vergisi ile muhafaza ve mağaza ücretlerinden başka tüm gümrük resminden veya diğer bütün aiddattan karşılıklı olarak istisna tutulacaktır.

Madde 35: İki memleket arasında yapılan antlaşma dışında kalan kimi sorunların ortaya çıkması halinde iki ülkenin de onayı ile sorun bir hakem aracılığı ile çözülecektir.

Madde 36: Antlaşma, teati tarihinden bir ay sonra yürürlüğe girecek ve süresi iki sene olacaktır. Bu tarihten itibaren taraflardan birisince altı aylık bir mühletle feshedilmedikçe yürürlükte kalacaktır.¹⁸

Antlaşmaların imzalandığı günden bir gün sonra 31 Ekim 1930 tarihinde Türk Hariciye Vekâleti'nden antlaşmalarla alakalı bir resmi tebliğ yayınlanmıştır. Yayınlanan tebliğde 10 Haziran 1930 tarihli itilafname ile maddi sorunların kesin bir şekilde halledildiği hatırlatılarak Türk – Yunan ilişkilerinin o tarihten itibaren dostluk ve ortak mesai yoluna girdiği belirtilmiştir. Antlaşmalarla alakalı da şöyle denilmiştir: “Dün büyük bir samimiyet havası içinde imza edilen dostluk, bitarafılık, uzlaşma ve hakem muahdesiyle ticaret ve ikamet muahdesi, ati için birçok ümitlerle dolu olan bu devrenin başlangıcına nişane oldu.”¹⁹

¹⁸ T.C. Resmî Gazete; 15 Mart 1931. Antlaşma metninin tamamı için **Bkz. Ek:1.** ; H. Şimşek, *a.g.m.*, s.241-243. ; Hülya Demir, Rıdvan Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 43-51.

¹⁹ *Cumhuriyet*, 1 Teşrinisani 1930.

Görüldüğü gibi antlaşmanın ilk on maddesi, Yunan ve Türk vatandaşlarının Türkiye ve Yunanistan'daki ikametleriyle ilgilidir. Bu maddelere göre iki taraf vatandaşları diğer ülkede “fevkalade müsaadeye mazhar” ayrıcalığı görecektir. Onuncu maddeden otuzuncu maddeye kadar da iki ülke arasındaki ticaret ve deniz ulaşımını düzenleyen maddelerdir. Birbirleri ile ticari münasebetlerini epeyce ilerletmek isteyen Türkiye ve Yunanistan eski sorunlarını adeta tarihe gömmüş oluyordu. İki devletin vatandaşlarının bu denli kaynaşmasına müsaade eden bu antlaşma; yaklaşmakta olan yeni bir dünya harbine işaret ediyordu. Bu antlaşma, ileride görüleceği üzere, kaldırıldığı zaman gerek kamuoyunda gerekse mecliste çok yer etmiş kapitülasyon tabiri sık kullanılmıştır. Ama dönemin şartları yani İtalya'nın ve Bulgaristan'ın revizyonist politikaları göz önüne alındığında gayet barıştan yana olan iki ülkenin yapabileceği bir antlaşma olduğu anlaşılır. Unutulmamalıdır ki verilen imtiyazlar karşılıklı olarak verilmiştir.

Yapılan bu antlaşma ve yakınlaşma Yunan basınında epey ses getirmiştir. Bu tarihte gazeteler Venizelos yanlıları ve karşıtları olmak üzere ikiye bölünmüş vaziyetteydi. Karşıtları ne antlaşmadan ne de yakınlaşmadan memnundurlar. *Kathimerini* gazetesi Başyazarı Vlahos 3 Kasım 1930 tarihindeki yazısında Venizelos Yunanistan'a gelme cesareti göstermemeliydi diyerek eskiden dış siyasetin bir din gibi karşılandığını hatırlatmış, Venizelos'un ziyareti sırasındaki merasimleri eleştirmişti. Vlahos aynı zamanda bu dostluğun akılsızca ve onursuzca olduğunu millete rağmen yapıldığından yakınmaktadır. Sonuç olarak da Vlahos, “İnsanı coşturan, kendi hayatına bile önem vermeden peşine koşacak ulu ilkeleri şatafatlı törenlerle Kemal'in ayaklarına serdiğinizde halkınıza ne söyleyebilirsiniz? Herhalde hepimiz genel bir yozlaşmanın içindeyiz” demiştir.²⁰

Venizelos'un politikasını destekleyen yayın organlarından olan *Eleftheron Vima* gazetesi de Görüşmelerin sonuçları başlığı altında durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Hem görüşmelerden hem de her iki ülkenin politikası konusundaki incelemelerden artık ikisinin arasında herhangi bir anlaşmazlığın kalmadığı belirlenmiştir. Yunanistan'ın sınır konusunda herhangi bir talebi yoktur. Türkiye de bu konuda o kadar samimidir ki, hem resmi hem tüm diğer bildirimlerinde ‘artık iki ülke arasında sınıra ihtiyaç olmayacağından Türkiye'nin askeri sınırlarını ortadan kaldırıp ancak yönetim sınırlarını korumayı düşündüğü’ fikrini ortaya atıyor.

²⁰ Maria Mavropoulou, “Türk – Yunan İkamet-Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi”, *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi 12-16 Kasım 2007 Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi, C.1, Ankara 2010, s.332.

Tümüyle Venizelos'un çalışmalarından dolayı meydana gelen bu sözleşmeye yabancı diplomatlar bile hayran kalıp diğer devletlere de örnek olabileceğini dile getirmişlerdir."²¹

Eleftheron Vima gazetesinin yaptığı tespitler doğrudur çünkü Türkiye tehdit algısını bu tarihlerden itibaren değiştirmiş barıştan yana bir dış politika gütmüştür. Türk basınında da buna benzer barıştan yana ifadeler olmakla birlikte özel olarak İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'ne değinilmemiştir. Türkiye kamuoyu bu antlaşmayla Kıbrıs meselesinin zorlu bir safha halini aldığı ve antlaşmanın kaldırıldığı 1964 senesinde bir kere daha tanışacaktır.

²¹ M. Mavropoulou, *a.g.m.*, s.336.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BULUNAN YUNAN VATANDAŞLARININ DURUMUNUN GÜNDEME GELMESİ ve SINIR DIŞI ETME UYGULAMASI

1.1 Kıbrıs Gerginliğinin İç Politikaya Yansıması

Osmanlı İmparatorluğu, Padişah II. Selim döneminde 11 ay süren bir kuşatmadan sonra 1571 yılında Kıbrıs'ı ele geçirmiştir. Adanın Osmanlı hâkimiyetine geçmesi büyük çoğunluğu Ortodoks olan halkı memnun etmiştir. Osmanlıların adayı ele geçirmesinden sonra Adanın yeniden iskân edilmesi amacıyla Anadolu'dan seçilen aileler Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. Kıbrıs, 1571 yılından 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.

İngiltere, 1800'lerin başından beri stratejik açıdan önemli gördüğü Kıbrıs'ı ele geçirmek istemekteydi. Nitekim 1877 – 78 Osmanlı – Rus Harbi sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması İngilizlere aradığı fırsatı vermiştir. Doğu Anadolu'da giderek artan Rus etkinliğine karşı İngilizler, 25 Mayıs 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'ne başvurarak Kıbrıs'ın geçici olarak üs yapılmak üzere kendisine verilmesini ve iki devlet arasında bir savunma antlaşması yapılmasını istemiştir. Kıbrıs Adası'nın İngilizlere devrini öngören antlaşma, 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. İngiliz Hükümeti ile Bab-ı Ali arasında imzalanan antlaşmanın en önemli maddesine göre Rusya'nın Doğu'da Kars, Ardahan ve Batum bölgelerinden birini işgal etmesi durumunda İngilizlerin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumak üzere harekete geçeceği belirtiliyordu. Ancak İngilizlerin bu desteğine karşılık Padişah II. Abdülhamit, Hristiyan tebaaya yönelik reform vaat ettiği gibi Kıbrıs Adası'nın da İngilizler tarafından işgaline izin vermiştir. Kars, Ardahan ve Batum'un Ruslardan geri alınması durumunda İngilizler de Kıbrıs'ı Osmanlılara geri vermeyi taahhüt etmişlerdi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, tarihinde ilk defa savaş yapmadan bir toprak parçasını kaybetmiştir. Ayrıca Kıbrıs Adası, İngiltere'nin Osmanlılardan fiilen koparıp ele geçirdiği ilk toprak parçası olmuştur.²²

Osmanlıların Almanlar ile beraber 1914 Ekiminin sonunda I. Dünya Savaşı'na girmesi İngiltere'ye bu sefer Kıbrıs'ı ilhak etme fırsatı vermiştir. 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere, hem Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir hemde Kıbrıs'ı ilhak ettiğini duyurmuştur. Osmanlı, bu tek taraflı ilhakı tanımayarak protesto etmiştir.²³ Savaşın

²² Ahmet Gülen, İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 1-2.

²³ A. Gülen, *a.g.t.*, s. 2.

devam ettiği 1915'te İngiltere Yunanistan'a –bu devletin savaşa girmesi karşılığında- Kıbrıs'ı vermeyi teklif etmesi, “Enosis”²⁴ için bir fırsat doğurduysa da, Yunanistan bunu değerlendirememiştir.²⁵

Dünya Harbinden hemen sonra Türkiye, Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiş ve müttefiklerle Lozan'da Barış Antlaşması imzalamıştır. Lozan Barış Antlaşması'nda Kıbrıs'la alakalı da hükümler vardır. 20. Madde: “Kıbrıs'ın Britanya Hükümeti tarafından 5 Teşrinisanî (Kasım) 1914'te ilan olunan ilhakını Türkiye tanıdığını beyan eder.” şeklindedir. Böylece, Lozan Antlaşması'nın 20. maddesiyle, Kıbrıs Adası'nın yönetimi gibi egemenliği de, hukuki olarak İngiltere'ye geçmiştir. 21. maddede de Kıbrıs'ın Osmanlı vatandaşı olan ahalisinin bundan sonraki vatandaşlıklarının ne olacağı ele alınmıştır.²⁶ Bununla beraber, antlaşmanın 16. Maddesinde geçen, “...bu toprakların ve adaların geleceği (kaderi) ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir” ifadesi 1950 ortalarında Türkiye'nin olaya taraf oluşunu Yunanistan'a kabul ettirmeye çalışan tezlerin dayanak noktasını teşkil etmiştir.²⁷

Böylece Türkiye için Kıbrıs konusu uzun yıllar kapanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 10 Şubat 1947 tarihli Paris Antlaşması ile İtalya'nın, Osmanlı Devleti'nden almış olduğu, 12 Adayı Yunanistan'a vermesi Yunan kamuoyunda Megali İdea'yı kışkırtan bir unsur olmuştur. 12 Adayı alan Yunanistan gözünü Kıbrıs'a çevirmiş ve hemen aynı ay içerisinde 28 Şubat 1947 tarihinde Yunan Parlamentosu Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi gerektiğine ilişkin bir karar almıştır.²⁸ Kıbrıs'ta da bu tarihten itibaren Enosis daha çok savunulmaya başlanmıştır.

15 Ocak 1950 tarihinde, adanın Rum halkının Enosis isteyip istemediğinin saptanmasına yönelik bir plebisit düzenlenmiştir. Bu plebisit, Adadaki Rumlar arasındaki Enosis çabalarında inisiyatifi ele almaya çalışan Kilise, Kitium Piskoposu Michael Mouskos (daha sonra Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olacak olan III. Makarios) başkanlığında toplanan Patrikhane Konseyi'nin kararı ile gerçekleşmiştir. Sonuçta, oylamaya katılanların %96'sının Enosis istediği açıklanmış ve ardından bu amaca yönelik çabalar yoğunlaştırılmıştır.²⁹

²⁴ Enosis: Kelime anlamı olarak “Birleşme” anlamına gelmekle birlikte siyasi olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi mefkûresidir.

²⁵ Ş. S. Gürel, *a.g.e.*, s.54.

²⁶ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans – Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1975, s.2.

²⁷ Ali Satan, “Kıbrıslı Türklerin Devletleşme Mücadelesi”, *Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri*, Ed. Necdet Öztürk, Ali Satan, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 270.

²⁸ A. Satan, *a.g.m.*, s. 270.

²⁹ Faruk Sönmezoglu, *Türkiye – Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.6.

1950 yılında Başpiskopos olan Makarios, 28 Mayıs 1952 tarihinde Atina Radyosu'na bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, sorunun halli için yapılabilecek tek şeyin konuyu Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'ne götürmek olduğuna işaret etmiş, bu amaca yönelik olarak Batı'dan ve Doğu'dan uzatılacak her eli sıkmaya hazır olduğunu belirtmiştir.³⁰

Makarios'un bu açıklamasından 2 sene sonra Yunanistan Hükümeti Kıbrıs ihtilafını BM'ye götürmeye karar vermiştir. Yunan Başbakanı Pangalos'un imzaladığı belgeyle 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan, BM Genel Sekreteri'ne başvurarak Kıbrıs'ta self determinasyon ilkesinin uygulanmasını istemiştir. Bu talep üzerine 14-17 Aralık 1954 tarihlerinde Kıbrıs Sorununun BM'de görüşülmesi sırasında İngiliz delegesi Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir iç meselesi olduğunu, dolayısıyla BM'nin bu konuda karar verme yetkisinin olmadığını söylemiştir. BM Genel Kurulu 17 Aralık 1954 tarihinde kabul ettiği kararla Yunanistan'ın self determinasyon talebini, Kıbrıs'ta etnik yönden birbirinden farklı iki toplumun bulunması nedeniyle bu ilkenin uygulanamayacağını vurgulayarak reddetmiştir.³¹

Uluslararası alanda istediği sonucu alamayan Rum – Yunan ikilisi, gerilla harekâtında uzman Kıbrıs asıllı Yunanistan Ordusu'nda Albay George Grivas'ı Adada EOKA (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston – Kıbrıs Savaşçıları Milli Örgütü) adıyla tanınan terör örgütünü kurmakla görevlendirdi. EOKA, 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Yunanistan desteğinde silahlı eylemlere başladı. Haziran 1955 tarihinden itibaren EOKA tedhiş örgütü Türklere ve Türk polislerine yönelik eylemlere geçti.³²

Türkiye de tepki olarak 23 Ağustos 1955 tarihinde İngiltere'ye nota vermiş ve Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen tedhiş olayları karşısında hareketsiz kalamayacağını bildirmiştir.³³ Bunun üzerine İngiltere Türkiye'yi taraf yapma ihtiyacı hissederek 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra Konferansı'nı organize etmiştir. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katıldığı konferansta Yunanistan Enosis'i savunurken Türkiye ise iki halkın da self determinasyon hakkı olduğunu vurgulamıştır.³⁴

Londra Konferansı bir başarı sağlamamış, tarafların uzlaşması mümkün olmamıştı. Fakat konferans devam ederken Türk Hükümetinin Türkiye'de düzenlediği

³⁰ F. Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s.7.

³¹ Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2010, s.93-94.

³² Sabahattin Egeli, *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı?*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1991, s.17.

³³ E. Önalp, *a.g.e.*, s.97.

³⁴ A. Satan, *a.g.m.*, s.271.

utanılacak bir olay yaşanmıştır. Bu olay Türkiye'deki Rumlar üzerinde uzun yıllar hatıralardan silinmeyecek olumsuz izler yaratmıştır. Konferansta Kıbrıs konusunu görüşmekte olan Türk Dışışleri Bakanı Zorlu'nun gönderdiği "buradaki duruma biraz faaliyet göstererek yardımcı olabilirsiniz" mesajının ardından İstanbul'da "6-7 Eylül Olayları" diye anılan yağmacılık faaliyetleri yaşanmıştır. Önce Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evde bir bomba patlamış, ardından da tahrik olan kalabalıklar, İstanbul'da Rumlara ve Rum işyerlerine karşı saldırıya geçmiştir.³⁵

Kıbrıs'ta EOKA'nın tedhiş eylemlerine giderek yoğunlaşması üzerine Kıbrıs Valisi Field Mareşal Sir John Harding, 9 Mart 1956 tarihinde çıkarmış olduğu tutuklama emri ile EOKA'nın siyasi lideri konumunda bulunan Kıbrıs Başpiskoposu III. Makarios'u tutuklatarak Seyşeller adasına sürgün göndermiştir.³⁶

Kıbrıslı Türkler, Türk toplumunu hedef alan Rum saldırılarına karşı koymak ve Türk halkının can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) 26 Kasım 1957 tarihinde kurma kararı almışlardır. TMT, 1 Ağustos 1958 tarihinde kuruluşunu tamamlamıştır.³⁷

Bu arada 14 Mart 1957 tarihinde EOKA'nın askeri lideri Grivas bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Kıbrıs meselesine BM Teşkilatının temel ilkeleri çerçevesinde bir çözüm bulunmasına ilişkin alınan kararlara uyularak, İngiltere ile Kıbrıslıların gerçek lideri Başpiskopos Makarios arasında müzakerelerin başlaması ve Makarios'un serbest bırakılması halinde, eylemlere geçici olarak ara verebileceklerini ilan etmiştir. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti de Grivas ve arkadaşlarının adayı terk etmelerini şart koşmuştur. Nitekim Makarios serbest bırakılmış ve ilk önce Atina'ya gitmiş, ardından da 8 Mart 1959 tarihinde Kıbrıs'a dönmüştür. 16 Mart 1959 tarihinde de EOKA Lideri Grivas adadan ayrılmıştır.³⁸

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler NATO'nun Doğu Akdeniz kanadını etkilediği için NATO ve ABD'nin aracılığı ile müzakerelere girişilmiştir. Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları Zorlu ve Averof, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak amacıyla önce 1958 yılının Aralık ayında New York'ta, daha sonra da 1959'un Ocak ayında Paris'te görüştüler. Görüşmelerine Şubat ayında Zürih'te devam eden iki Dışışleri Bakanı, çetin müzakereler sonunda İngiltere'nin de onayıyla adada bağımsız bir devletin kurulmasına

³⁵ Ş. S. Gürel, *a.g.e.*, s.56.

³⁶ S. Egel, *a.g.e.*, s.17.

³⁷ E. Önalp, *a.g.e.*, s.99.

³⁸ S. Egel, *a.g.e.*, s.18.

karar vermişlerdir. Neticede Türk ve Yunan Başbakanları Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis Kıbrıs'ta yeni ve bağımsız bir devletin kurulmasını öngören anlaşmayı 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te imzalamışlardır.³⁹ Anlaşma Makarios tarafından genel hatlarıyla olumlu karşılanırken, Grivas gelişmelerden pek memnun değildi.

Fakat sıra Zürih'te kaleme alınan belgelerin 17 Şubat'ta toplanan Londra Konferansı çerçevesinde Kıbrıs Rum ve Türk taraflarınca da imzalanmasına geldiğinde Makarios'un başlıca itiraz noktasını, Garanti Antlaşması'nın 3. maddesi ile garantör devletlere tanınan müdahale hakkı oluşturmaktaydı. Makarios birazda bağımsızlık formülünü kabul etme konusunda EOKA'nın ve lideri Grivas'ın isteksizliğinden endişe duyuyor, söz konusu belgeleri aynen kabulünün ileride kendisine karşı bir iç politika kozu olarak kullanılmasına fırsat vermek istemiyordu. Fakat sadece bu nedenle Londra'ya gelen Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in kendisine, belgeleri imzalamama tutumunda ısrar ettiği takdirde Yunanistan'ı yanında bulamayacağını ve bu durumda gelişecek olaylardan tek başına sorumlu olacağını açıklaması üzerine, Başpiskopos 19 Şubat 1959 tarihinde antlaşmalara "evet" demek zorunda kalmıştır.⁴⁰ Antlaşmalar, İngiltere Başbakanı Mac Millan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye Başbakanı Menderes tarafından imzalanmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Rum toplumu adına Makarios ve Kıbrıs Türk toplumu adına Fazıl Küçük de imza koymuştur.⁴¹

Zürih ve Londra Antlaşmaları adı verilen belgeler üç antlaşma ve bir memorandumdan oluşmaktadır. Bunlar; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı, Garanti Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan İttifak Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Antlaşması'dır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı; bir bakıma Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasası mahiyetindedir. 27 maddeden oluşan bu antlaşmanın belli başlı ilkelerine göre Kıbrıs Devleti, başkanlık rejimine benzeyen bir cumhuriyetti. Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak ve her ikisi de 5 yıllık bir süre için kendi toplumları tarafından ayrı ayrı seçilecekti. Yürütme erkine her ikisi de sahip olacaklardı. Rumca ve Türkçe resmi dil olarak birlikte kullanılacaktı. Cumhurbaşkanı ve yardımcısı Bakanlar Kurulu'nun kararlarını veto etmek yetkisine ve kendi bakanlarını atama hakkına sahipti. Bakanlar Kurulu 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacaktı. 5 yıl süreyle görev

³⁹ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁴⁰ F. Sönmezoglu, *a.g.e.*, s.12-13.

⁴¹ Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, C. 1, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa 2007, s.51.

yapacak olan Yasama Meclisi'nin üyelerinin %70'i Rum, %30'u Türk olmak üzere her iki toplum içinden ayrı ayrı seçilmeleri kararlaştırılmıştı. Yasalar, mecliste hazır olan üye sayısının basit çoğunluğuna göre çıkarılacaktı. Her iki toplumun kendi iç işlerini görüşmek için meclisleri bulunacak ve bu meclisler kendi cemaatlerine mensup bireylerden vergi toplamak yetkisine sahip olacaktı. Kamu hizmetleri, %70 Rumlardan ve %30 Türklerden oluşacaktı. Ayrıca kurulması öngörülen iki bin kişilik ordunun %60'ı Rumlardan, %40'ı Türklerden oluşacaktı. İlâveten Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıklarından bir tanesi Türklere ait olacaktı. Kıbrıs'ın en büyük beş kentinde, bu kentlerde oturan Türkler tarafından ayrı belediyeler kurulacaktı. Ayrıca Enosis ve Taksim de bu antlaşmaya göre yasaklanmaktaydı.⁴²

Garanti Antlaşması ise 4 maddeden oluşmaktaydı. Birinci madde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devletle ekonomik ve politik yönden birleşmesini ve adanın bölünmesini yasaklıyordu. Bu antlaşmanın 3. maddesi ise çok önemli olup garantör devletlere müdahale hakkı tanıyordu:

“Bu antlaşma hükümlerine bir riayetsizlik halinde Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riyeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler. Müşterek veya anlaşılarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu antlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak münhasır maksadı ile harekete geçmek (askerî anlamda) hakkını muhafaza eder.”⁴³

İttifak Antlaşması'na göre taraflar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı herhangi bir saldırı veya tecavüze karşı korumayı üstlenmişlerdir. Bunun için de Türkiye Kıbrıs'ta 650, Yunanistan'da 950 kişilik bir askeri birlik bulundurabilecekti.⁴⁴

19 Şubat 1959 tarihinden, Cumhuriyetin ilan edildiği 16 Ağustos 1960 tarihine kadar devam eden geçiş döneminde Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük de Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilmiştir. Nihayet 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşe'de yapılan resmi bir törenle bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Böylece adada 82 yıldır devam eden İngiliz yönetimi sona ermiş ve Kıbrıs tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.⁴⁵ Ayrıca iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir Cumhuriyet doğmuştur.

⁴² E. Önalp, *a.g.e.*, s. 103-104. ; A. Atun, *a.g.e.*, s. 53-61.

⁴³ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 105-106. ; A. Atun, *a.g.e.*, s. 62.

⁴⁴ A. Atun, *a.g.e.*, s. 63.

⁴⁵ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 106.

Yeni doğan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ömrü pek uzun olmamış, tabiri caizse Cumhuriyet Rum tarafının Enosis emellerine kurban gitmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios her fırsatta Türkler aleyhine açıklama yapmaktan çekinmemiş, böylece kurulan devletin temellerini sarsmıştır. Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti'nin geleceğiyle ilgili kötü niyeti, 4 Eylül 1962 tarihinde doğum yeri Panaya'da yaptığı talihsiz konuşmada açığa çıkmıştır. Makarios konuşmasında, "Elenizmin en müthiş düşmanı olan Türk ırkına ait bu küçük Türk toplumu adadan kovuluncaya kadar EOKA kahramanlarının görevi bitmiş sayılmaz" demiştir.⁴⁶

Kıbrıs'ta Rum yöneticilerin Zürih ve Londra Antlaşmaları aleyhinde yapmış oldukları konuşma ve faaliyetlere 9 Ocak 1963 tarihinde Başbakan İsmet İnönü, Millet Meclisi'nde yanıt vermiştir. İnönü, "Türk Hükümeti, Kıbrıs konusunda varılan andlaşmalarda, herhangi bir değişikliğin yapılmasına ve herhangi bir kesimin feda edilmesine razı olamaz" diyerek statükodan yana tavır takındığını belli etmiştir. Fakat Makarios'un Zürih ve Londra Antlaşmalarına karşı olan hazımsızlığı devam etmektedir.⁴⁷

Makarios, 25 Ekim 1963 tarihinde Kanada Radyosu muhabiri H. Engel'e vermiş olduğu mülakatta şunları söylemiştir:

"Kıbrıs Anayasasında bazı değişiklikler yapılmadıkça, Türk ve Rum toplumlar arasında mevcut çıkmazın halledilmesi imkansız. Teklif ettiğimiz değişikliklerle, Türkleri azınlık haklarından mahrum etmek istemiyoruz. Maksadımız, Anayasayı daha çalışır hale getirmektir. Bunun içinde, vergi kanunlarının tasvibinde aynı oy çoğunluğu, Mahkemelerin, Belediyelerin ayrı ayrı idare edilmesi gibi yersiz ve adil olmayan haksızlıkların kaldırılmasını istiyoruz. Eğer bu haklar kötü kullanılırsa devlet mekanizması normal çalışmaz."⁴⁸

Kanada Radyosu muhabirinin "bazılarına göre durumdan kurtulmanın tek çaresi Enosistir, bu doğru mu?" şeklindeki sorusuna ise Makarios şu cevabı vermiştir:

"Evet. Bu bir gerçektir. Fakat her arzulanan istenildiği zaman gerçekleştirilemez. Enosis'in faydaları ve zararları konusuna gelince, benim kanaatime göre, milli hisler en nihayet ekonomik bir avantaj veya zarara bağlı olamaz. Zürih ve Londra andlaşmalarının Kıbrıs halkının siyasi geleceğinin son aşamasını teşkil ettiğini de söyleyemem."⁴⁹

Görüldüğü gibi Makarios Zürih – Londra Antlaşmalarını ve bu antlaşmalarla onaylanmış Kıbrıs Türk halkının Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki ortaklık haklarını kabul etmemekte, onları azınlık olarak gördüğünü ifade etmektedir. Sonunda Makarios 30

⁴⁶ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 111.

⁴⁷ S. Egeli, *a.g.e.*, s. 28-29.

⁴⁸ S. Egeli, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁹ S. Egeli, *a.g.e.*, s. 31.

Kasım 1963 tarihinde Cumhurbaşkanı Vekili Dr. Fazıl Küçük’e uzunca bir muhtıra göndererek Zürih ve Londra Antlaşmaları ile yapılan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 13 maddesinin değiştirilmesini istemiştir.⁵⁰ Makarios aynı gün Türk Hükümetine de bir nota vermiştir. Türk Hükümeti 6 Aralık 1963 tarihinde verdiği cevapta, bu tekliflerin hepsini reddetmiştir. Bunun üzerine Makarios, 8 Aralık 1963 tarihinde verdiği demeçte, bu tekliflerin Türkiye’ye bilgi için verildiğini, kabul edip etmeme diye bir şeyin söz konusu olamayacağını, anayasa meselesinin Kıbrıs’ın bir iç işi olduğunu söyleyerek, Türkiye’ye meydan okumuştur.⁵¹ Türkleri kurucu ortaklıktan “azınlık” durumuna düşüren Makarios’un 13 maddelik anayasal değişiklik önerisini 16 Aralık 1963 tarihinde Dr. Fazıl Küçük de reddetmiştir.⁵²

İşte bu atmosfer içinde 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Rumlar Türklere saldırmaya başlamıştır ve bu saldırılar artan bir şekilde 26 Aralık 1963 tarihine kadar sürmüştür. Rum çeteciler en vahşi eylemlerini 24 Aralık 1963 tarihinde, yani Noel gecesi gerçekleştirmişlerdir. Bu olay Kıbrıs tarihine “Kanlı Noel” adıyla geçerken, ayrıca insanlık tarihinde de kara bir leke olarak yerini almıştır.⁵³

Kıbrıs’daki durum üzerine Türk jetleri 25 Aralık 1963 tarihinden itibaren ada üzerinde ihtar uçuşları yapmaya başlamıştır. Aynı gün Lefkoşe’deki Türk Birliği de karargâhından çıkıp, Lefkoşe – Girne yolunu kesmek üzere Gönyeli’ye yerleşmiştir.⁵⁴

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios gerçek amacını resmen belli etmiş ve 1960 Antlaşmalarını tek yanlı olarak feshettiğini açıklamıştır. Ocak 1964’te adadaki şiddet o kadar artmıştır ki Türkler yüzlerce yıldır oturdukları yerleşim bölgelerini terk ederek, adanın yüzde beşinden az olan Türk kontrolündeki bölgeye sığınarak kuşatma altında yaşamak zorunda kalmışlardır.⁵⁵

Türklere karşı uygulanan tedhiş ve tecavüzlere karşı garantör bir devlet olarak Türkiye’nin aşırı hassasiyet göstermiş olması Rum – Yunan cephesini barış için müzakere

⁵⁰ Fahir Armaoğlu, “Kıbrıs Meselesinin Türk – Yunan Münasebetlerinde Yarattığı Krizler”, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1986, s. 319. ; Anayasadaki değişiklik tekliflerinin en önemlileri şunlardır: Cumhurbaşkanı ile Türk vekilinin aynı meclis tarafından çoğunluk oylarıyla seçilmeleri, birleşik belediyelerin kurulması, ayrı güvenlik kuvvetleri ilkesinin iptali, bazı kanunların çıkarılmasında Yasama Meclisi’nde gerekli olan Türk ve Rum üyelerin ayrı çoğunluk ilkesinin iptali, birleşik yargı v.s.

⁵¹ F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 319.

⁵² A. Satan, *a.g.m.*, s.274.

⁵³ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 129. ; Kıbrıs Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük’ün yardımcısı Rauf Denктаş, 7 Ocak 1964 tarihinde yaptığı açıklamada, bu saldırılarda Türklere 99 kişinin öldüğünü, 470 kişinin yaralandığını ve 154 kişinin de kayıp olduğunu bildirmiştir. Denктаş, Rum kayıplarını 80 ölü olarak tahmin etmiştir. Bkz. F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s.319. ; Kanlı Noel olayları hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü’nün Ateşle Sınırı*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.

⁵⁴ F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 320.

⁵⁵ A. Satan, *a.g.m.*, s.274.

masasına oturmaya zorlamıştır. Türkiye, İngiltere ve ABD'nin girişimleri ile 15 Ocak 1964 tarihinde Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum liderlerinin katıldığı beşli görüşmelere başlanmış fakat hiçbir sonuç alınamadan, 10 Şubat 1964 tarihinde görüşmeler sona ermiştir.⁵⁶ İşin ilginç yanı bu konferansta Yunan delegasyonunu da anayasada Türklere verilen hakların lağvedilmesini ve Garanti ve İttifak Antlaşmalarının feshini talep etmiştir.⁵⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 8 Kasım 1963 tarihinde Karamanlis'in iktidardan düşüşüne kadarki dönemde Kıbrıs ile ilgili Yunan politikası bunun tam tersi "Zürih ve Londra Ruhuna" uygun bir görünüm arz etmiştir. Diğer bir deyişle, bu dönemde Kıbrıslı Rumların statükoyu değiştirme hususunda Atina'dan açık bir destek bulmaları pek söz konusu değildir. Nitekim bu dönem içerisinde Kıbrıslı Rumların Atina'dan silah talebi cevapsız bırakılmıştır. Fakat 16 Şubat 1964 tarihinde yapılan seçimlerde George Papandreu'nun Merkez Birliği (EK) iktidara gelince Kıbrıs sorununa bakış böylece değişmiştir. Nitekim Papandreu Şubat ayı sonunda yaptığı bir açıklamada, adada demokrasi ve barışın sağlanması ve Türkiye ile olan ittifakın sürdürülebilmesi için 1959 Antlaşmalarının uluslararası adalet ilkelerine göre değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Papandreu, Türkiye'nin Garanti Antlaşması çerçevesinde adaya müdahale hakkı olmadığını, böyle bir hakkın bulunduğu kabul edilse dahi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye'nin de onayı ile BM'ye kabulünün durumu değiştirdiğini savunmuştur.⁵⁸

Türkiye 13 Şubat 1964 tarihinde stratejik bir hata yaparak BM Güvenlik Konseyi'ne adadaki Rum saldırılarının durdurulması için başvurmuştur. Bunun üzerine, BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararı ile adaya BM Barış Gücü gönderme kararı almıştır. Genel sekreterlik Makarios'a gönderdiği mektupta "Kıbrıs Hükümeti" ibaresini kullanarak saldırıların durdurulmasını talep etmiştir. Bu karar Kıbrıslı Rumlar açısından bir zafer niteliğindedir. Çünkü kararda "egemen Kıbrıs Cumhuriyeti"ne atıf yapılıyor ve tüm tarafları adanın "toprak bütünlüğüne ve siyasî bağımsızlığına" saygı duymaya davet ediyordu. Barış Gücünün barış ve güvenliği koruması ve tümü Rum olan Kıbrıs Hükümeti ile işbirliği yapması tasarlanmıştı. Türk Hükümeti, Kıbrıs'ta BM rolünü kabul ederek, istemedi de olsa, Makarios'un Rum

⁵⁶ S. Egel, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁷ E. Önalp, *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁸ F. Sönmezoglu, *a.g.e.*, s. 14.

rejimiyle aynı çizgiye gelmiş oldu ve 1959 antlaşmalarıyla gelen garantörlük rolünü fiilen terk etti.⁵⁹

Görüldüğü gibi Türk – Yunan ilişkileri Kıbrıs'ta yaşananlardan ötürü bu tarihte savaşın eşiğine gelmiştir. 11 Mart 1964 tarihinde İsmet İnönü Nihat Erim ile yaptığı özel sohbette, “Kıbrıs’a asker gönderecek halimiz yok, bunu günde üç defa kumandanlarla istişare ediyoruz” demiştir.⁶⁰

İsmet İnönü Başkanlığındaki Türk Hükümeti bundan sonra Kıbrıs meselesini Türk – Yunan meselesi çerçevesinde ele alarak, Yunanistan ile sürdürdüğü 34 yıllık barış politikasını rafa kaldırmıştır. Kıbrıs’a çıkarma yapıp, olaylara müdahale etme gücünü kendinde göremeyen Türkiye, Yunanistan’la 1930 tarihinde imzalamış olduğu İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’ni feshederek Yunanistan’ı Kıbrıs meselesinde istediği çizgiye getirmeye çalışmıştır. Türk Hükümetinin almış olduğu bu kararın asıl nedeni Yunanistan’ın da Makarios gibi Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tanımıyor olmasıdır.

1.2 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin Feshi ve Yaşanan Gelişmeler

1.2.1 Mukavelenamenin feshi

Kanlı Noel hadiselerinin üzerinden henüz iki ay geçmemişken Türkiye Kamuoyunun gündemine yavaş yavaş İstanbul’da yaşayan Yunan uyruklular gelmeye başlamıştır. İlk defa Ali Haydar Yeşilyurt *Kemalizm* Dergisinin Şubat ayındaki sayısında “Halli geciken bir millî dâva Türkiye’de Yunan uyruklular” başlığı altında konuyu ele almıştır. Yeşilyurt, Kıbrıs’ta yaşananları hatırlattıktan sonra senelerden beri sürüncemede bırakılan bir milli davayı kökten halletmemiz gerekir diyerek davayı şu şekilde tanımlamıştır:

“Bu dâva, Türkiye’de binbir gece masallarındaki sultanlar ve şehzadeler gibi efsânevi bir hayat yaşayan, millî benliğimizi bir sülük gibi emen yurt dışına kaçırdıkları paralarla, Kıbrıs’ta ırktaşlarımıza karşı çevrilen silahlarda hisse ve günahları olan, hatta Türkiyede kazandıkları paralarla Yunanistan’ın kalkınmasında unutulmaz hizmetleri bulunan Yunan uyrukluları meselesidir.”⁶¹

⁵⁹ A. Satan, *a.g.m.*, s. 274-275.

⁶⁰ N. Erim, *a.g.e.*, s. 259.

⁶¹ *Kemalizm*, Şubat 1964, yıl:1 sayı:19, s.15.

Yeşilyurt, bu konuyu yazısında iyice açtıktan sonra sonuç olarak da mali polis teşkilatının gizlice Yunanistan’a türlü yollardan para kaçırılmasının üzerine eğilmesi gerektiğinden bahsetmiş, Patrikhanenin de işin içinde olduğunu belirtmiştir. Bunların önlenmesini de yazar sert tedbirler alınmasında gördüğünü, her çareye başvurulması gerektiğini, bunun da vatani bir vazife olduğunu söylemiştir.⁶²

Yine aynı ay içerisinde *Ulus* gazetesi köşe yazarlarından İffet Aslan tarafından konu gündeme getirilmiş olup bu yazı da mecliste bir soru önergesi verilmesine vesile olmuştur. Aslan, 13 Şubat 1964 tarihli “Yunan Basını ve Rumların Huzuru” başlıklı yazısında Kıbrıs olaylarından dolayı Yunan basını ve bilhassa *Katimerini* gazetesini eleştirmiştir. *Kathimerini* gazetesinin adayı bölmek yerine ada Türklerinin Türkiye’ye göç ettirilmesi fikrine karşı çıkan Aslan, Türklerin yurtlarından sökülüp atılması tehdidine karşı çıkarak şunları söylemiştir:

“(…)Unutulmamalıdır ki Türk hudutları dâhilinde hâlâ tam 98.232 Rum bulunmakta ve ayrıca 9.586 Yunanlı da her nedense Türkiye’de yaşamağı tercih etmektedir. Üstelik Rum Ortodoks Kilisesinin merkezi Hristiyanların yüzünü kızartması gereken bir tolerans sembolü gibi hâlâ İstanbul’dur. Biz bu vatandaşları ve müesseseleri ve misafir yabancıları hiçbir şekilde rahatsız etmeyi düşünmedik ve düşünmemekteyiz. Fakat *Katimerini* gazetesi ve benzeri çevreler onların rahatına kastedecek olursa huzurlarını kaybetmelerinden biz mesul tutulamayız.”⁶³

Bu yazının yayınlandığı gün yani 13 Şubat 1964 tarihinde AP Manisa Milletvekili Hürrem Kubat meclis başkanlığına bir önerge vererek Türkiye’deki Yunan uyruklu kişiler hakkında Başbakan’dan bilgi istemiştir. Kubat, Türkiye’de oturan ve çalışan Yunan uyruklu kişilerin sayısı ile bunların ne kadarının Gelir Vergisi ödediği ve ne kadar vergi ödediklerini sormuştur. İlaveten Gelir Vergisi ödemeyen Yunan uyruklular hakkında bugüne kadar ne işlem yapıldığı ve Hükümetin bunların ikamet tezkerelerini elden geçirmeyi düşünüp düşünmediğini sormuştur.⁶⁴

Böylece 34 yıldır Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklular gündeme gelmiştir. Hükümet bu soru önergesini cevaplamamış yaklaşık bir ay sonra uygulayarak cevap vermiştir. Bu da İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin kaldırılmasıyla olmuştur.

Antlaşma kaldırılmadan önce Başbakan İsmet İnönü BBC muhabirine bir mülakat vermiştir. Muhabirin “Kıbrıs’taki gerginliğe rağmen, Türk – Yunan münasebetleri

⁶² *Kemalizm*, Şubat 1964, yıl:1 sayı:19, s.16.

⁶³ *Ulus*, 13 Şubat 1964.

⁶⁴ *Milliyet*, 14 Şubat 1964. ; H. Demir, R. Akar, *a.g.e.*, s.33-34.

önemini devam ettirecek midir?” sorusuna İnönü, Türk – Yunan dostluğuna önem verdiğini, 40 seneden beri de bu politikayı takip ettiğini belirttikten sonra bu münasebetleri kurtarmanın mümkün olduğunu söylemiştir. İnönü devam ederek “Yunan ricalinde, ihtimal vermediğim bir arıza görülmezse, yani gözü kapalı bir halde iki memleket arasındaki münasebetlerin halli için, âti için büyük ehemmiyetini kesin olarak reddeden bir galat düşünce belirmezse... buna ihtimal vermiyorum; en uzak düşünce olarak söylüyorum.” demiştir.⁶⁵ İsmet Paşa’nın bu söylediklerinden de Yunanistan’dan ümitli olduğu, Kıbrıs meselesi için olumlu bir adım atmasını beklediği anlaşılmaktadır.

7 Mart 1964 tarihinde Yunan uyrukluların sahip oldukları imtiyazların kaldırıldığı hakkındaki haberlerin doğru olmadığı Dışişleri Bakanlığında bir yetkili tarafından basına açıklanmıştır. 1930 yılında yapılmış olan antlaşmanın iptal edilmemiş olduğunu söyleyen yetkili “Bu iptal edilmeyecek demek değildir. Halen bu ve buna benzer birkaç antlaşma üzerinde tetkikler devam etmektedir. Fakat alınmış kesin bir karar yoktur” demiştir.⁶⁶ Fakat bu doğru değildir. Sona erdirilen mukavelename her ne kadar 17 Mart 1964 tarihinde *T.C. Resmî Gazete*’de yayınlanarak yürürlüğe girmişse de fesih kararının 7 Mart 1964 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında alınmış olduğunu öğreniyoruz.⁶⁷

Nitekim 8 Mart 1964 tarihli *Yeni Sabah* gazetesi de “Yunanlıların bazı hakları kaldırıldı” başlığı altına alınmış olan kararın haberini vermektedir. Buradan da haberin bir şekilde sızmış olduğu anlaşılmaktadır. Haberde, Türkiye’de bulunan Yunan uyruklu şahısların mahkemelere müracaat ettiklerinde bundan böyle mahkeme masraflarını ödeyecekleri belirtilerek İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması’nın Bakanlar Kurulu tarafından kaldırıldığı ifade edilmiştir. Antlaşmanın hükümlerine göre kararın 6 ay sonra yürürlüğe gireceği, bu antlaşmanın feshedilmesi ile Türkiye’de ikamet eden Yunan uyrukluların imtiyazlarının kaldırılacağı, bazı vergi ve rüsumlardan muafiyet haklarının da kaldırıldığı yine verilen bilgilerdendir.⁶⁸

Bu haber *Yeni Sabah* gazetesinden başka yerde yayınlanmamış olduğu için antlaşmanın kaldırıldığından daha kamuoyunun tam manasıyla haberi yoktur. Fesih kararı yürürlüğe girmeden 3 gün önce 14 Mart 1964 tarihinde *Tercüman* gazetesi köşe yazarı Ahmet Kabaklı “Neyi Bekliyoruz?” başlıklı yazısında Kıbrıs meselesinin almış olduğu vaziyeti anlattıktan sonra Kıbrıs’ı işgal etme fikrini netameli bulanlara bazı öneriler

⁶⁵ *Ulus*, 25 Şubat 1964.

⁶⁶ *Milliyet*, 8 Mart 1964.

⁶⁷ *T.C. Resmî Gazete*, 17 Mart 1964.

⁶⁸ *Yeni Sabah*, 8 Mart 1964.

sunmuştur. Kabaklı, İstanbul'daki Rumlarla Kıbrıslı Türkleri mübadele etmeyi, On iki ada meselesi çıkarmayı ve Batı Trakya meselesi oluşturmayı teklif ettikten sonra yazısında şunları söylemiştir:

“Hele Türkiye’de bir “YUNAN UYRUKLU RUMLAR” meselesi var ki, buna bizden başka hiçbir mezhep katlanamaz. Yunanistan’la 1930’da iki yıl için yapılan “İKAMET TİCARET VE SEYRİSEFAİN” andlaşmasına göre, 30 binden fazla Yunan vatandaşı Rum’a: “Türkiye’de ikamet etme, ticaret yapma, şirketler kurma, mal edinme, mal satma veya ihracatta bulunma hakkı tanınmış, birçok rüsum ve vergilerden de muafiyet sağlanmıştır.” Nasıl verildiğine akıl erdiremediğim bu imtiyazlar düpe düz “Kapitülâsyon”dur. İmtiyaznâmenin 16. maddesine göre bu haklar ancak “ülkelerin müdafaası veya emniyeti umumiye” sebebiyle kaldırılabilir. Kıbrıs’ta katil tezgâhları kuran, dünyanın her yerinde bize iftiralar yağdıran, bizi yok etmekten başka amaç taşımayan bu ırka daha ne kadar katlanacağız? “Yurt müdafaası ve emniyeti umumiye” için, daha ciddi bir sebep olur mu?”⁶⁹

Kabaklı’nın bu teklifinin üzerinden çok geçmemiş 3 gün sonra gazeteler antlaşmanın feshedildiği haberini vermişlerdir. Ancak kamuoyunun ekseriyetinin bu feshi öğrenmesi 16 Mart 1964 tarihinde Dışişleri Bakanlığının tebliği sayesinde olmuştur. Bakanlığın bildirdiğine göre, Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930 tarihinde Ankara’da imzalanmış bulunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain mukavelenamesinin imzalandığı tarihten uzunca bir zaman geçmiş olması münasebetiyle, mukavelenin 36. maddesinin tanımış olduğu yetkinin Türkiye tarafından kullanılması suretiyle feshedilmesi Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bildiriye göre yeni bir antlaşmanın imzalanması için Yunan Hükümetiyle müzakerelerde bulunulabileceği Ankara’daki Yunanistan Büyükelçiliğine bildirilmiştir.⁷⁰ Bununla beraber İnönü Hükümeti, 16 Mart 1964 tarihinde, Anayasa’nın 66’ncı maddesine dayanarak, Kıbrıs’a asker gönderme hususunda Millet Meclisi’nden oy birliğiyle yetki almıştır.⁷¹

Yeni Sabah gazetesi, diplomatik çevrelerin, bu kararların Kıbrıs politikasındaki tutumu dolayısıyla Yunanistan’a yapılan bir ihtar olarak vasıflandırdığı, bir yetkilinin de “Bu anlaşmanın şu kritik günlerde feshedilmesinde elbette ki tesadüften çok, başka mânalar aramak gerekir” dediği haberini vermektedir.⁷²

Fesih kararının yürürlüğe girdiği 17 Mart 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü Kıbrıs meselesi ile alakalı gazetecilerin sorularını cevaplandırmış, bir gazetecinin

⁶⁹ *Tercüman*, 14 Mart 1964.

⁷⁰ *Vatan*, 16 Mart 1964.

⁷¹ F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 325.

⁷² *Yeni Sabah*, 17 Mart 1964.

Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklularla ilgili antlaşmanın bozulmuş olması hakkındaki sorusunu yanıtlamıştır. İnönü, yapılan işin bir mukavelenamenin yenilenmesine imkân vermek için girişilen normal bir muamele olduğunu söylemiş ve yeni bir siyasetin görüşülmesinin mümkün olacağını belirtmiştir.⁷³ İsmet Paşanın vermiş olduğu cevaptan açık kapı bırakmak, Kıbrıs meselesinde Yunanistan’ı müzakere masasına çekmek istediği anlaşılmaktadır.⁷⁴

Hükümetin yarı resmi yayın organı olan *Ulus* gazetesi feshedilen mukavelename ile Türkiye’de o tarihte yaşayan Yunan uyruklu Rumlarla alakalı diğer gazetelere nazaran daha teferruatlı bilgi vermiştir. Türk – Yunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin Bakanlar Kurulu tarafından feshedilmesi üzerine, Türkiye’de 12.592 Yunan uyruklu Rum’un olduğu, antlaşmanın yenilenmemesi halinde de 6 ay sonra Türkiye’de oturma haklarını kaybedecekleri bildirilmiştir. Yunanistan hükümeti de aynı şartlar içinde 6 ay sonra Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Türklere aynı işlemi uygulayabileceği ancak Yunanistan’da bulunan Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Türk sayısının da üç bine yakın olduğu haberi verilmiştir. Ayrıca, Yunanistan’da oturan Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Türklerin genellikle küçük esnaf olduğu, Türkiye’deki Yunan uyruklu Rumlar gibi büyük ticaret işleriyle uğraşmadıkları, bu bakımdan da bu karardan Türklerin değil Yunan uyruklu Rumların zararlı çıkacakları söylenmiştir.⁷⁵

Ulus gazetesi Yunan uyrukluların işleri ve oturma alanları hakkında da bilgiler vermiştir. Buna göre Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklu Rumların en çok İstanbul’da oturdukları anlaşılmaktadır. Türkiye’de yaşayan 12.592 Yunan uyrukludan İstanbul’da 613 kadın ve 3227 erkeğin çeşitli iş alanlarında çalıştığı tespit edilmiştir. Bu tarihte İzmir’de 197, Hatay’da 82, Ankara’da 48, Edirne’de 13, İçel’de 11, Çanakkale’de 6, Adana, Antalya, Konya ve Kayseri’de de birer Yunan uyruklu Rum’un çalışmakta olduğu belirtilmiştir. Çalışanların meslek dağılımları da verilen bilgiler arasındadır. Buna göre İstanbul’da oturan Yunan uyrukluların 17’si ithalat ve ihracat işi yapmakta, 101’i de büyük ticari şirketlere ortak bulunmaktadır. Ayrıca, 30’u deniz ticaretiyle uğraşmakta, 330’u çeşitli ticari teşebbüslerin sahibi bulunmaktadır. Bundan başka Yunan uyruklu Rumların 16’sı bakkal, 25’i gömlekçi, 30’u fırıncı, 108’i sobacı, 8’i mühendis ve teknisyen, 25’i hattat, 33’ü bahçıvan, 52’si aşçı, 21’i şirketlerde memur, 74’ü muhasip ya

⁷³ *Vatan*, 17 Mart 1964.

⁷⁴ Rıdvan Akar, “Dış Politikanın Rehinerleri: Rumların 1964’te Sürgün Edilmesi”, *İstanbul Rumları Bugün ve Yarın*, İstos Yayınları, İstanbul 2012, s. 169.

⁷⁵ *Ulus*, 18 Mart 1964.

da veznedar, 4'ü ticari ortaklık ajansı, 14'ü şef garson, 21'i mücellit, 8'i tamirci, 1'i gazeteci, 303'ü çeşitli işlerde usta ya da garson, 206'sı çırak, 272'si de çeşitli sanayi ya da ticari teşebbüsün patronu olduğu haber verilmiştir. Yunan uyruklu diğer Rumların da çocuk, yaşlı ya da ev kadını olarak, hiçbir işte çalışmaksızın Türkiye'de oturdukları yine verilen bilgilerdendir.⁷⁶

Antlaşmanın yürürlükten kaldırılması kamuoyunda ve devlet katında geniş akisler uyandırmıştır. İstanbul Ticaret Odasına kayıtlı o tarihte 36 bin faal üyeden 1000 kadarının Yunan uyruklulara ait ticarethane veya şirket olduğu, 36 bin üyeliğin de yarıdan fazlasının Türk vatandaşı Rumlara ait olduğu Ticaret Odası ilgililerince belirtilmiştir. İstanbul defterdarlığının da durumu yakından takip ettiği, Türkiye'deki işlerini tasfiyeye kalkışacak olan şahıs veya firmaların vergi durumlarını dikkatle gözden geçireceği verilen haberler arasındadır.⁷⁷ Diğer taraftan İstanbul Ticaret ve sanayi muhiti, Yunan uyruklu Rumların haklarının ellerinden alınmasının memleket ekonomisinde hiçbir sarsıntı meydana getirmeyeceğini, Türk iş hayatında daha verimli bir çıkışın açılacağını belirtmişlerdir.⁷⁸ Verilen tüm bu bilgiler 34 sene boyunca Yunan uyrukluların kaydının devlet tarafından tutulduğu ve yakından izlendiklerini ortaya koymaktadır.

19 Mart 1964 tarihinde *Tercüman* gazetesi muhabiri Kemal Savcı'nın haberine göre Yunanistan bütçesinin beşte birini Türkiye'deki Rumlar sağlamaktadır. Yunanistan'ın son yıllık bütçesinin 26 milyar 103 milyon drahmi olduğu, Bunun 20 milyar drahmisi Yunanistan'ın kendi yerli kaynaklarından karşılandığı geri kalan kısmının da yabancı kaynaklardan temin edildiği belirtilerek bu yabancı kaynağın da Türkiye'deki Yunan uyruklular olduğuna işaret edilmiştir.⁷⁹

Antlaşmanın feshedilmesinden sonra da ilk harekete geçen resmi müessese Tapu Dairesi olmuştur. Bu daire 18 Mart 1964 tarihinden itibaren çalışmalara başlamış, İstanbul'da mal satın alıp, tapu çıkarmak isteyen Yunan uyruklu şahıslara dair bütün muameleleri durdurmuştur. Tapu Dairesinin bu kararı bir tedbir olarak aldığı açıklanmış, zira 6 ay sonra bir hüküm ifade etmeyecek olan tapu muamelesinin bugün yapılmasına hiçbir suretle lüzum yoktur denilmiştir.⁸⁰ Ertesi gün 19 Mart 1964 tarihinde vergi dairelerinin de harekete geçtiği haber verilmiştir. Yunan uyruklu şahıslardan, bilhassa iş

⁷⁶ *Ulus*, 18 Mart 1964.

⁷⁷ *Ulus*, 18 Mart 1964.

⁷⁸ *Dünya*, 19 Mart 1964.

⁷⁹ *Tercüman*, 19 Mart 1964.

⁸⁰ *Yeni Sabah*, 19 Mart 1964.

adamlarının polis tarafından tespitine başlanmıştır. Bunlardan bazıları Emniyet Müdürlüğüne getirilerek ifadeleri alınacak, mal ve paralarını kaçırmalarına imkân verilmeyecek tedbirlere başvurulacaktır. Defterdarlık da bir ön tedbir ve hazırlık olmak üzere, Yunan uyrukluların vergi borçlarını tespiti başlamıştır. Yunan uyruklu tüccar, sanayiciler ile bunlara ait firma ve merkezleri Yunanistan'da bulunan ticarethanelerin acente ve mümessillerinin, eski yıllara ait defter ve evrakları, yeniden gözden geçirilecektir. Ayrıca, Yunan uyrukluların, Türkiye'de edindikleri serveti dışarıya serbestçe transfer etmelerine, yetkili merciiler tarafından izin verilmeyeceği haber verilmiştir.⁸¹

18 Mart 1964 tarihinde Türk Ortodoks Patrikhanesi Patrik Vekili ve Papa Eftim'in oğlu Turgut Erenerol gazetecilere bazı açıklamalarda bulunmuştur. Fener Patrikhanesi ve Ruhban Okulu meselelerin de ele alınmasını istediği konuşmasında antlaşmanın kaldırılmasıyla alakalı hükümeti desteklediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bence geç kalınmış iyi bir karardır. Bütün gönlümüzce tasvip ediyoruz. Bu kararın yalnız Türkiye'deki Yunanlılara değil, kendilerini Türklerden addetmeyen Türk uyruklu Rumlara da teşmili lâzımdır. Rum veya azınlık ibaresi kaldırılmalıdır.”⁸²

19 Mart 1964 tarihinde hükümet sözcüsü Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş, Reuter ve United Press International ajansları muhabirlerinin sorularına cevap vermiştir. İptal edilen Türk – Yunan antlaşmasının tekrar müzakere edilmediği takdirde Türkiye'deki 12.592 Yunan uyruklunun sınır dışı edileceğinin doğru olup olmadığını soran muhabirlere Göğüş, “Bu mukavelelerin usulü dairesinde yeniden görüşülmesi icap edecektir” demiştir. Gene Türk basınında yer alan Yunanistan'a karşı alınmayı düşünülen yeni tedbirlerin arasında Patrikhanenin sıkı bir şekilde kontrolü, Lozan Antlaşmasının revizyonu olacak mı sorusuna da Göğüş “İstanbul'daki vatandaşlarımız aleyhine herhangi bir tedbir Türk hükümetinin aklından geçmez” diyerek soruları yanıtlamıştır.⁸³ Yukarıda İsmet Paşanın ilk açıklamasıyla birlikte bu açıklama ele alınacak olursa hükümetin ilk zamanlarda Yunanistan'a açık kapı bırakmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim benzer bir açıklamayı Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de 20 Mart 1964 tarihinde Cenevre'ye hareket etmeden önce Yeşilköy hava alanında basın mensupları ile görüşmesinde yapmıştır. Erkin, Türk – Yunan münasebetleri konusunda şunları söylemiştir:

⁸¹ *Yeni Sabah*, 20 Mart 1964.

⁸² *Vatan*, 18 Mart 1964.

⁸³ *Vatan*, 19 Mart 1964.

“(…) Türkiye’de yaşayan Yunanlılara şimdiye kadar “müsaadeye en çok mazhar millet” muamelesi yapıldı. Bundan sonra ise mütekabiliyet esasına göre davranılacaktır. Yunanistan ile “seyrisefain, ikamet ve ticaret anlaşması” daha kapsamlı olacak. Yunanlılar ne verirlerse onu alacaklar.”⁸⁴

Görüldüğü gibi Feridun Cemal Erkin de Antlaşmanın yenileneceği fikrindedir. Ama Yukarıda da bahsedilmiş olan girişimler antlaşmanın yenileceğinin aksine sınır dışı kararının 6 aylık süre dolmadan başlanacağı izlenimini vermektedir. Nitekim öyle de olmuş sınır dışı kararı Yunanistan’ın da Kıbrıs konusunda adım atmamasıyla erkenden uygulanmaya başlanmıştır.

1930 antlaşmasının feshi üzerine Yunanistan’da bulunan 3 bin Türk’ün, eylül ayında Türkiye’ye dönmesi beklenmektedir. *Hürriyet* gazetesinden Metin Doğanalp’in Atina’da bir yetkiliden öğrendiğine göre Yunanistan’da bulunan 3 bin Türk’ten 2950’si Rum asıllıdır ve bunlar Atina’da ikamet etmektedir. Diğer 50 Türk⁸⁵, Atina – Selanik ve civarında iş yapmaktadır.⁸⁶

1.2.2 İlk sınır dışı kararının uygulanması

Yunan uyrukluların feshedilen sözleşme gereği 16 Eylül 1964 tarihinden itibaren sınır dışı edilmeleri gerekiyordu. Fakat böyle olmamış, sınır dışı etmeler Mart sonu itibariyle başlatılmıştı. Türk Hükümetinin bu konudaki kanuni dayanağı da 2007 sayılı kanundur. 24 Mart 1964 tarihinde bu kanun⁸⁷ hükümleri dışına çıkarak İstanbul’da iş sahibi oldukları tespit edilen Yunan uyruklu 9 iş adamına işlerini tasfiye etmeleri, etmedikleri takdirde de Türkiye’yi terk etmeleri bildirilmiştir. Yetkililer bunun için Yunan uyruklu şahıslara 15 gün müddet vermiştir. Öte yandan, kanuna aykırı faaliyette bulundukları için sınır dışı edilmesi kararlaştırılan 7 kişinin de bir hafta içinde Türkiye’den ayrılacakları yetkililerce belirtilmiştir.⁸⁸ 26 Mart 1964 tarihinde Atina Hükümeti de İstanbul’da yaşayan Yunan uyruklularının sınır dışı edilmeleri kararını Türk Hükümeti nezdinde protesto etmiştir.⁸⁹

⁸⁴ *Vatan*, 20 Mart 1964.

⁸⁵ *Gene Hürriyet Gazetesinden Metin Doğanalp’in bildirdiğine göre Yunanistan’da yaşayan 50 Türk’ten en zengini Dr. Galip Baysanlı olup Türkiye’ye iade edileceğinden habersiz bir şekilde Atina’nın en güzide sentlerinden birinde oturmaktadır. Bkz. Hürriyet, 28 Mart 1964.*

⁸⁶ *Hürriyet*, 21 Mart 1964.

⁸⁷ 2007 sayılı “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun” adıyla 16 Haziran 1932 tarihinde *T.C. Resmî Gazete*’de yayınlanarak yürürlüğe giren kanunnameye göre Türkiye’de bazı meslekler yabancılara yasaklanmıştır.

⁸⁸ *Dünya*, 25 Mart 1964.

⁸⁹ *Yeni Sabah*, 27 Mart 1964.

Yurt dışı edilecek olan Yunan uyruklu 7 tüccar tespit edilmiş ve durum valilik tarafından 27 Mart 1964 tarihinde kendilerine tebliğ edilerek Türkiye'yi terk etmeleri için 48 saat mühlet verilmiştir. En geç 1 Nisan'a kadar yurt dışına çıkartılacak olan şahıslar şunlardır: Odysseus Koryotinos (tuhafiyeci), Elefthere Velissarios (tüccar), Matheos Kaloumenos (Tüccar), Dimitrios Madianos (şirket ortağı), Dionis Vonortas (tüccar), Dimitrios Manikas (komisyoncu), Niko Orlando (ticari vekil).⁹⁰

Bu şahıslardan Dionis Vonortas'ın ismi tespit edilmeden 14 gün önce deniz yoluyla Yunanistan'a gittiği, Dimitrios Makanios'un ise 1957 yılından beri Yunanistan'da olduğu belirtilerek yurda giriş yapmamaları için hudut kapılarına talimat verilmiştir. Ayrıca Niko Orlando adlı şahsın da iş beyannamesi olmadığı halde Tophane'de üç dükkânda birden ticaret yaptığı ve Galata Maliye şubesine mühim bir vergi borcu olduğu tespit edilmiştir. Orlando'nun vergi borcunu ödeyemeyeceği Vergi Dairesi tarafından bildirilmesi üzerine de yurt dışına çıkması yasaklanmış ve durum vilayetçe İçişleri Bakanlığına bildirilmiştir.⁹¹

On beş gün içinde yurdu terk etmesi istenen dokuz Yunan uyruklu da şunlardır: Triyandafilos Ksantapulos, Yorgi Rusos, Anastas İkanomides, Yonos Lianos (İsmi yayınlandığında yurt dışındadır), Koço Kortesis, Jean Armaos, Niko Galateros, Yorgi Mitilineos, Konstantin Nomikos.⁹²

Yunan uyruklu 16 iş adamının işlerini terk edip, yurt dışına çıkarılacaklarını öğrenen bazı Türk uyruklu Rumların da adı geçenlerin Elen Birliği'ne (Enosis) çok miktarda maddi yardım yaptıklarını ve son yıllarda 500 milyon lirayı aşkın döviz kaçırdıklarını belirttikleri gazetelerde yer almıştır.⁹³

Yurt dışına çıkarılacak olan Yunan uyrukluların Hazineye olan borçlarının tespitine başlanmış, vergi borcu olan bir kısım şahısların Türkiye'deki malları üzerine haciz konmuşsa da bunların isimleri ve borç miktarları açıklanmamıştır. Malları üzerine haciz konmayan borçlu Yunan uyruklulardan da yurt dışına çıkarken kefil göstermeleri istenecekti. Maliyeye borcu olan İzmir'de yaşayan 2 Yunan uyruklunun da Yurt dışına çıkmaları yasaklanmıştır.⁹⁴

⁹⁰ *Ulus*, 28 Mart 1964. ; Bu kişilerin resimleri için **Bkz. Ek:2.**

⁹¹ *Ulus*, 28 Mart 1964.

⁹² *Dünya*, 28 Mart 1964.

⁹³ *Son Havadis*, 28 Mart 1964.

⁹⁴ *Akşam*, 29 Mart 1964.

29 Mart 1964 tarihinde AP Kıbrıs'ta Makarios tarafından görevlerine son verilen iki Türk Bakanı ile Kıbrıs'a sokulmayan Rauf Denktaş hakkında bir basın toplantısı düzenlerken Yunan uyruklulara karşı takip edilen hükümet politikasına da değinmiştir. AP Genel Başkan Vekillerinden Faruk Sükan Türkiye'deki Yunan uyruklu Rumlara karşı hükümetin politikasını tam olarak desteklediklerini belirterek, "Hem memleketimizde otursunlar, hem devlet aleyhine çalışsınlar. Bu olamaz. Bu bakımdan Yunan uyruklu Rumların yurt dışına atılmasını destekliyoruz" şeklinde konuşmuştur.⁹⁵ Hemen her konuda CHP ile ayrılan AP, bu konuda hiçbir eleştiri getirmemiş, sınır dışı kararlarının uygulanması süresi boyunca desteklerini sürdürmüştür.

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak da bazı Yunan uyrukluların yurt dışına çıkarılması kararından sonra 29 Mart 1964 tarihinde gazetecilere bazı açıklamalarda bulunmuştur. Öztrak, Türkiye'de bulunan Türk uyruklu Rumların Türk kanunlarının himayesinde olduğunu gayrimeşru hareketleri olanların her Türk gibi Türk kanunlarının vereceği cezayı göreceğini belirterek iyi niyetli olan vatandaşların bir telaşa kapılmamaları gerektiğini söylemiştir. Öztrak, 6 ay sonra anlaşma olmadığı takdirde yurt dışına çıkarılacak Yunan uyrukluların durumunu beklerken bunlar arasında "Türk güvenliğini sarsıcı hareketlerde bulunanlara rastlandığı takdirde, derhal diğerleri gibi yurt dışı edileceklerini" de sözlerine eklemiştir.⁹⁶ Öztrak'ın dediği gibi olmuş ileride de değinileceği üzere sınır dışı etmeler devam etmiştir.

Mali polisin Rum vatandaşlara baskı yaptığına dair çıkan söylentiler üzerine, İçişleri Bakanı Orhan Öztrak ertesi günü 30 Mart 1964 tarihinde de gazetecilere açıklamalarda bulunmuştur. Konuşmasında Mali polisin gayrimeşru yollara saptığını belirten İçişleri Bakanı yurt dışına çıkarılması kararlaştırılan Yunan uyrukluların durumuna da değinmiştir. Öztrak, adı geçen yedi kişiden beşinin "Helenica Enosis" Cemiyeti üyesi olduğunu ve Türkiye aleyhine hareketlerde bulunduklarını belirtmiş "Türkiye'de gayrimeşru yollara sapanlar ise, hareketlerinin müeyyidelerini görürler" demiştir.⁹⁷

Türk hükümeti tarafından zararlı faaliyetleri tespit edilen ve sınır dışına çıkarılmaları kararlaştırılan Yunan uyruklulardan ilki 31 Mart 1964 tarihinde sabah saat 07.20'de Yunanistan'a gönderilmiştir. Uçağın hareketinden bir saat önce hava alanına

⁹⁵ *Cumhuriyet*, 30 Mart 1964.

⁹⁶ *Akşam*, 30 Mart 1964.

⁹⁷ *Akşam*, 31 Mart 1964.

gelen Elefthere Velissarios 6 yakın arkadaşı tarafından uğurlanmıştır. Biletini gidiş – dönüş olarak alan Velissarios, hava alanında nazik, fakat sıkı bir gümrük muayenesine tabi tutulmuştur. Muayeneyi⁹⁸ geçtikten sonra gümrük memurlarına teşekkür eden Velissarios gazetecilere şunları söylemiştir:

“Kavel Kablo Fabrikası, Burla Biraderler, Vehbi Koç ve Simtel şirketlerinin hissedarıyım. Atinadan sonra Münih’te tedavi gören eşimi ziyaret edeceğim. Türk uyruklu olan eşim Eleni benim buradaki işlerime devam edecektir. Çok üzgünüm. Şirketteki arkadaşlarım da öyle. Hepsi benim için ağlıyor. Amma emir, emirdir.”⁹⁹

Gazetecilerin “20 milyon liranız olduğu söyleniyor” sorusuna “zengin değilim” cevabını veren Velissarios, elinde sıkı sıkı tuttuğu 12. kota ithal listesiyle birlikte uçağa binerken “Ortalık durulaşınca tekrar döneceğimi ümid ediyorum. Bu memlekette doğdum. İyiliğini isterim” sözlerini söylemiştir. Velissarios gazetecilerin, “(Elenica Enosis) Cemiyetinin üyesi oldunuz ve bugüne kadar Kıbrıs’taki EOKA’ya yardım ettiniz ve bu sebeple yurt dışı edildiniz. Ne dersiniz?” sorusunu cevapsız bırakmıştır.¹⁰⁰ Öte yandan, Odysseus Koryotinos ile Matheos Kaloumenos da gece uçakla yurt dışına çıkmışlardır. Böylece 31 Mart akşamına kadar yurt dışına çıkarılan Yunan uyrukluların sayısı üçe yükselmiştir. Bu arada aynı gün feshedilen İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması’nın yenilenmesi için Yunanistan maslahatgüzarı resmi müracaatta bulunmuştur.¹⁰¹

İçişleri Bakanı, 31 Mart 1964 tarihinde ilgili makamlara bir yıldırım teli çekerek, yurt dışına servet kaçırma teşebbüsünde bulunacak olan Yunan uyruklu kimselere derhal mani olunması gerektiğini bildirmiştir. İçişleri Bakanı çekmiş olduğu telgrafta Yunan uyrukluların para, altın ziynet ve buna benzer yükte hafif, pahada ağır eşyayı Suriye yolundan Yunanistan’a kaçıracağı istihbaratını ilgililere ihbar etmiştir. Bunun üzerine de bakanlık Cilvegözü ve Yayladağ hudut kapılarında derhal sıkı tedbir alınmasını istemiştir.¹⁰²

Yurt dışına çıkarılması kararlaştırılan ilk 7 Yunan uyrukludan kalan son 2 kişi de 1 Nisan 1964 tarihinde sınır dışı edilerek Atina’ya gönderilmiştir. En son gönderilen Niko Orlando da diğer Yunan uyruklular gibi sıkı bir aramaya tabi tutulmuştur. İstanbul’da

⁹⁸ Elefthere Velissarios’un gümrük muayenesi sırasındaki fotoğrafı için **Bkz. Ek:3.**

⁹⁹ *Akşam*, 1 Nisan 1964. ; Burla Biraderler şirketi bu açıklamadan bir gün sonra Velissarios’un kendileriyle hiçbir ilgisi bulunmadığını bildirmişlerdir. Bkz. *Akşam*, 2 Nisan 1964.

¹⁰⁰ *Hürriyet*, 1 Nisan 1964.

¹⁰¹ *Akşam*, 1 Nisan 1964.

¹⁰² *Hürriyet*, 1 Nisan 1964.

ticaretle uğraşan Orlando daha önce de belirtildiği gibi vergi borcundan ötürü yurt dışına çıkması yasaklanmıştı fakat borçlarını eşi ödeyeceği için sınır dışı edilmiştir. Orlando hava alanında gazetecilere şunları söylemiştir:

“Eşim Türk uyrukludur. İşlerimi ona devrettim. Bundan bir yıl önce ben de Türk uyruğuna geçmek için bir müracaat yapmıştım. Cevabını bekliyordum. Ortalık yatışınca tekrar Türkiye’ye gelmek istiyorum. Ayrıldığım için çok üzgünüm.”¹⁰³

Başbakan İsmet İnönü 3 Nisan 1964 tarihinde Ansa İtalyan Haberler Ajansı Türkiye Mümressili Romano Damiani’nin sorduğu Kıbrıs’la alakalı bazı sorulara yanıt vermiştir. Gazetecinin “1930 tarihli Türk – Yunan ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelenamesinin yenilenmesini ümit ediyor musunuz?” sorusuna İnönü, “Ediyoruz” diyerek cevap vermiştir.¹⁰⁴ Fakat Türk – Yunan müzakere tarihi bu tarihe kadar tespit edilememiştir. 15 Nisan’da iki hükûmetin yetkilileri arasında Ankara’da müzakerelere başlanacağına dair söylentilere Dışişleri Bakanlığı sözcüsü “ne zaman müzakerelere başlanabileceği hususunda Türk makamlarınca alınmış hiç bir karar yoktur” diyerek yanıt vermiştir.¹⁰⁵ Bu yüzden Türk hükûmetinin Yunanistan’dan sadece Kıbrıs konusunda bir adım atmasını beklediği aksi takdirde bu mukavelenameyi yenilemeye pek taraftar olmadığı anlaşılmaktadır.

İstanbul’daki Yunan gizli teşkilatının en önemli adamlarından biri olduğu iddia edilen Fener Patrikhanesi baş âyincisi Transivulos Staniças 6 Nisan 1964 tarihinde sınır dışı edilmiştir. Protopsalti adı ile anılan ve Balkanların en ünlü Başâyincisi olan Transivulos, eşi, 2 kızı ve 4 torununu Türkiye’de bırakarak gitmiştir. Sınır dışı edilen Yunanlıların sekizincisi olan Transivulos’un uçak bileti yakınları tarafından alınmıştır. Ayrıca Patrikhanede 25 yılı doldurduğu için kendisine emekli maaşı da bağlanmıştır. Yeşilköy hava alanında 25 yakını tarafından uğurlanan Transivulos Türkiye’den ayrılırken büyük bir üzüntü duyduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“7 yaşımdan beri kiliselerde âyin okurum. Belki inanmayacaksınız amma tahsilim yoktur. İlk okulun 3. sınıfından ayrıldım. Tam 9 yıldanberi Türk uyruğuna geçmek için sıra bekliyordum. Ben Yunanlı değil, Yugoslavım. Sırf Yugoslavyaya seyahat imkânını elde etmek için Yunan uyruğuna geçtim. Bu işin de başıma neler getirdiğini görüyorsunuz. Kıbrıs olaylarının kısa bir zamanda tatlıya bağlanması, İkâmet anlaşmasının eski haline gelmesi için dua ediyorum. Kısa zamanda Türkiye’ye dönmek için sabırsızlanıyorum.”¹⁰⁶

¹⁰³ *Akşam*, 2 Nisan 1964.

¹⁰⁴ *Dünya*, 4 Nisan 1964.

¹⁰⁵ *Ulus*, 5 Nisan 1964.

¹⁰⁶ *Akşam*, 7 Nisan 1964.

Transivulos'tan sonra yurt dışına çıkarılan dokuzuncu Yunan uyruklu olan Rahip Thomas Talyeri de 7 Nisan 1964 tarihinde akşam saatlerinde Edirne treni ile Türkiye'yi terk etmiştir.¹⁰⁷ Böylece ilk sınır dışı kararları uygulanmıştır.

1.2.3 Yunanistan ile Vize Anlaşması'nın iptal edilmesi

Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Rum çetecileri devamlı bir şekilde desteklemesi yüzünden Türkiye ile Yunanistan arasındaki bağlar teker teker çözülmektedir. Nitekim İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshinden sonra 6 Nisan 1964 tarihinde Ankara hükümeti Yunan Büyükelçisine vermiş olduğu bir nota ile Türkiye – Yunanistan Vize Muafiyeti Anlaşması'nı yürürlükten kaldırdığını bildirmiştir. Hükümetin bu kararından sonra bu tarihten itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı olarak yapılacak olan turistik ve transit seyahatlerde giriş ve çıkışlar için vize almak mecburi olacaktı. İki ülke arasındaki Vize Muafiyet Anlaşması 10 Şubat 1955 tarihinde imzalanmıştı. Bu anlaşmanın 6. maddesi hükmüne göre, Hükümetler lüzumlu gördükleri takdirde, anlaşmayı muvakkaten yürürlükten kaldırabilme salâhiyetini haiz bulunmaktaydılar. Bakanlar Kurulu, bu maddeden faydalanarak mevcut şartlar karşısında ve Yunanistan'ın daimi olarak Türkiye aleyhine tutumunu da dikkate alarak bu yola girmiştir. 1955 yılında, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Vize Anlaşması'nın iptal edildiğini, ilk defa Başbakan İnönü gazetecilere açıklamıştır. 6 Nisan 1964 tarihinde sabah saatlerinde Çankaya'daki mutat gezisini yaparken İnönü şunları söylemiştir:

“Hükümetimiz, Yunanistan ile Türkiye arasındaki vize anlaşmasını muvakkat bir süre için kaldırmağa karar verdi. Anlaşmada imzası bulunan devletlere, altıncı maddeye istinaden, vizesiz giriş ve çıkışları muvakkat bir zaman için iptal etme hakkı tanımıştır. Hükümetimiz bu maddeye istinaden 1955 de imzalanmış bulunan bu anlaşmayı geçici bir süre için iptal etmiştir.”¹⁰⁸

Türk hükümetinin Yunanistan'la Vize Anlaşması'nı iptalinden önce Türkiye'ye giriş yapan Yunan uyruklu şahıslar, 3 ayın bitiminde ya Türkiye'yi terk edecekler ya da oturabilmek için yeniden vize almak zorunda kalacaklardı. Yunan uyrukluların durumu, Türkiye'ye giriş günleri ile 3 aylık sürenin biteceği tarihin tespit edilmesi ilgililerce incelenmeye başlanmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ *Ulus*, 7 Nisan 1964.

¹⁰⁸ *Yeni Sabah*, 7 Nisan 1964.

¹⁰⁹ *Vatan*, 10 Nisan 1964.

Dışışleri Bakanlığının teklifi üzerine Yunan Hükümeti ile Türk Hükümeti arasındaki Vize Anlaşması'nı geçici olarak iptal eden Bakanlar Kurulu Kararı da 10 Nisan 1964 tarihinde *T.C. Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁰

Yunanistan ile Türkiye'nin arası bu tarihlerde o denli açılmıştır ki İzmirli üzüm ihracatçıları Yunanistan ile Türkiye arasındaki mevcut üzüm anlaşmasının iptali için teşebbüse geçmişlerdir. İhracatçılar 8 Nisan 1964 tarihinde yaptıkları açıklamayla, üzüm istihsal miktarı Türk üzüm istihsalinin yarısı kadar bile olmayan Yunanistan'ın yürürlükte olan anlaşma gereğince üzüm konusunda Türkiye'den fazla söz sahibi olmasını eleştirmişlerdir. Yunanistan üzümlerinde standardizasyonun bulunmamasına dikkat çeken ihracatçılar, mevcut anlaşma feshedildiği takdirde her konuda Türk üzümlerinin dünya pazarlarındaki durumunun kuvvetleneceğini söylemektedirler.¹¹¹

Vize Anlaşması'nın iptal edilmesinden 5 gün sonra *Tercüman* gazetesinden İlhami Şükrü Polatay'ın haberinden öğrendiğimize göre, Ortodoksların ananevi Paskalya bayramlarını kutlamak üzere Yunanistan'a giden binlerce Yunan uyruklu Rum, Türkiye'ye dönememiştir. 1 Nisan'da başlayan ve bir hafta devam eden Paskalya Yortularını geçirmek maksadıyla Atina'daki ayine giden binlerce Yunan uyruklu, Türkiye'ye dönmelerine bir gün kala, anlaşmanın iptali üzerine İstanbul'a girmeleri yasaklanmıştır. Haberi Dışışleri Bakanlığı da teyit etmiş olup, Türkiye'de ikamet eden bu Yunan uyrukluların, dönebilmeleri için 7 Nisan tarihinden itibaren Atina'daki Türk Büyükelçiliği kanalı ile Dışışleri Bakanlığı'ndan izin almaları gerektiği de ifade edilmiştir.¹¹² Buradan Vize Anlaşması'nın iptal tarihinin tesadüf olmadığı, Yunan uyrukluların geri dönememeleri için 6 Nisan tarihinin seçilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.4 Türk Basınının görüşleri

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshi ve ilk sınır dışı kararlarının uygulanmaya başlanması Türk Basınında epey yer işgal etmiş, köşe yazarları tarafından çokça işlenmiştir.

Antlaşmanın feshedildiğinin ilan edilmesinden sonraki gün olan 17 Mart 1964 tarihinde *Her Gün* gazetesinde Abbas Parmaksızoğlu "Rumlara verilen imtiyazlar" başlığı altında bir makale kaleme almıştır. Bu makale antlaşmanın feshinden sonraki ilk makedir. Yazısında kapitülasyonların kaldırıldığını ve bununla övündüklerini kaydeden

¹¹⁰ *T.C. Resmî Gazete*, 10 Nisan 1964.

¹¹¹ *Dünya*, 9 Nisan 1964.

¹¹² *Tercüman*, 11 Nisan 1964.

Parmaksızoğlu, durumun meğerse böyle olmadığını belirterek imtiyaz anlaşması diye nitelendirdiği antlaşmanın bundan önceki hükümetlerce ele alınmamış olmasını eleştirmiştir. Parmaksızoğlu, “Her ne hal ise hükümet işin farkına varmış, büyük bir isabetle bu imtiyazlı mukavelenameyi, bu yavru kapitülasyonu kaldırıvermiş. Yunanistanla yeni yapılacak, oturma ve ticaret anlaşmasında bu çeşit imtiyazların artık akla bile getirilemeyeceği de muhakkak.” diyerek hükümete destek olmuştur. Yazar devamında konuyu Patrikhane ve Rum azınlık okullarına getirmiş, bunların faaliyetlerini eleştirmiştir. Parmaksızoğlu yazısını, “Kıbrıs hâdiselerinin bize bir faydası, Türk – Yunan münasebetlerini yeniden gözden geçirerek hizaya getirmek gibi büyük bir yardımı olacağı benziyor” diyerek ilgililerden bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini vurgulayarak bitirmiştir.¹¹³

18 Mart 1964 tarihinde *Milliyet* gazetesi başyazarı Abdi İpekçi de konuyla alakalı “Dinamitlenen dostluğun yıkıntısı altında kalanlar...” başlığı altında bir yazı yazmıştır. İpekçi, “Yunan hükûmetinin Kıbrıs konusundaki yanlış politikası ilk menfi sonucunu vermiş ve 34 yıl evvel Atatürk ve Venizelos’un iki ülkeyi birbirine bağlamak üzere kurdukları köprülerden biri yıkılmıştır.” diyerek başladığı yazısında antlaşmayı anlattıktan sonra bu antlaşmadan Yunanlıların istifade ettiğini belirtmiştir. İpekçi, fesih kararını, Kıbrıs’taki yaşanan üzücü gelişmelerin tabii bir sonucu olduğunu ve yerinde verildiğini belirterek şunları yazmıştır:

“Zira Türkiyenin, soydaşlarına karşı topyekûn imha hareketine girişen bir çeteyi destekleyen Yunan hükûmetine ve onun vatandaşlarına, dünyanın hiçbir ülkesine tanımadığı imtiyazları vermeye devam etmesi kadar budalaca bir davranış olamazdı.”¹¹⁴

Aynı gün gene *Milliyet* gazetesinden Refi Cevad Ulunay da “Türk – Yunan dostluğu” başlığı altında feshedilen mukavelename ile alakalı şunları yazmıştır:

“Böyle bir anlaşmanın şimdiye kadar feshedilmemesine hayret ettim. Ben de samimi hissime söyleyeyim: Yunanistan bizi sevmiyor, elinden gelse bizi dünya haritasından silecek. Biz de öyleyiz efendim... Biz de Yunanistanı hiç ama hiç sevmiyoruz.”¹¹⁵

Hükümeti destekleyen yazarlardan *Ulus* gazetesi köşe yazarı Faik Suad’ın da 19 Mart 1964 tarihinde “Onlar Dışarıdan Biz İçeriden...” başlıklı yazısıyla antlaşmanın feshedilmesinden memnun olduğu anlaşılmaktadır. Suad, 1930 antlaşmasının dönemin koşullarında iyi bir antlaşma olduğundan bahsederek, antlaşmanın feshiyle Yunanistan

¹¹³ *Her Gün*, 17 Mart 1964.

¹¹⁴ *Milliyet*, 18 Mart 1964.

¹¹⁵ *Milliyet*, 18 Mart 1964.

Başbakanı Papandreu'nun ekonomik olarak iyi bir darbe yiyeceği kanısındadır. Suad, Yunan uyrukluların sürekli Türkiye'den döviz kaçırdıklarından bahsederek, bu durumdan şikâyetçi olmuş ve yazısını kamuoyuna şu çağrıyla bitirmiştir:

“Sağlam devletmişiz, sağlam milletmişiz vesselâm! Onlar dışarıdan biz içeriden... Döviz denir kaçırılır, altın denir kaçırılır, vergi denir kaçırılır, sürülerle koyun kaçırılır, balyalarla tütün kaçırılır, gülyağı kaçırılır, afyon kaçırılır... Ve şükürler olsun Tanrıya, bu devlet gene de ayakta durur!. Yetişin artık... Yabancıyla ve yerlisiyle millî bünyemizi, devletimizi insafsızca sömüren sülüklerle kıyasıya mücadele etmeği namus borcu bilelim...”¹¹⁶

Her Gün gazetesi başyazarı Abbas Parmaksızoğlu yazısından 2 gün sonra 19 Mart 1964 tarihinde bir yazı daha kaleme alarak görüşlerini yinelemiştir. Parmaksızoğlu, işin sadece bu sözleşmenin feshedilmesiyle sınırlı kalmamasını, Patrikhane, Ruhban Okulu ve On iki adalar meselelerinin de ele alınmasını istemiş, Yunanistan'ın Kıbrıs'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmasını istemiştir.¹¹⁷

20 Mart 1964 tarihinde *Dünya* gazetesi köşe yazarı Hayri Alpar da konuyla alakalı bir yazı yazmış, *Ulus* gazetesinden Faik Suad'ın yukarıda verilen görüşlerinin hemen hemen aynı görüşlerden bahsetmiştir. Yapılan antlaşmanın 1930 yıllarının şartlarında barış amaçlı yapıldığını ve bunun da doğru olduğunu belirten yazar antlaşmadan daha çok Yunanlıların istifade ettiğini düşünmektedir. Türkiye'deki Yunanlıların rahat durmadıklarını, Megali İdea peşinde koştuklarını ve Yunanistan'a döviz kaçırdıklarını ifade eden Alpar Türkiye'den Yunanlıların ayrılmasında ekonomik ve politik bir sakınca görmeyerek bunun fayda sağlayacağını öne sürmüştür.¹¹⁸

Aynı gün *Ulus* gazetesinden İffet Aslan “Türk ticaretine hâlâ yabancı azınlıklar mı hâkim?” sorusu başlığı altında çok sert bir yazı yazmıştır. Aslan bu yazısında diğer yazarlar gibi antlaşmanın feshedilmesi üzerinde durup hükümete destek veren bir yazıdan ziyade fesih dolayısıyla ortaya çıkan tabloyu eleştirmiştir. Yukarıda da bahsedilen, İstanbul Ticaret Odasına kayıtlı 36 bin iş adamının yarısından fazlasının Rum azınlığa mensup olmasına ve bunların 1000 kadarının da Yunan uyruklu olmasını eleştiren Aslan yazısında alınması gereken tedbirleri şöyle sıralamıştır:

“Yunanistan'ın bize düşmanca tavırlar takınması dolayısı ile ortaya çıkan bu tehlikeli durumu düzelterek tedbirler derhal alınmalıdır. Ticaret Odalarımız Sanayi Odalarımız gibi Kamu müesseselerimiz hakkında söz sahibi müesseselere yabancıların aslî üye olarak alınmasına katıyen

¹¹⁶ *Ulus*, 19 Mart 1964.

¹¹⁷ *Her Gün*, 19 Mart 1964.

¹¹⁸ *Dünya*, 20 Mart 1964.

cevaz verilmemelidir. İdare heyetinin Türk vatandaşlarından müteşekkil olması kâfi değildir. İdare heyetini seçmek hakkı ve her türlü karar metni hususunda oy beyan etmek hakkı yalnız ve yalnız Türklere ait olmalıdır.”¹¹⁹

İffet Aslan’ın bu yazısıyla paralel yine aynı gün *Ulus* gazetesinde Sadun Tanju “Devlet haysiyetini koruyacaktır” başlığı altında bir makale kaleme almıştır. Tanju, İngiltere’deki gümrük muamelelerinden bahsederek başladığı yazısında İffet Aslan gibi Ticaret odasındaki yabancıların ve bilhassa Yunanlıların varlığından şikâyetçi olmuş, yazısını şöyle bitirmiştir:

“Nerden geldiği bilinmeyen cılız sermayelerle büyük işler çevirmek, ticarete riski azaltmak için sosyal hayatı tesirine alan usuller icat etmek ve kazanılan paraları dışarıya kaçırmak; içerdeki kazançlardan çok küçük vergiler vermek ve istismarı arttırmak için bir şebeke örmek, artık, Türk umumi hayatının tahammül edemeyeceği bir seviyeyi çoktan aşmıştır. Devlet, elbette ki kendi haysiyetini korumalıdır.”¹²⁰

21 Mart 1964 tarihinde konuyla alakalı ilk kez hukuki bir makale *Milliyet* gazetesinde yayınlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yılmaz Altuğ yazmış olduğu makaleye, fesih kararının hukuki olarak antlaşmanın 36. maddesinin 2. fıkrasına uygun olduğunu belirterek başlamıştır. Altuğ, antlaşma maddelerini 6 başlıkta toplayarak inceledikten sonra sonuç olarak da bundan sonraki durumun nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir memleketteki yabancıların hukukî durumlarını en iyi olarak düzenleyen belgeler ikamet ve ticaret sözleşmeleridir. Bunlar çok kere yabancılara geniş haklar verirler. Sözleşmeler feshedildiğinde yabancıların hukukî durumları iç hukuk kaideleri ile düzenlenir. Bu kaidelerin başında da Anayasa gelir. İşte sözleşmenin fesholunması üzerine Türkiye’de ikamet eden Yunan vatandaşlarının durumu yukarıda belirttiğimiz özel haller dışında Anayasamızın Yabancıların durumu adlı: “Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir” diyen 13. maddesine uygun olarak düzenlenecektir.”¹²¹

Antlaşma feshedilmeden önce *Tercüman* gazetesinden Ahmet Kabaklı 14 Mart 1964 tarihli “Neyi Bekliyoruz?” başlıklı yazısında İkamet, Ticaret ve Seysisefain Mukavelenamesi’nden bahsederek Türkiye’nin bir Yunan uyruklu Rumlar meselesi olduğundan bahsetmişti. Antlaşmanın feshedilmesinden sonraki “Sevinç” başlığı altında 21 Mart 1964 tarihinde yazmış olduğu ilk yazısına Kabaklı şöyle başlamıştır:

¹¹⁹ *Ulus*, 20 Mart 1964.

¹²⁰ *Ulus*, 20 Mart 1964.

¹²¹ *Milliyet*, 21 Mart 1964.

“Gazeteciliğin de kendince sevinçleri, doyumları vardır. Hitap ettiğiniz bir vatandaş kütlesi bakarsınız, sesinize ses vermiştir. Bakarsınız yüzlerce okuyucusunun saf heyecanlarına dokunmuşsunuz. Yolda yurt ölçüsünde pek arzuladığınız bir şey oluvermiştir.”¹²²

Kabaklı, bu şekilde kendisine pay çıkardıktan sonra “Şimdi korkumuz, dost (!) Yunanlıların tazyik ve sempatilerine aldanarak, buna benzer imtiyazları, yenilememiz ihtimalidir.” diyerek yeni bir antlaşma olmasına cepheden karşı çıkmıştır.¹²³

23 Mart 1964 tarihinde *Dünya* gazetesinde Aslan Tufan Yazman, “Türk – Yunan düşmanlığından geçinenler!” başlığı altında antlaşmanın feshine temas eden ve hükümetin almış olduğu kararı destekleyen uzunca bir yazı yazmıştır. Gençlik yıllarında üniversite gezisindeyken Atina’da başından geçen bir olayı naklettiği yazısında Yazman, Yunanistan’da bir kitlenin olduğunu ve bunların Türk düşmanlığından geçindiğinden bahsetmiştir. Kıbrıs olaylarında Yunanistan’ın dahil olduğundan yakınan yazar bizim de saflığı bir kenara bırakmak zamanımız gelmiştir diyerek şunları söylemiştir:

“Nitekim Yunanlı uyruklara bir sürü imtiyazlar sağlamış ve 12 binden fazla Yunan vatandaşına beş milyardan fazla çıkar sağlayan 1930 anlaşmasını feshediverdik. Bizim uyandıığımızı gören Atina’dan şimdi feryatlar yükseliyor: Bu hareket Türk – Yunan dostluğuna aykırıdır, diyorlar. Gelin de buna meşhur deyişle cevap vermeyin: Hadi oradan sen de!”¹²⁴

25 Mart 1964 tarihinde *Tercüman* gazetesinden Ahmet Kabaklı “İmtiyaznâme” başlığı altında bir makale daha yazmıştır. 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin nasıl imzalandığını anlayamadığını, kapitülasyonları yüzyıllar boyu çeken bir millet olarak nasıl yurdun yarısını işgal edenlere böyle bir imtiyazname verildiğinden yakınan Kabaklı görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Sözün gelişine bakılırsa “Sözleşme” deki imtiyazlar karşılıklıdır. Yani, Yunan uyrukluların Türkiye’de sahip bulunduğu haklara, Türkler de Yunanistanda sahip olacaklardır. Siz işin güldürmecesine bakın ki, Yunanistanda bu imtiyazdan faydalanıp ticaret yapanlar yine Rumlardır, ama Türk uyruklu Rumlardır. Orada ikamet eden 3000 vatandaşımızdan ancak 50 tanesinin Türk soyundan olduğu anlaşılmıştır. Zira biz Türkler kendi vatanımızda bile ticaret yapmaktan âciz, garip kişilerizdir. Nerde kaldı ki, gidip Atinada kartaloz bezirgânlar arasında ticaret yapabilelim!”¹²⁵

Buraya kadar özetlenen makaleler antlaşmanın feshi sonrası yazılanlardı. Bundan sonraki yazılanlar ise ilk sınır dışı kararının verilmesinden sonra ve uygulanması

¹²² *Tercüman*, 21 Mart 1964.

¹²³ *Tercüman*, 21 Mart 1964.

¹²⁴ *Dünya*, 23 Mart 1964.

¹²⁵ *Tercüman*, 25 Mart 1964.

aşamasında yazılan makalelerdir. 28 Mart 1964 tarihinde *Her Gün* gazetesinden Abbas Parmaksızoğlu bir makale daha yazmıştır. “Kıbrıs meselesine üç fiske...” başlığı altında İmroz ve Bozcaada meselesine değinen Parmaksızoğlu, bu iki adacığın yeni bir Kıbrıs olmaması gerektiğinden bahsederek Yunan uyruklularla alakalı hükümetten bazı taleplerini de şöyle ifade etmiştir:

“Türkiyeden, özellikle İstanbuldan sınır dışı edilecek 7 Yunan tebaalı Rumun evrakı hazırlanır, pasaportları ellerine verilirken, 9 kişilik yeni bir listeden söz açılıyor. Polis ve maliye anlaşılır, hiç olmazsa bu seferlik planlı ve tedbirli. Türkiye’yi kendi hesaplarına çöplük haline getirmeğe gayret ve hatta bir gün İstanbuldan bizi kovup da kendileri yerleşmeğe gayret eden bu açık gözler birer birer yurt dışı edileceğe benziyor. Ama bizce bu beş on kişilik listeler yıllardır çalışan ve gelişen bu ihanet ve fesad yuvalarını temizlemeğe yetmeyecektir. Biz yüzlük ve binlik listeler istiyoruz, emniyet teşkilatımızdan ve hükûmetten gayret bekliyoruz.”¹²⁶

Abbas Parmaksızoğlu’nun istediği gibi olmuş ileride de değinileceği üzere sınır dışı edilecek olanlar için hazırlanan listeler bazen ellışer bazen iki yüzer kişilik hazırlanmıştır. 30 Mart 1964 tarihinde *Dünya* gazetesinden Hayri Alpar ilk sınır dışı kararının uygulanmaya başladığı günlerde “Koynumuzdaki yılanlar” başlığı altında bir makale daha yazmıştır. Fesih kararından sonra ortaya çıkanlardan kaygı duyduklarını belirten Alpar, Yunan uyrukluların Türkiye’de kazanıp, döviz kaçırdıklarından yakınarak İçişleri Bakanının açıklamalarına değinmiş ve şunları söylemiştir:

“Bu kadarla yetinseler, gene iyi.. Bizim sırtımızdan kazandıkları paraları, hem Türkiye’den kaçırmışlar; hem de memleketimizin aleyhindeki faaliyetlere dökmüşler!.. Bunu da İçişleri Bakanının yaptığı açıklamadan öğreniyoruz.. Yunanlıların baş tacı olarak taşıdıkları milyonlar İstanbulda “Eleniki Enosis” adlı bir gizli dernek kurarak Kıbrıs Rum çetelerine yardım toplamışlar!. Türk uyruğundaki Rumları iğfal etmişler.. onları da kendi menfur emellerine hizmete sürüklemişler!.. Yapılan açıklamalardan öğrenebildiğimiz korkunç davranışlardır bunlar. Her hâlde hükûmetin bildiği daha neler ve neler vardır...”¹²⁷

Aynı gün *Son Havadis* gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik de Hayri Alpar’ın başlığına yakın “Koynumuzda yılan beslemişiz!” başlıklı bir yazı yazarak benzer görüşleri kendi cümleleriyle ifade etmiştir. Fenik yazısında yurt dışı edilecek olan 7 Yunan uyruklu için “Biz, demek senelerce koynumuzda yılan beslemişiz..” diyerek Kamuoyuna da “Artık gözümüzü açalım ve gözümüzü oyacak kargaları beslemeyelim”

¹²⁶ *Her Gün*, 28 Mart 1964.

¹²⁷ *Dünya*, 30 Mart 1964.

demıştır.¹²⁸ Görülüyor ki yazarlar sınır dışı kararının 6 aylık sürenin dolmasını beklemeden yapılmasından memnundurlar.

Tercüman gazetesinden Ahmet Kabaklı 2 Nisan 1964 tarihinde “Uyuyanlar” başlığıyla bir yazı daha yazmıştır. Kabaklı, Türk insanının ve yöneticilerinin 34 yıldır uyuduğunu belirterek eleştirdiği yazısında imtiyazname olarak adlandırdığı antlaşmanın feshiyle takkelerin düştüğünü dazlak başların ortaya çıktığını ifade etmiştir. Kabaklı, “İstanbul piyasasına el koyacak kadar zengin bulunan, (gazetede resmini gördüğünüz) “Yedi kişi” nin “Türkiye aleyhine faaliyet gösteren ELENİKİ ENAOSİS (Yunan Birliği) cemiyetine bağlı oldukları ve Yunanistan hesabına casusluk ettikleri” anlaşılmıştır.” demıştır. Devamında “bütün bunları görmemiz ve duyurabilmemiz için aradan otuz dört yıl geçmesi ve Kıbrıs’ta oluk oluk Türk kanı dökülmesi gerekmiştir.” diyerek yazısını bitirmiştir.¹²⁹

Antlaşmanın feshedilmesi, ilk sınır dışı kararının uygulanması ve Vize Anlaşması’nın kaldırılmasından sonra 10 Nisan 1964 tarihinde *Akis* Dergisi başyazarı Metin Toker “Türkiye ve Yunanistan” başlığı altında bir yazı yazmış ve bundan sonra olabilecekleri hükümete yakın birisi olarak sıralamıştır. Fener Patrikhanesi ve İstanbul Rumlarının göç hazırlığına başlamaları zamanının geldiğini belirten Toker, sıranın bunlara gelmesi kimseyi şaşırtmamalıdır diyerek şunları belirtmiştir:

“Şurada veya burada türklerle rumların yanyana yaşamalarına müsait olmayan bir ortamın yaratılması demek, Fener Patrikhanesiyle İstanbul rumlarının statüsünün Türkiye tarafından yeniden gözden geçirilmesi demektir. Bu yapılacaktır. Cumhuriyet Hükümeti buna kesin olarak karardır. Bir bütün olan ve bir parçası Kıbrıs tarafından teşkil edilen Lozan Andlaşması bir ucundan zedelendi mi, onun daha başka maddeleri de elbette ki ele alınacaktır. Diğer taraftan, halen Büyük Mecliste bulunan ve karasularımızın 12 mile çıkarılmasını derpiş eden tasarının bir an önce kanunlaşmasıyla Türkiye, lüzum gördüğü bölgelerde bu hakkı kullanmak imkânını bulacaktır.”¹³⁰

Burada asıl dikkati çeken ise konunun Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmelerini de aşacağı meselesidir. Demekki Türkiye Yunanistan’ı Kıbrıs konusunda masaya oturtana kadar çeşitli adımlar atmaya devam edecektir. Metin Toker’in vermiş olduğu bilgiler önemlidir. Hakikaten de Toker’in dediği gibi olmuş ileride de verileceği gibi Türkiye Karasularını Lozan’da kararlaştırdığının üzerine çıkararak 12 deniz miline yükseltmiştir. Patrikhane göç hazırlığına başlamasa da bu dönemde çeşitli denetlemelere

¹²⁸ *Son Havadis*, 30 Mart 1964.

¹²⁹ *Tercüman*, 2 Nisan 1964.

¹³⁰ *Akis*, 10 Nisan 1964.

tabi tutulmuştur¹³¹ Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Rumların sınır dışı edilmeleri ise söz konusu olmamıştır.

Fener Rum Patrikhanesi ve İstanbul Rumlarının da tartışmaya açılmasına 15 Nisan 1964 tarihinde “Vâ-nû” takma adıyla Vâlâ Nureddin de *Zafer* gazetesinde “İstanbul Rumları” başlığı altında bir yazı kaleme alarak İstanbul Rumlarının gönderilme ihtimaline karşı çıkmış ve şunları ifade etmiştir:

“Evet, Yunanlı uyruklu Türkiye’de imtiyazlı bir çalışma ve para kazanma mevkiinde artık kalmayabilir. Zira kendi vatandaşlarımız işsizdir; başka diyarlarda nafaka aramağa gidiyorlar. Evet, Yunanlılarda aramızda vizesiz seyahat kolaylıkları da artık tarihe karışmış olabilir. Bu, bir hükümet tasarrufudur. Evet, Lozan Muahedesi’nin rötüşüne giderek, Patrikhaneyi – Tıpkı Hilâfeti lâğvettiğimiz gibi – kendi topraklarımızda istemeyebiliriz. Venizelos, vaktiyle: -“Biz Patrikhaneye Aynaroz’da yer hazırlamıştık bile!” demiş. Varsın Athenagoras dilediği ecnebi yerde merkezini kursun. Evet, Kıbrıslı azgın Rumlarla teşvikçilerine başka tazyikler de yapılabilir. Fakat vatandaş diye tescil ettiğimiz şahıs ve aileleri, ferdin bir suçları, taksirleri olmaksızın, evlerinden, yurtlarından, işlerinden yoksun etmek, medenî millet olarak havsalamıza, vicdanımıza, mantığımıza sığmaz, Kıbrıs davası dolayısıyla savunduğumuz prensiplere de sığmaz. Biz Makarios ve hempaları değiliz.”¹³²

Türk Basınının kalemleri, görülüyor ki iktidar yanlısı olsa da olmasa da İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin kaldırılmış olmasından ve sınır dışı uygulamalarının başlamış olmasından memnundurlar. İktidara yakın olan yazarlar 1930’da yapılan anlaşmayı kapitülasyon olarak görmeseler de bundan Yunanlıların daha çok istifade ettiği kanısındadırlar. CHP’ye muhalif olan gazetelerdeki yazarlar ise antlaşmanın kapitülasyon olduğu fikrindedirler. Böylece Türk basın tarihinde ender görülen herkesin/her kesimin birleştiği konulardan biri de Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri olmuştur.

1.2.5 Yunan Basınının Görüşleri

Atina gazeteleri, Türkiye tarafından feshedilen İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi münasebetiyle verdikleri haberlerde, Türk Hükümetinin bu tutumunu yeni bir baskı olarak vasıflandırmışlardır. Ayrıca, Türk Hükümetinin bu yolda alacağı seri tedbirlerin başlangıcı olması endişesini ileri sürmüşlerdir. 19 Mart 1964 tarihli *Ta Nea* gazetesi Türk Hükümetinin antlaşmanın Türkiye tarafından feshedilmesini “Türk –

¹³¹ Patrikhaneye ve Rum azınlık okullarına yapılan bu dönemdeki uygulamalar tezimizin muhtevasını aşacağı için burada yer vermeyeceğiz. Bu dönem Fener Rum Patrikhanesine ve Rum azınlık okullarına yapılan uygulamalar için Bkz. Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.200-206.

¹³² *Zafer*, 15 Nisan 1964.

Yunan münasebetlerini dinamitlemek” olarak tasvir etmiştir. Gene aynı gün *To Vima* gazetesinin fıkra yazarı Kiriakidis, Türk – Yunan münasebetlerine ayırdığı köşesinde aynı konuya temas ederek “Türk – Yunan dostluğunun hiç olmazsa kâğıt üzerindeki son kalıntısının da böylece yıkıldığını” ileri sürmüştür. Yazar devamla Atatürk ve Venizelos’un belki de mezarlarında kemiklerinin sızladığını, fakat bu iki büyük adamın Türk – Yunan dostluğunun mümkün olduğunu zannetmekle yanıldığını belirtmiştir.¹³³

Yine aynı konuya temas eden 19 Mart 1964 tarihli *Akropolis* gazetesi özet olarak şunları yazmıştır:

“Türkler, kendileriyle aramızdaki anlaşmaları feshetmek suretiyle bizi zorlamağa çalışıyor, ve bundan Kıbrıs konusunda lehlerine bir durum yaratacaklarını umuyorlar. Şunu iyi bilmelidirler ki, Yunanistan her türlü ihtimali karşılamağa kararlıdır. Tazyik ve tehditle asla tutumunu değıştirmez. Çünkü Yunan talepleri tamamen haklı ve meşrudur. Türkiyenin ise Kıbrıs üzerinde hiç bir hakkı yoktur. Çünkü Türkiye Kıbrısı vaktiyle İngilizlere satmıştır. Satmıştır, çünkü Kıbrıs bir Türk toprağı olmadığı gibi, Türklerce meskûn bir yer de değildi. Türkiye kendisine âit olmayan bir malı satmıştı. Kıbrıs meselesi aslında bir Yunan – İngiliz meselesiydi. Buna rağmen, memleketimizin gösterdiği iyi niyet sonucu, tavizlerde bulunuldu ve Türk azınlığına fevkalâde haklar ve imtiyazlar bahşedildi. Türkiye Kıbrıs konusunda daima menfi bir tutumla karşımıza çıktı. Unutulmamalıdır ki, Akdeniz bölgesinde etrafı dostlarla çevrilmiş bir ülke değildir. Bunu düşünerek bir an evvel kendine gelmelidir.”¹³⁴

Yunan basını gibi Atina Radyosu da İstanbul’daki Yunan uyruklu Rumlar ve Patrikhane konusunda Türk Hükümetinin almış olduğu tedbirleri öncelikle ve büyük önem atfederek vermiştir. Yunan Hükümetinin bu konuda propaganda faaliyetini arttırdığını ve Hristiyan âleminin dikkatlerini çekmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.¹³⁵

Görüldüğü gibi Yunan Basını bu konuda Türk Basınıyla taban tabana zıt bir durumdadır. Gerek Kıbrıs meselesinde gerek Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmeleri meselesinde gazetelerin Hükümetlerle aynı çizgide oldukları fark edilmektedir.

1.3 Sınır Dışı Etme Uygulamasına Devam Edilmesi

Vize Anlaşması’nın iptalinden hemen sonra 9 Nisan 1964 tarihinde 2007 sayılı kanuna aykırı hareketlerinden dolayı 367’si İstanbul’da, 6’sı İzmir’de, biri Adana’da, birisi de Hatay’da oturan 375 Yunan uyruklu Rum’a, kanunsuz olarak devam ettirdikleri

¹³³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon kodu: 030.01, Yer no: 71.453.10, lef 7.

¹³⁴ BCA, Fon kodu: 030.01, Yer no: 71.453.10, lef 8.

¹³⁵ BCA, Fon kodu: 030.01, Yer no: 71.453.10, lef 4.

işlerine 15 gün içinde son vermeleri, aksi halde sınır dışı edilecekleri bildirilmiştir. Bu Yunan uyruklu Rumların 108'i marangoz ya da koltukçu, 65'i kunduracı ve kunduracı patronu, biri seyyar demirci, 8'i inşaat müteahhidi, biri borsacı, 2'si inşaat kalfası, 91'i terzi ya da terzi patronu, 21'i şapkacı, 8'i berber, 18'i müzisyen, biri şarap imalatçısı, 3'ü şoför, 9'u garson, 6'sı fotoğrafçı, 6'sı gözlükçü, 6'sı eczacı, 10'u rahibe, 4'ü mühendis, 2'si sigortacı, 5'i de dişçidir.¹³⁶ Bu kararın alınmasından hemen bir gün sonra 10 Nisan 1964 tarihinde Yunanistan'dan tepki gelmiştir. Yunan Hükümet sözcüsü, "Türk hükûmetinin İstanbul'daki Yunanlılara ve Türk – Yunan dostluğuna bir darbe daha indirmek için 30 senelik bir kanunu tatbika kalkması teessüfe şayandır" demiştir.¹³⁷

10 Nisan 1964 tarihinde, zararlı faaliyetlerinin tespit edildiği gerekçesiyle yurt dışına çıkarılan 9 Yunan uyrukludan sonra 30 Yunan uyruklunun daha yurt dışına çıkarılması kararlaştırılmıştır. İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, kanunlara aykırı hareketleri görüldüğü için yeniden 30 Yunan uyruklu Rum'un bir hafta içinde sınır dışı edileceğini açıklamıştır. Orhan Öztrak bu konuda "Emniyet ve Millî Emniyet mülâhazalarıyla alınmış tedbirler arasında olmak üzere Türk kanunlarının tatbikatından doğan normal bir sonuç olarak Yunan uyruklu 30 Rum sınır dışı edilecektir" demiştir. Kendilerine bir hafta içerisinde sınır dışı edilecekleri bildirilen bu 30 Yunan uyruklu hakkında bir yetkili de "Bunlar memleket aleyhinde siyasi ve iktisadi yıkma faaliyetlerde bulunan kişilerdi" demiştir.¹³⁸

İçişleri Bakanı 11 Nisan 1964 tarihinde bir açıklama daha yaparak sınır dışı edilecek olan 30 Yunan uyruklunun suçları hakkında daha teferruatlıca bilgi vermiştir. Öztrak, hudut dışına çıkarılacak olan kimselerin "siyasi güvenliği sarsıcı" faaliyetlerde bulunduklarını söylemiş ve şu demeci vermiştir:

"Hudut dışına çıkarılanlar ve çıkarılmak istenenler, iç ve dış tutumları itibarı ile siyasi güvenliği sarsıcı hareketlerde bulunduğu sabit görülen kimselerdir. Halen yürürlükte olan Pasaport Kanununun 11. maddesine göre işlem yapılmaktadır. Kendilerine kanunî icaplara göre tebligat yapılmış ve işlerini muayyen süre içinde tasfiye etmeleri istenmiştir. Bunların sayısı 30 kadardır. Bunlardan başka Türk vatandaşlarına has olan sanat ve mesleklerde çalışmakta olan 300 Yunan asıllı Rum vardır. Bunlara yapılan tebligatla bu işleri terketmeleri kendilerinden istenmiştir."¹³⁹

¹³⁶ *Ulus*, 10 Nisan 1964.

¹³⁷ *Akşam*, 11 Nisan 1964.

¹³⁸ *Ulus*, 11 Nisan 1964.

¹³⁹ *Ulus*, 12 Nisan 1964.

Yurt dışı edilecek olan Yunanlıların en önemlisi Kültür Ateşesi olan İoannis İvrakis'tir. Sabah yanında polisler olduğu halde Emniyet Müdürlüğüne gelen İoannis'e Yunan Viskonsülü ile konsolosluk erkânı refakat etmiştir.¹⁴⁰

Patrik Athenagoras'ın vekili ve Patrikhane meclis üyelerinden Emilianos'un da vatandaşlıktan çıkarılarak yurt dışı edilmesi kararlaştırılmıştır. İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, Emilianos'un vatandaşlıktan ıskat edileceği haberini 12 Nisan 1964 tarihinde gece doğrulamış ve bu husustaki kararnamenin hazırlanmış olduğunu bildirmiştir. Bakan, Patrik Vekilinin içte ve dıştaki tutumunun kendisinin Türk vatandaşı olarak muhafazasına imkân vermediğini bildirerek vatandaşlık kanununun ilgili hükümlerinin uygulanacağını açıklamıştır.¹⁴¹ Sınır dışı edilecek olan sadece Emilianos değildir. Patrikhane Başmetropolitisi Georgios Yorgi Yakanos Canavaris'in de bir hafta içerisinde sınır dışı edilmesi kararlaştırılmıştır. Canavaris de önce Türk vatandaşlığından çıkarılacak sonra sınır dışı edilecektir.¹⁴²

Bu arada Başbakan İsmet İnönü 13 Nisan 1964 tarihinde gazetecilere Türk – Yunan münasebetleri hakkında konuşmuştur. İnönü, Türk – Yunan münasebetlerinin karanlık bir istikamete yöneldiğini, Atina'nın Kıbrıs'taki sorumsuz tedhişçileri desteklediklerini ve bu durumda da ahvalin her gün daha meçhul ve endişeli bir hale gelmesinin doğal olduğunu söylemiştir.¹⁴³

Aynı gün Atina'da üç günden beri devam eden Yunanistan – Makarios görüşmeleri sona ermiş ve Yunanistan Başbakanı Papandreu da 10 maddelik bir demeçle Yunan politikasının ana hatlarını açıklamıştır. Bu maddelerden de İnönü'nün haklı olduğu anlaşılmaktadır; çünkü Yunanistan Makarios'tan yana tavır koyduğunu belli etmiştir. İlan edilen 10 maddenin sonuncusu da Yunan vatandaşlarıyla alakalıdır. Yunan Hükümeti'nin Türkiye ile dostluğu devam ettirmek hususunda fevkalade bir arzu beslediği belirterek Yunanistan'ın daima tahriklerden kaçındığı vurgusu yapılmıştır. Fakat buna karşın Türkiye'nin son zamanlarda Yunanlılar aleyhinde almış olduğu bazı tedbirlerin derin üzüntü verdiği belirtilerek Türkiye'nin sınır dışı kararlarına karşı durduklarını belli etmişlerdir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ *Akşam*, 12 Nisan 1964. ; Sınır dışı edilen 30 Yunan uyrukludan 29'unun ismi gazetelerde yayınlanmıştır. Bunların isimleri ve meslekleri için **Bkz. Ek: 4.**

¹⁴¹ *Milliyet*, 13 Nisan 1964.

¹⁴² *Akşam*, 14 Nisan 1964.

¹⁴³ *Ulus*, 14 Nisan 1964.

¹⁴⁴ BCA, Fon kodu: 030.01, Yer no: 71.453.10, lef 6.

Yukarıda bahsi geçen, Yurt dışına çıkarılması kararlaştırılan 30 Yunan uyrukludan 10'u 15 Nisan 1964 tarihinde sınır dışı edilmiştir. Sıkı bir gümrük kontrolüne tabi tutulan Yunanlıları konsolosluk yetkilileri uğurlamışlardır. 10 kişinin 6'sı uçakla 4'ü de trenle sınır dışı edilmiştir.¹⁴⁵

Aynı gün, Yunanistan Büyükelçisi Antoine Poupouras, Yunan uyruklular hakkında Türk Hükümetince alınan tedbirleri ve sınır dışı uygulamalarını protesto etmek istemiştir. Fakat Poupouras'ın getirdiği nota Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu tarafından reddedilmiş ve elçiye protesto notasının kabule şayan olmadığı belirtilmiştir.¹⁴⁶

Akşam gazetesinden Bilgin Peremeci, 16 Nisan 1964 tarihinde, İstanbul'da yaşayan Rumların dernekleri ve zararlı faaliyetlerinin olduğu bahsedilen "Elliniki Enosis" cemiyeti hakkında bazı bilgiler vermiştir. Türkiye'de Yunan EOKA faaliyetinin 1830 yılında kurulan "Etniki Eterya" cemiyetiyle başladığını ve her devirde çeşitli görüşlerle aralıksız devam ettiği savunan Peremeci, son olarak da 10 Kasım 1956 tarihinde basılan Beyoğlu Su Terazisi sokağındaki "Elliniki Enosis" yani Ellen Birliği de bu gizli cemiyetin devamı olduğunu iddia etmiştir. Peremeci İstanbul'da 1964 yılında Rumlara ait 82 derneğin olduğunu söyleyerek bu derneklerin 44 tanesinin de Athenagoras 1950'de Patrik olduktan sonra kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Bu derneklerin bir bankanın semt şubeleri gibi çalıştığından bahseden Peremeci, özellikle Patrik Vekili Emilianos tarafından bu işlerin idare edilerek toplanan paraların yurt dışına çıkarıldığı kanısındadır.¹⁴⁷

Yurt dışına çıkarılması kararlaştırılmış olan 30 Yunan uyrukludan 16 kişi daha 16 Nisan 1964 tarihinde sınır dışı edilmiştir.¹⁴⁸ Bu kişilerin haricinde, Ankara'daki turistik eğlence yerlerinde çalışan 5 Yunanlı kadından 4'ü 17 Nisan 1964 tarihinde yurt dışına çıkarılmıştır. Türkiye'de kalma süreleri 12 Nisan günü dolan Fortini Economou, Basile Fotula Papadopoulos, Katherine Koruetini, Evangelos Marcuertini ve Cakerine Havros adlı kadınlar Ankara'da kalabilme iznini yeniletmek için ilgili makamlara başvurmuşlar, fakat Hükümetin almış olduğu prensip kararına uyularak, bu istekleri kabul edilmemiştir. Bunlardan Basile Fotula Papadopoulos bir Amerikalı ile evli olduğu için durumu önce

¹⁴⁵ *Akşam*, 16 Nisan 1964.

¹⁴⁶ *Akşam*, 16 Nisan 1964.

¹⁴⁷ *Akşam*, 16 Nisan 1964.

¹⁴⁸ *Tercüman*, 17 Nisan 1964.

sonraya bırakılmış sonradan da Patrik Vekili Emilyanos ile Sen Sinod Meclisi üyesi Papaz Canavaris ile birlikte çıkarılmalarına karar verilmiştir.¹⁴⁹

Patrik Athenagoras'ın Vekili Emilianos Zaharapulos Hiristofolos ile Papaz Yorgi Yakovos Canavaris 17 Nisan 1964 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır.¹⁵⁰ Kararın *T.C. Resmî Gazete*'de yayınlandığı gün Patrikhane'den alınarak Emniyet Müdürlüğü'ne kararın tebliği için getirilen Patrik Vekili Emilianos ile Metropolit Canavaris polisleri inanmak istememişlerdir. Ve “Resmi Gazete var mı?” diye sormuşlardır. Dedikoduların yanlış olduğunu ileri süren Emilianos; “Benim Türk dostu olduğumu herhalde herkes bilir. Beni yanlış anladılar” demiştir. Canavaris ise polisleri “Hepinize inanıyoruz polis kardeşler” diye hitap etmiştir. Parmak izine çıkarıldığında kendisini karşılayan gazetecileri görünce sınırları biraz da olsa yatışan Emilianos, sorulan sorulara cevap vermiştir. “Hükümet Patrikhaneyi kaldırmak istiyormuş, ne dersiniz?” sorusuna “Doğru bir şey olmaz, sonra, biraz da zor” demiştir. Patrik Vekili, Kıbrıs ve Makarios hakkında sorulan bütün sorulara cevap vermemiştir. Canavaris de gazetecilere aynı yakınlığı göstermiş ve sorulan tüm sorulara topluca; “Makarios vicdanına karşı sorumludur.. Ben suçlu değilim.. İyi niyete, Gençliğe ve Atatürk ilkelerine bağlıyım. Vatanıma karşı vazifemi yaptım.” demiştir. Canavaris, Bir gazetecinin “Hangi vatana karşı” sorusunu ise yanıtsız bırakmıştır.¹⁵¹

İçişleri Bakanlığı da bu konu hakkında aynı gün bir bildiri yayınlamıştır. Bakanlık, Türkiye aleyhine devamlı surette zararlı faaliyette bulunan iki rahibin yurt dışına çıkartılacağını açıklamıştır. Bakanlık bildirisinde, “Taşındıkları kisveye sadık ve layık bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti kanun ve nizamlarına uygun hareket eden din adamlarının öteden beri olduğu gibi, bundan böyle de ruhani vazife ve faaliyetlerine serbestçe devam edebilecekleri tabiidir.” denilmektedir.¹⁵²

18 Nisan 1964 tarihinde Türk Basınında gerçekle alakası olmayan, propaganda amaçlı olduğu anlaşılan bir haber yer almıştır. Bu habere göre sınır dışı edilen Yunan uyruklular Kıbrıs'ta EOKA'cılarının saflarında yer almaktadır. Örneğin *Hürriyet* gazetesinden Kemal Kınacı'nın vermiş olduğu bilgilere göre Türkiye'den sınır dışı edilen Yunan uyruklulardan 20 kişilik bir kabile Yunanistan aracılığı ile Kıbrıs'a gönüllü olarak gitmiş ve Kıbrıs'taki Yunan alayında harp eğitimi görmektedirler. Gene habere göre bu

¹⁴⁹ *Vatan*, 17 Nisan 1964.

¹⁵⁰ *T.C. Resmî Gazete*, 17 Nisan 1964.

¹⁵¹ *Yeni Sabah*, 18 Nisan 1964.

¹⁵² *Akşam*, 18 Nisan 1964.

durum da 20 kişiden bir kaçının eğitim gördükten sonra Türk alayının eski kamp yerinde nöbet beklemekte olan Türk erleriyle konuştuktan sonra ortaya çıkmıştır.¹⁵³ Bu haber diğer gazetelerde de aynen bu şekilde yer almıştır. İlk sınır dışı edilenlerle birlikte bu tarihe kadar toplam 39 kişi sınır dışı edilmiş olup, gönderilen kişilerin Kıbrıs'a bu kadar kısa sürede ulaşmaları ve EOKA saflarında eğitim görmeye başlamaları pek mümkün gözükmemektedir. Gidenlerin yaşlarının da epey ilerlemiş olduğunu düşünersek bu haberin gerçek dışı olduğu hemen anlaşılmaktadır.

18 Nisan 1964 tarihinde Yunan uyruklulara karşı Türk Hükümeti tarafından alınan tedbirlerin şiddetli tepkilere yol açacağını ileri süren Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarına Atina Büyükelçisi sert bir cevap vererek, Türk makamlarının Makarios gibi cana kıymadıklarını ve Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs meselesinde takındığı uzlaşmaz tavırdan Türk kamuoyunun galeyan halinde olduğunu söylemiştir.¹⁵⁴

Bu arada *Ulus* gazetesi anlaşmaların birer birer kaldırılmasından ve sınır dışı uygulamalarının başlamasından sonra İstanbul'daki Türk vatandaşı Rumlarla mülakat yapmıştır. Mülakata katılan Rumlara 10 soru sorulmuş olup, anketi yapanların vermiş olduğu bilgilere göre çoğu çekinerek cevap vermiştir. Ankete katılmak istemeyen Rumlar da olmuştur. "Kıbrısta cereyan eden olaylar gittikçe Türk – Yunan dostluğunu tehlikeye düşürüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna cevap veren Rumların hepsi Kıbrıs'ta Türklerin mağdur olduğunu ve Türk tarafının haklı olduğunu söylemişlerdir. "Türkiye'de yaşadığınız için mesut musunuz?" sorusuna Rumların hepsi "memnunum" cevabını vermiştir. "İrk ve din ayrılığı sebebiyle Türklerle münasebetlerinizde aksayan taraf var mı?" sorusuna ise Rumlar bir sorun olmadığını belirtmişlerdir. Yurt dışına çıkarılan Yunan uyruklular hakkındaki düşünceleri de sorulan Rumların hiç birisi olumsuz görüş belirtmemiştir. Her cevap veren Hükümetin kararını destekleyen sözler sarf etmiştir.¹⁵⁵

Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopulos, 20 Nisan 1964 tarihinde Atina'daki Fransa, İngiltere, İtalya, Yugoslavya, Romanya ve Japonya Büyükelçilerini davet ederek Türkiye'nin Patrikhane ve İstanbul'daki Rumlar aleyhinde aldığı son tedbirlerle Lozan Anlaşması'nı ihlal etmekte olduğunu belirtmiştir. Kostopulos, bu toplantıya Türkiye Büyükelçisini davet etmediğini, zira Büyükelçinin bildiği şeyleri tekrarlamaya gerek

¹⁵³ *Hürriyet*, 18 Nisan 1964.

¹⁵⁴ *Akşam*, 19 Nisan 1964.

¹⁵⁵ *Ulus*, 20 Nisan 1964.

duymadığını söylemiştir. Yabancı Büyükelçilerle yaptığı temasta, Kostopulos, Türkiye’den ihraç kararı alınan iki metropolitin sonra daha 4 metropolitin hatta bütün Patrikhane’nin bir tazyik ve tehdit altında olduğunu belirtmiş, Türk Hükümeti’nin bu tasarruflarının Lozan Anlaşması’nı ihlal mahiyetinde olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Türkiye’den hudut dışı edilmesi kararlaştırılan Emilianos ve Canavaris’i Yunanistan’ın tabiiyetine almayacağını, zira bu şekilde Türkiye’nin bu haksız tasarruflarına kanuniyet havası vermek istemediğini ifade etmiştir.¹⁵⁶

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, 21 Nisan 1964 tarihinde saat 11.30’da İstanbul Valiliği’nin salonunda bir basın toplantısı yapmış ve gazetecilerin çeşitli sorularını cevaplandırmıştır. Bakan, sözlerine, “İstanbul’da bulunduğum sırada basın temsilcileri bana çeşitli sorular sordular, bunun cevabını toplu vermek istedim ve bu sebeple bu basın toplantısını düzenledim” diye başlamış ve şimdiye kadarki süreci özetlediği konuşmasında Emilianos ve Canavaris hakkında şunları söylemiştir:

“(…) 13.6.1949 ve 5.1.1951 tarihlerinde Türk tabiiyetine alınan Rum Ortodoks Patrikhanesi metropolitlerinden Emilyanos ve Canavaris hakkında 1312 sayılı Vatandaşlık Kanununun 11. maddesi tatbik edilmek suretiyle sınır dışı kararı alınmıştır. Bu iki metropolitin tesbit edilen iç ve dış tutumları güvenliğimizi ihlâl eden mahiyette görülmüştür. Memleket güvenliği ve millet yararına alınmış olan, mesnetleri birbirinden ayrı bu üç çeşit karar, tamamen, hukukidir. Bütün vatandaşlarımızın ve memleketimizde bulunan kişilerin can, mal ve her türlü emniyetlerinin hukuka bağlı devlet anlayışı ile en titiz bir şekilde korunacağını belirtmek isterim.”¹⁵⁷

Daha sonra gazetecilerin sorularını yanıtlayan Öztrak, yurt dışına çıkarılan Yunan uyrukluların malları hakkındaki bir soruya “Hudut dışı edilen Yunan uyrukluların temsilci bırakma ve vekâlet verme hakları ellerinden alınmış değildir. Bu haktan faydalanarak mallarını tasfiye edebilirler” demiştir. “1930 tarihli Seyrisefain ve İkamet Anlaşmasının feshi üzerine, Yunan uyruklu Rumlara uygulanacak olan konular, aslen Türk olup da Yunan uyruğunda bulunanlar için de tatbik edilecek mi?” sorusuna da İçişleri Bakanı şu cevabı vermiştir:

“İptal edilen söz konusu anlaşmanın bütün Yunan uyruklulara uygulanacağı tabiidir. Bunların Rum ve Türk diye ayırt edilmesi hukuk prensiplerine bağlı Türkiye Cumhuriyeti devleti için elbet düşünülemez, ancak tahsil için Türkiye’ye gelmiş olanları dikkat nazarına alacağız. Öğretmen ve öğrenci olarak Türkiye’de bulunan Yunan uyruklu Türklerin eğitimleri ve Türk

¹⁵⁶ BCA, Fon kodu: 030.01, Yer no: 71.453.10, lef 4.

¹⁵⁷ *Ulus*, 22 Nisan 1964.

kültürünü muhafaza etmeleri için kendilerine yardımcı olmağa devam edeceğiz. Kaldı ki, bu konu tamamen karşılıklıdır. Yunanlı Rumların da burada eğitim gören öğretmen ve öğrencileri vardır.”¹⁵⁸

İçişleri Bakanının açıklamalarından hemen sonra Patrik Athenagoras’ın yardımcısı Emilianos ile Fener Patrikhanesi Sen Sinod Meclisi üyesi Metropolit Canavaris, 21 Nisan 1964 tarihinde saat 13.35 uçağıyla sınır dışı edilmişlerdir. Altı hususi otomobil dolusu Rum tarafından Yeşilköy Hava Alanı’ndan uğurlanan Emilianos ve Canavaris, Yunan Başkonsolosluğu’na yaptıkları vatandaşlık müracaatları kabul edilmediği için, yabancılara verilmekte olan muvakkat Türk pasaportu ile uçağa binmişlerdir. Yetkililer, sınır dışı edilen iki Rum din adamının, uçağa bindikten sonra, kendilerine verilen pasaportun hükümsüz olacağını söylemişlerdir. Bunun üzerine ABD İstanbul Başkonsolosluğundan iki aylık vize almışlardır. Emilianos hareketinden önce, “Anavatanım Türkiye’den ayrıldığım için çok üzgünüm.” demiş ve şöyle ilave etmiştir:

“Ben İstanbul’da doğdum. Tahsilimi burada yaptım. Heybeliada Ruhban Okulundan mezun oldum. Bu toprakların insanıyım ben. En büyük arzum, memleketim Türkiye’ye tekrar dönmektir. İnşallah, aziz vatanım her sahada süratle inkişaf eder. En iyi temennilerimi burada bırakıyorum. Gençliğe bilhassa selâm ederim.”¹⁵⁹

Yanında döviz bulunmayan ve sadece 200 lira ile Amerika yolculuğuna çıkan Emilianos, alandan 10 paket sigara ile bir büyük rakı satın almıştır. Yurt dışı edilen patrikhane mensupları, Amerika’ya gitmekte olan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile aynı uçakla İstanbul’dan ayrılmışlardır.¹⁶⁰

Emilianos ve Canavaris’in vatandaşlıktan çıkartılarak sınır dışı edilmesi Türk Basınında köşe yazarlarının da gündemine girmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu konuda da yazarlar hükümetin tamamen arkasında durmuşlar, Emilianos ve Canavaris’in sınır dışı edilmelerinden memnun olmuşlardır. İki Rum din adamının sınır dışı edildikleri gün *Dünya* gazetesi yazarı Bedî Faik “Çan Sesleri” başlığı altında yazmış olduğu makalesinde hükümete desteğini şu cümlelerle belli etmiştir:

“Emilianos ve Canavaris adlı iki Rum, yurt dışına papaz oldukları için çıkarılmamışlardır. Yunanistan’ın Kıbrıs konusundaki şirretliğine bir misilleme olsun diye de çıkarılmamışlardır. Bu iki adam, sırf Türk emniyet makamlarınca, Türkler ve Türkiye aleyhine davranışları tesbit edildiği için, yurdumuzdan kovuldular. Her memlekette, hemen her gün buna benzer olaylar geçebilir. Bizde de

¹⁵⁸ *Ulus*, 22 Nisan 1964.

¹⁵⁹ *Hürriyet*, 22 Nisan 1964.

¹⁶⁰ *Hürriyet*, 22 Nisan 1964; Bu iki din adamının sınır dışı edilmeden önce Havaalanındaki resimleri için **Bkz. Ek: 5.**

meselâ son bir yıl içinde, göçmen olarak yurda gelip de zararlı faaliyetleri tesbit edilen 36 kişi aynı işleme bağlandılar.”¹⁶¹

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Papa Eftim 2 imzası ile bütün Hristiyan kiliselerine hitaben 22 Nisan 1964 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede, Türkiye’nin Hristiyanlara karşı cephe aldığı yolundaki Yunanistan’dan kopan yaygaralara Hristiyanların alet olmaması istenmiş, bu yaygaraların dini değil milli olduğu ifade edilmiştir. Beyannamede ayrıca Emilianos ve Canavaris’in sınır dışı edilmeleriyle alakalı da şu ifadeler yer almıştır:

“Eğer bugün Rum Ortodoks Kilisesinden iki Ruhbanın tabiyeti alınmış ve hudut dışı ediliyorsa, buna sebep, senelerce Türklük aleyhinde çalışmalaradır. Bunların vatan haini olarak yalnız hudut dışı edilmekle cezalandırılmaları, yine Türklüğün âlicenaplığıdır. Türk hükûmetinin kendi tabiyeti ve himayesi altında serbestçe yaşattığı Hristiyanlardan hiç birisine hiçbir sebep ve suretle tazyik ve haksızlık yaptığı asla görülmemiştir. Bunu tam bir vicdan kanaati ile ifade ediyorum.”¹⁶²

Yurt dışına çıkarılan Patrik Vekili Emilianos ile Metropolit Canavaris’in Türkiye’deki işledikleri suçlar tespit edilerek İçişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından açıklanmıştır. Açıklananlara göre; Emilianos Patrikhanenin görevleri dışında kalmasına rağmen okullarla Patrikhane arasında sıkı bağlar kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca Emilianos’un Rum öğrencileri tam bir Yunanlı olarak yetiştirmek için büyük gayretler sarfettiği ileri sürülmüştür. Ayda 10 bin liraya yakın bir kazancı olduğu halde kazancını 1000 lira olarak göstererek vergi kaçırdığı hükümet tarafından ortaya çıkarılmıştır. Yıllık kazancının bir milyon liraya yaklaştığı halde Türkiye’de hiçbir gayrimenkulü bulunmayan Emilianos’un bu paraları yurt dışına kaçırdığı iddia edilmiştir. Metropolit Canavaris’in de aylık gelirinin 10 bin lira olduğu halde vergi vermeyip döviz kaçırdığı hükümet tarafından tespit edilmiştir. Dünya Kiliseler Konseyi’nin bir toplantısına katıldığı, burada Londra Anlaşması’ndan önce Kıbrıs konusunda konuştuğu ve Yunan tezini savunduğu belirtilmiştir. Canavaris’in ayrıca 6/7 Eylül olaylarından sonra da Amerika’da yayınlanan Kara Kitabın hazırlanmasında büyük emeği olduğu açıklanmıştır.¹⁶³

İki din adamının sınır dışı edilmesi epey ses getirmiştir. On gün önce aldığı bir randevu gereğince 27 Nisan 1964 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu ile görüşen Vatikan’ın Ankara Büyükelçisi, sınır dışı edilen din adamlarının

¹⁶¹ *Dünya*, 21 Nisan 1964.

¹⁶² *Vatan*, 22 Nisan 1964.

¹⁶³ *Dünya*, 23 Nisan 1964.

Türkiye’de kalmaları için şefaatte bulunmuştur. Ancak Emilianos ve Canavaris’e yapılan işlemlerin Türk kanunları çerçevesinde olduğu bildirilerek Bayramoğlu tarafından sınır dışı edilenlerin zararlı faaliyetleri Büyükelçiye anlatılmıştır.¹⁶⁴

Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmeleri başladıktan sonra çeşitli adli vakalar da yaşanmaya başlamıştır. Mali Polis Teşkilatı, Avrupa çapında faaliyet gösteren bir sahte dolar şebekesini 29 Nisan 1964 tarihinde ele geçirmiştir. Türkiye’den sınır dışı edilen Yunan uyruklulara dolar temin eden şebeke elemanlarının evleri basılarak 5100 sahte dolar ele geçirilmiştir. Beyoğlu İleri İş Hanı’nda yazıhanesi olan Rum asıllı Eli Kirmayer adlı kadınla Alman uyruklu eşi Helmut Matthias Michael ve Belçikalı Jean Veys’in Yunan uyruklulara sahte dolar temin ettiğini haber alan Polis, bir polis memurunu bu işle görevlendirerek, 40.700 lira karşılığında 4 bin dolar alırken baskınla yakalamışlardır. Belçika’da basılarak Türkiye’ye sokulan dolarların, servetlerini yurt dışına kaçırmak isteyen Rumlar tarafından satın alındığını açıklayan sanıklar, ayrıca şebekenin diğer elemanlarını da itiraf etmişlerdir. Polisin yaptığı ikinci bir baskınla da 1100 sahte dolar daha ele geçirilmiş olup şebekenin diğer elemanları da yakalanmıştır.¹⁶⁵

Yukarıda verilmiş olan, zararlı faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla sınır dışı edilen 30 Yunanlıdan sonra, 11 Yunan uyruklunun daha sınır dışı edilmelerine karar verilmiştir. Ekseriyetini İstanbul’un zengin ve tanınmış iş adamlarının teşkil ettiği bu 11 Yunan uyrukludan 10’una 30 Nisan 1964 tarihinde polis tarafından tebligat yapılmıştır. Sadece o tarihte yurt dışında olduğu tespit edilen Nikolas Mavris’e tebligat yapılamamıştır. Bu kişilerin işlemlerinin 7 Mayıs’a kadar bitirilip polis tarafından sınır dışı edilecekleri bildirilmiştir. Emniyete getirilen ve kendilerine tebligatta bulunulan on Yunanlı şunlardır: Triandafilos Fufas (Tüccar), Yani Caracatillos (Tüccar), İstefo Katomanakis (Baharatçı), Eftimos Pastellas (Tüccar), Kliantis Leontidis (Tüccar), Konstantin Krasa (Mimoza Temizleme Fabrikası sahibi), Nikolas Mavris (Tüccar), Konstantin Simas (Haylayf Bisküvi Fabrikası sahibi), Marcos Simos (Fırın sahibi), Atanasios Kesipos (Pastacı).¹⁶⁶

Bu kişilerden farklı olarak Bakanlar Kurulunca zararlı faaliyetlerinden dolayı yurt dışına çıkarılması kararlaştırılan Yunan uyruklu Rum papaz Anastas Kisanos, 15 günlük

¹⁶⁴ *Akşam*, 28 Nisan 1964.

¹⁶⁵ *Akşam*, 30 Nisan 1964.

¹⁶⁶ *Son Havadis*, 1 Mayıs 1964.

hapis cezasını tamamlayarak 1 Mayıs 1964 tarihinde saat 11.00'da Yeşilköy Hava Alanı'ndan sınır dışı edilmiştir.¹⁶⁷

Her sınır dışı kararlarından ve uygulamalarından sonra olduğu gibi yine İçişleri Bakanı Orhan Öztrak 2 Mayıs 1964 tarihinde bir basın toplantısı düzenlemiştir. Öztrak, “Yunan uyruklu Rumların yurt dışına çıkarılmaları içerde ve dışarda Türkiye'nin genel emniyetini ihlâl etmeleri sebebiyledir” demiştir. Yunan uyrukluların yüzde 95'inin Türk mahkemeleri tarafından kapatılmış olan Elliniki Enosis cemiyeti üyeleri olduğunu belirten Bakan, “Her şeyin açıklanmasında fayda görmüyoruz. Ancak Patrikhane'nin nakli diye bir şey yoktur. Total karar Yunan mukavelelerinin, anlaşmaların alacağı şekle bağlıdır.” demiştir.¹⁶⁸

Emilianos ve Canavaris'in sınır dışı edilmesi Amerika'da 4 Mayıs 1964 tarihinde gündeme gelmiştir. BM Yunan Baş delegesi sınır dışı edilen Patrikhane görevlileri ile alakalı Türkiye aleyhine ithamlarda bulunmuştur. Türkiye BM Baş delegesi Orhan Eralp de Lozan Antlaşması'nın Fener Patrikhanesi ile ilgili hiçbir teminat ihtiva etmediğini belirtmiş ve sınır dışı edilen iki din adamı için de şunları söylemiştir:

“Kanunun pençesine düşen kimseler, ülkedeki kanunları ihlâl eden, mensup oldukları kilisenin uluslararası statüsünü ihlâl edici davranışlarda bulunan ve Yunan hükûmetinin yayılma emellerine beşinci kol olarak hizmet eden kişilerdir.”¹⁶⁹

1 Mayıs 1964 tarihinde, Türkiye aleyhine bastırdığı broşürleri Yunan gemileri ile gelen turistlere dağıttığı İçişleri Bakanlığınca tespit edilen ve Yurt dışı edilmesi kararlaştırılan İzmir'deki Arcas Seyahat Acentesi sahibi Yunan uyruklu Lucien Arcas verilen mühlet sona erdiğinden 6 Mayıs 1964 tarihinde sınır dışı edilmiştir. Arcas, polis nezaretinde Çeşme sınır kapısına götürülmüş ve saat 16.00'da Sakız Adası'na kalkan Afrodit Motoru ile gönderilmiştir.¹⁷⁰

Bu tarihlerde Kıbrıs'ta olduğu gibi Türkiye'de de Rumlarla Türklerin arası açılmaya başlamıştır. Gazetelerde; Rum işverenlerin Türk işçilere karşı tutumunun değiştiği, işten çıkarmaların başladığı yolunda haberler yer almıştır. Örneğin; Lion Melba Çikolata Fabrikası'nda çalışan bir işçi, tazminatı ödenerek işten çıkarılmıştır. Bundan başka Kimya – İş Sendikasına bağlı Farmika Tıbbi Müstahzarat Fabrikası

¹⁶⁷ *Vatan*, 1 Mayıs 1964.

¹⁶⁸ *Dünya*, 3 Mayıs 1964.

¹⁶⁹ *Yeni Sabah*, 5 Mayıs 1964. ; Sürülen papazların Yunanistan'ın hesabına beşinci kol faaliyeti olarak görev yaptığını hicveden ve *Akşam* gazetesinde yer alan karikatür için **Bkz. Ek: 6.**

¹⁷⁰ *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1964.

işverenleri de sendikanın toplu sözleşme çağrısına cevap vermedikleri gibi, çalıştırdıkları Türk işçilerinin haklarını da vermeden işten çıkarma yoluna gitmişlerdir.¹⁷¹

Yine 6 Mayıs 1964 tarihinde, yukarıda bahsedilen sınır dışı edilmelerine karar verilen 10 kişiden ilki Fabrikatör Eftimos Pastellas uçakla Atina'ya hareket etmiştir.¹⁷² Bir sonraki gün olan 7 Mayıs 1964 tarihinde de kalan 9 Yunan uyruklu saat 11.00'da Yeşilköy Hava Alanı'ndan yurt dışına çıkarılmışlardır.¹⁷³

10 Mayıs 1964 tarihinde *Son Havadis* Gazetesinden Advie Fenik "Akıl erdiremiyorum..." başlıklı bir makale yazmıştır. Fenik Hükümetin sınır dışı uygulamalarına karşı değildir, fakat uygulamada eksikliklerin olduğunu düşünmektedir. Fenik, sınır dışı edilenlerin kanuna aykırı hareketlerde bulunduğunu, sınır dışı uygulamalarının kanuna aykırı olmadığını, sürülen kişilerin Yunan Birliği üyesi olduğunu ve döviz kaçırdıklarını bahsettikten sonra anlayamadığı hususları ve bazı sitemlerini şöyle ifade etmiştir:

"Şayet Kıbrıs meselesi bu şekilde patlak vermeseydi, o hainleri takip edip meydana çıkarmak kimsenin aklına gelmiyecek miydi?. Onlar da, Türkiye aleyhinde kötülöklere, ellerini kollarını sallıya sallıya devam edecekler miydi? Hem de muteber bir tüccar, birer şahsiyet olarak.. Hadi olan oldu, diyelim. Kıbrıs olayları gözümüzü açtı. Bunların melânetleri bir bir ortaya çıktı, diyelim. Türkiyede muzır faaliyette bulunmanın cezası sadece, sınır dışı edilmek midir?. Hele döviz kaçırdıkları anlaşılanlara: Buyurun, yolunuz açık olsun.. Güle güle mi, diyeceğiz?. Yoksa, önce sınırdışı ediyoruz da sonra mı suçlarını tesbit ediyoruz. Evet, işte ben buna akıl erdiremiyorum."¹⁷⁴

12 Mayıs 1964 tarihinde yine zararlı faaliyetleri olduğu gerekçesiyle sınır dışı edilmelerine karar verilen Yunan uyruklu 14 kişinin daha isimleri gazetelerde yer almıştır.¹⁷⁵ Bu kişilerde daha önceki listelerde olduğu gibi tüccar, küçük veya büyük işletme sahibi kişilerden oluşmaktadır. Bu Yunan uyrukluların kısa sürede sınır dışı edilecekleri bildirilmiştir.

14 Mayıs 1964 tarihinde *Akşam* Gazetesinde bu tarihe kadar sınır dışı edilen Yunan uyruklularla alakalı bir haber yer almıştır. Yunanistan'da bulunan sınır dışı edilmiş Yunanlılardan bir kısmının isim değiştirmek için teşebbüse geçtiklerini haber veren gazete Yunan hukuk mahkemelerine bu konuda bazı müracaatların yapıldığını yetkililerden öğrendiklerini haber vermiştir. Yunanistan'daki Türk elçilik ve

¹⁷¹ *Her Gün*, 7 Mayıs 1964. ; *Son Havadis*, 7 Mayıs 1964.

¹⁷² *Hürriyet*, 7 Mayıs 1964.

¹⁷³ *Vatan*, 7 Mayıs 1964.

¹⁷⁴ *Son Havadis*, 10 Mayıs 1964.

¹⁷⁵ *Akşam*, 13 Mayıs 1964.

konsolosluklarından vize almak mecburiyetinde olan Yunanlıların da bu yönden kontrole tâbi tutuldukları, her ne şekilde olursa olsun sınır dışı edilen Yunanlıların Türkiye'ye tekrar girdikleri takdirde tevkif edilecekleri yine verilen haberler arasındadır.¹⁷⁶

İçişleri Bakanlığınca sınır dışı edilmelerine karar verilen 14 Yunan uyrukludan 8'i 21 Mayıs 1964 tarihinde saat 12.00'da uçakla yurt dışına çıkarılmışlardır. Yapılan soruşturmada adları tespit edilen 4 Yunan uyruklunun daha önceden Türkiye'den çıkmış oldukları anlaşılmıştır. Geriye kalan iki kişinin ise sonraki günlerde sınır dışı edileceği yetkililer tarafından belirtilmiştir.¹⁷⁷

23 Mayıs 1964 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yurt dışı edilmelerine karar verilen 28 kişilik bir liste daha oluşturulmuştur. Yurt dışı edilecek 28 kişinin 3'ü İzmir'den, 25'i İstanbul'dandır.¹⁷⁸ 25 Mayıs 1964 tarihinde, içlerinde Türkiye'nin "Çikolata Kralları" olarak da bilinen 28 Yunan uyruklu Rum'a, bir hafta içinde Türkiye'yi terk etmeleri için teker teker tebligat yapılmıştır. Lion-Melba Çilolata Fabrikası'nın sahibi ve kurucusu olan 63 yaşındaki Aristidis Zambikos, sakat ve rahatsız olduğu için oğlu koluna girerek Emniyet Müdürlüğüne gelmiştir. Zambikos, İstanbul'da doğma ve büyüme olduğu halde ne kendisi ne de oğlu Türk uyruğunda değildir. Elliniki Enosis Cemiyetinin para babası olduğu söylenen Aristidis Zambikos, emniyette geçirdiği müddet zarfında sinirli olduğu gözlenmiştir. Gazetecilerin, "Bugüne kadar niçin Türk tabiiyetine geçmediniz?" sorusuna da cevap vermemiştir.¹⁷⁹

24 Mayıs 1964 tarihlerinde bir adli vaka daha basında yer almıştır. Habere göre Polis, Yunan uyruklu Rumları yurt dışına kaçırarak üç kişiyi yakalamıştır. Anastas Karnışoğlu, Kosino Rotas ve Hasan Genç adlarındaki örgüt elemanları, hüviyet değiştiren bir polis memuruna 1500 liraya sahte pasaport verirken ele geçirilmişlerdir. Yapılan tahkikatta bu şahısların döviz kaçakçılığı yaptıkları da anlaşılmıştır.¹⁸⁰

Resmi makamların bildirdiğine göre, 5683 sayılı kanunun 19. maddesi hükümlerine uyularak, Türkiye'de ikametleri siyasi ve idari icaplara aykırı görülenlerden Yunan uyruklu olup da sınır dışı edilen Rumların sayısı 26 Mayıs 1964 tarihine kadar

¹⁷⁶ *Akşam*, 14 Mayıs 1964.

¹⁷⁷ *Dünya*, 22 Mayıs 1964.

¹⁷⁸ *Tercüman*, 24 Mayıs 1964.

¹⁷⁹ *Hürriyet*, 26 Mayıs 1964. ; Sınır dışı edilecek olan Yunan uyruklulardan "Çikolata Kralları" olarak bilinen Aristidis ve Konstantin Zambikos kardeşlerin resimleri için **Bkz. Ek. 7.**

¹⁸⁰ *Son Havadis*, 24 Mayıs 1964.

81'i bulmuştur. 81 kişiye son 28 kişilik listede ismi geçenlerde dâhil edilmiştir.¹⁸¹ Bu rakama sınır dışı edilmesi kararlaştırılıp da o tarihte Yunanistan'da olanlar dâhil değildir.

Atina Basınından *Akropolis* Gazetesinin Ankara'ya gönderdiği özel muhabiri Başbakan İsmet İnönü, Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu ile mülakat yapmış ve 26 Mayıs 1964 tarihinde gazetesinde yayınlamıştır. Başbakan İnönü verdiği beyanatta Kıbrıs meselesinin çözüm şekli hakkında "Kıbrıstaki sorumsuz unsurların tatbiki çalıştıkları planlar, Türk – Yunan münasebetlerinde de bugünkü durumun yaratılmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumun ne şekilde düzelebileceğini göremiyorum" demiştir. İnönü, görüşme sırasında nüfus mübadelesi ihtimalini reddetmiş ve Patrikhanenin tehdit altında bulunmadığını kesin bir şekilde teyit etmiştir.¹⁸² Ali İhsan Göğüş de Yunan uyruklular konusunda konuşmuş, sınır dışı kararlarının asıl gerekçesini açıklamıştır. Bakan, İkamet, Ticaret ve Seysisefain Mukavelenamesi'nin Türkiye tarafından tek taraflı olarak feshinin Zürih ve Londra Anlaşmalarının iptaline karşı bir misilleme teşkil ettiğini belirtmiştir. Muhabirin Kıbrıs meselesinin İstanbul'daki Yunanlılar ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını söylemesi üzerine Bakan, Kıbrıs meselesinin bir Türk – Yunan münasebetleri konusu olduğunu tekrarlamıştır. Bakan devamla, 1930 antlaşmasının, dostluk devresi sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a bir ikramı olduğunu söylemiş ve şunları eklemiştir: "Bu münasebetler, Kıbrıs'ta katliam devam ettikçe, Lefkoşa'da 25 bin Kıbrıslı Türk göçmen mevcut bulundukça, müfrit hareketler son bulmadıkça, dostane olamaz."¹⁸³

Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmelerinin Türk uyruklu Rumları da etkilediği, çeşitli adli vakaların yaşanmaya başlandığı daha önce belirtmişti. Bunlara bir örnek de 28 Mayıs 1964 tarihinde Ankara'da yaşanmıştır. Mali Polis Teşkilatı Rum asıllı bir şef garsonu dolar kaçakçılığından sanık olarak yakalamıştır. Kaçakçılık yaptığı iddia edilen 40 yaşındaki şef garsonun adı Yorgi Özsakinyadis'tir. Türk uyruğunda olan Özsakinyadis, Ankara'nın en büyük otellerinden biri olan Belvü Palas'ın şef garsonudur. Özsakinyadis'in suçu turistlerden aldığı yabancı paraları karaborsa fiyatlarla el altından satmak, yurt dışına giden Yunan uyruklulara dolar temin etmektir. Özsakinyadis'in bu faaliyetine bir süreden beri devam etmekte olduğunu tespit eden polis yetkilileri, şef garsonun izlemeye başlamışlar ve ihbarların doğruluğuna kanaat getirince evine bir baskın yapmışlardır. Sanığın evinde 48 Amerikan doları ile 48 dolarlık çek ele

¹⁸¹ *Yeni Sabah*, 27 Mayıs 1964. ; *Vatan*, 26 Mayıs 1964

¹⁸² *Akşam*, 27 Mayıs 1964.

¹⁸³ *Yeni Sabah*, 27 Mayıs 1964.

geçirilmiştir. Ayrıca evde nakit olarak da 8 bin Türk lirası bulunmuştur. Polis, bu 8 bin liranın dolar satışı neticesinde Yorgi'nin elde ettiği para olduğunu ileri sürmektedir. Evde ayrıca kaçak olduğu iddia edilen viskiler ve purolar da görülmüş ve hepsi müsadere olunmuştur.¹⁸⁴

28 Mayıs 1964 tarihinde Yunanistan Türkiye'yi NATO'ya şikâyet etmiştir. Hürriyet Gazetesinden Metin Doğanalp'in Atina'dan bildirdiğine göre Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopulos, NATO nezdindeki Yunan delegesi Palamas vasıtasıyla Türkiye'yi NATO'ya şikâyet eden sekiz maddelik bir muhtıra vermiştir. Şikâyet muhtırasını ihtiva eden maddeler arasında; 1930 antlaşmasının Türkiye tarafından feshi, İstanbul'daki Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri, Türk uçaklarının son günlerde Yunan Hava sahasını ihlal etmeleri, İstanbul Rumlarının aleyhindeki baskılar, Heybeliada'daki Ruhban Okulu için alınan önlemler, Türklerin Patrikhane aleyhindeki faaliyetleri, İmroz ve Bozcaada'daki Rum öğretmenlere baskılar ve Türkiye'nin tek taraflı olarak karasularını genişletmesi vardır.¹⁸⁵ Yunanistan atmış olduğu bu adımla Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri konusunu NATO aracılığıyla uluslararası bir mesele haline getirmek istemiştir. Ama bu konu uluslararası alanda Türkiye aleyhine kullanılacak bir argüman olmayacaktır.

Yukarıda bahsedilen, en son hazırlanan 28 kişilik listede ismi olan ve sınır dışı edilecek olan Yunan uyruklulardan biri İstanbul'dan 29 Mayıs 1964 tarihinde ayrılmıştır. Tanınmış bir şirketin ortaklarından olan Marinos Polatos saat 12.30'da uçağa binmiş ve Yunanistan'a gitmiştir. Gene aynı listede ismi yer alan İzmir'de vapur acentesi sahibi olan İonnis Jean Adamis de aynı gün İtalyan bandıralı San Georgio yolcu gemisi ile yurt dışına çıkarılmıştır.¹⁸⁶ Aynı listede yer alan Yunan uyruklulardan İstanbul'daki 20 kişi daha bir sonraki gün olan 30 Mayıs 1964 tarihinde sınır dışı edilerek Yunanistan'a gönderilmiştir. İzmir'de komisyonculuk yapan Nikolas Arcas da aynı gün Çeşme'den kalkan bir motorla sınır dışı edilmiştir.¹⁸⁷

2 Haziran 1964 tarihinde, Emniyet Genel Müdürü Ahmet Demir, 51 Yunan uyruklu Rum'un bir hafta sonra hudut dışı edileceğini açıklamıştır. Daha önce, 5 ayrı katile halinde Türkiye'den ayrılan Yunan uyruklu Rumlara ilk kez bu kadar geniş bir liste

¹⁸⁴ *Vatan*, 28 Mayıs 1964

¹⁸⁵ *Hürriyet*, 29 Mayıs 1964.

¹⁸⁶ *Yeni Sabah*, 30 Mayıs 1964.

¹⁸⁷ *Dünya*, 31 Mayıs 1964.

eklenmiştir. Aralarında 10 kadar da milyonerin bulunduğu 51 Yunan uyruklu 2 Haziran'dan itibaren tebligatlar yapılmaya başlanmıştır.¹⁸⁸

4 Haziran 1964 tarihinde CHP, Saraçhane'de, Cumhuriyet Senatosu seçimleri yaklaşmakta olduğundan bir miting tertiplemiştir. Bu mitingde konuşan CHP Genel Başkan Yardımcısı Dr. Kemal Satır konuşmasında 15 bin Yunan uyruklunun Türkiye'yi terk edeceklerini söylemiştir. Türkiye'de yaşayan Türk vatandaşı Rumların Yunanlı değil, Türk olduklarını ve tıpkı kendisi kadar haklara sahip olduğunu belirten Satır, "Türkiyede oturan, kanunlara hürmet eden ve Türkün yüce varlığına hizmet edenler için ayrılık gayrılık yoktur" demiştir.¹⁸⁹

Yurt dışı edilmeleri kararlaştırılan son 51 kişilik listeden 5 kişi 8 Haziran 1964 tarihinde sınır dışı edilerek Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Ayrılanlar "Türkiye'ye gene gelmek isteriz. Amma bu artık çok zor" demişlerdir. 51 kişilik listedeki Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri tamamlanmadan 10 Haziran 1964 tarihinde Emniyet Müdürlüğüne 50 kişilik bir liste daha gelmiştir.¹⁹⁰ Bu kişilerin de 17 Haziran'dan itibaren sınır dışı edilecekleri bildirilmiştir. Hemen 1 gün sonra 11 Haziran tarihinde de 51 kişilik listeden 36 Yunan uyruklu daha 12.30'da uçakla Atina'ya gönderilmişlerdir.¹⁹¹ Böylece 51 kişilik listeden olup da gönderilenlerin sayısı 41'e yükselmiştir. Kalan 10 kişinin de bir kısmı muhtemelen ya Yunanistan'dadır ya da ilerleyen tarihlerde Türkiye'den gönderilmiş olup bilgileri gazetelere aksetmemiştir.

Yunanistan Başbakanı Papandreu, Atina'da 13 Haziran 1964 tarihinde gazetecilerin sorularını yanıtlamış, Türkiye ve Kıbrıs hakkında bazı yorumlarda bulunmuştur. Papandreu, "Bizim kanaatimizce, bugünkü şartlar altında Kıbrıs meselesini bir Yunan – Türk meselesi olarak görmek modası geçmiş bir görüştür. Bir memleketi azınlığın değil, çoğunluğun idare edeceği prensibi görmemezlikten gelindiği için Kıbrıs meselesi böyle kötü bir şekilde gelişmiştir" diyerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir. Diğer taraftan Dışişleri Bakanı Kostopulos da bazı açıklamalarda bulunmuş, Yunanistan'ın Türkiye ile iki taraflı görüşmelere girmesi konusunda, "Türkiye ile iki taraflı görüşmelere girmeyi bazı şartlar altında gözönüne alabiliriz. Herşeyden önce, Türkiye Kıbrıs buhranına paralel olarak aldığı Yunan aleyhtarı tedbirleri kaldırmalıdır." demiştir. Dışişleri bakanı, Yunan vatandaşlarının Türkiye'den çıkarılması, Türkiye'de

¹⁸⁸ *Hürriyet*, 3 Haziran 1964.

¹⁸⁹ *Tercüman*, 5 Haziran 1964.

¹⁹⁰ *Akşam*, 11 Haziran 1964.

¹⁹¹ *Tercüman*, 12 Haziran 1964.

yaşayan 12 bin Yunan vatandaşının statüsü ile ilgili 1930 antlaşmasının yürürlükten kaldırılması, iki ülke arasında vize mecburiyetini kaldıran antlaşmanın feshedilmesi ve Türkiye'nin balık avlama sularını 12 mile çıkarılmasını Türkiye'nin almış olduğu tedbirler olarak sıralamıştır.¹⁹²

17 Haziran 1964 tarihinde 50 kişilik listede ismi olan Yunan uyruklulardan 38 kişi daha hudut dışı edilmiştir.¹⁹³ Kalan 12 kişinin de 6'sı yurt dışında bulunmaktadır. Diğer 6'sı da muhtemelen ilerleyen tarihlerde sınır dışı edilmiştir ama basına yansımamıştır.

Bu tarihlerde yayınlanan listelerde sınır dışı edilecek Yunanlıların sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Listelerin yayınlanma tarihleri de sıklaşmıştır. Türk Basını bu konuda sınır dışı edilenler ve edilecek olanlarla alakalı farklı rakamlar vermektedir. Örneğin 19 Haziran 1964 tarihinde *Hürriyet* Gazetesi 97 Yunan uyruklunun daha sınır dışı edileceği haberini verirken, *Dünya* Gazetesi 100 Yunan uyruklunun sınır dışı edileceği haberini vermektedir. *Ulus* Gazetesi ise bu rakamı 101 kişi olarak göstermiş, ayrıca sınır dışı edileceklerin de listesini yayınlamıştır.¹⁹⁴ Gazeteler 21 Haziran 1964 tarihinde 118 Yunan uyruklunun daha sınır dışı edileceğini haber vermiştir. 118 Yunan uyruklunun 116'sı İstanbul'da 2'si Hatay'dan olduğu yine verilen haberler arasındadır.¹⁹⁵ Bu haberden 3 gün sonra gazeteler 114 Yunan uyruklunun daha sınır dışı edileceğini haber vermektedir. Yeni Sabah Gazetesi ise bu 114 kişinin listesini yayınlamıştır.¹⁹⁶ Aynı gün *Vatan* Gazetesi de 16 Yunan uyruklunun sınır dışı edildiği haberini vermektedir.¹⁹⁷

30 Ekim 1930 tarihinde imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi Türkiye ile Yunanistan'ın geçmişten gelen sorunlarını çözmelerinden sonra ortaya çıkmış bir antlaşmaydı. Kıbrıs meselesinin zorlu bir safhaya girdiği 1963'ün sonlarından itibaren bozulan Türk – Yunan ilişkileri bu antlaşmayı ve Türkiye'deki Yunan vatandaşlarının durumunu sorgulanır hale getirmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meydana getiren antlaşmaların yok sayılmaya başlanması bu antlaşmanın da kaldırılmasına sebep olmuştur. İsmet İnönü Başbakanlığındaki Türk Hükümeti bu kararlar özel olarak Makarios'un antlaşmaları feshetmesine karşı çıkarak, genel olarak da Yunanistan'ın ekonomik gücüne darbe indirerek belki de Kıbrıs'a çıkarma yapmaktan daha etkili siyasi bir adım atmış oluyordu.

¹⁹² *Hürriyet*, 14 Haziran 1964.

¹⁹³ *Hürriyet*, 18 Haziran 1964

¹⁹⁴ *Hürriyet*, 19 Haziran 1964. ; *Dünya*, 19 Haziran 1964. ; *Ulus*, 19 Haziran 1964.

¹⁹⁵ *Yeni Sabah*, 21 Haziran 1964. ; *Hürriyet*, 21 Haziran 1964.

¹⁹⁶ *Akşam*, 24 Haziran 1964. ; *Yeni Sabah*, 24 Haziran 1964.

¹⁹⁷ *Vatan*, 24 Haziran 1964.

İKİNCİ BÖLÜM

YUNAN VATANDAŞLARININ SINIR DIŞI EDİLMESİ SÜRECİNDE YAŞANAN DİĞER GELİŞMELER

2.1 Türkiye'nin Karasularını 6-12 Mile Çıkarması

Türkiye Cumhuriyeti'nin karasuları genişliği Lozan Barış Antlaşması'nda 3 mil olarak tespit edilmişti. O tarihte Yunanistan'ın da karasuları genişliğinin 3 mil olduğunu bilerek Lozan'da, Türkiye tarafı, Yunanistan'ın sınırlarını tanıdığını kabul ettiğini belirtmiştir.¹⁹⁸ Yunanistan, 17 Eylül 1936 tarihinde karasuları genişliğini 3 milden 6 mile çıkartarak bu konuda Türkiye'den önce adım atmıştır. Yunanistan'ın bu hamlesinin Türkiye'nin 20 Temmuz 1936 tarihinde imzaladığı Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne bir cevap niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihten itibaren Türkiye, Balkanlarda kurulan dengenin bozulmaması için herhangi bir itiraz ya da kınama yapmamıştır.¹⁹⁹

Türkiye, Kıbrıs'ta Aralık 1963'ten beri meydana gelen gelişmelere karşı Yunanistan'ı sıkıştırmak için teker teker feshettiği sözleşmelere ilaveten karasularını genişleterek bir hamle daha yapmıştır. Yunan Uyruklu Rumlar sınır dışı edilirken Millet Meclisi'nde 10 Nisan 1964 tarihinde Türk Karasularının milli güvenlik bakımından 6, balıkçılık ve su ürünleri bakımından 12 mile yükseltilmesi hakkındaki kanun tasarısı görüşülerek kabul edilmiştir.²⁰⁰ Dışişleri Komisyonu Başkanı Nihat Erim'in önergesi ile konu öncelik ve ivedilikle görüşülmüştür.²⁰¹ 11 maddeden oluşan tasarı özetle şöyledir:

“1- Türk Karasuları Türkiye ülkesine dâhildir. Türk Karasularının genişliği altı deniz milidir. Bu konunun tatbikinde bir deniz mili 1862 metredir.

2- Karasuları daha geniş olan devletler hakkında bu devletlerce kabul edilen genişlikler tatbik edilir.

3- Türk kara ülkesinin komşu bir devlet kara ülkesine mesafesi her iki devlet karasuları genişliği mecmuundan az olduğu takdirde aksine anlaşma olmadıkça, orta hat Türk karasularının dış hududunu tespit eder.

4- Adaların karasuları yukarıdaki esaslara göre tespit edilir. Yunanlılara ait olan ve aramızdaki mesafe altı milden az olan adalar için bu sınır ortadan geçecek hat şeklinde tespit edilecektir. Ayrıca kaçak balık avlamalar da önlenecektir.”²⁰²

¹⁹⁸ Hüseyin Pazarcı, “Lozan Antlaşması'ndan 1974'e kadar Ege'ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan'ın Ege Politikası”, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1986, s.20-21.

¹⁹⁹ H. Pazarcı, *a.g.m.*, s.23-24.

²⁰⁰ *Yeni Sabah*, 11 Nisan 1964.

²⁰¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi(MMTD)*, Dönem 1, C.20, s.480.

²⁰² *Ulus*, 11 Nisan 1964.

Tasarının tümü üzerine konuşan CHP İstanbul milletvekili Reşit Ülker “Bu kanun ile Türkiye’nin deniz serveti muhafaza altına alınmış olacaktır.” demiştir.²⁰³ Kanun tasarısı Millet Meclisi’nden Cumhuriyet Senatosu’na görüşülmek üzere sevk edilmiştir. Kanunun Millet Meclisi’nde kabulünden sonra Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar gazetecilere bu konu hakkında izahat vermiştir. Sancar, bugüne kadar Türkiye Karasularının 3 mil olduğunu, hâlbuki komşu memleketlerde karasuların 12-6 mil arasında değiştiğini belirterek, bizim gibi dostu az memleket için bu lüzumlu idi demiştir. Sançar bir gazetecinin “Bu suretle Kıbrıs’la aramızdaki mesafe 12 mil daha kısalıyor değil mi?” sorusuna karşılık gülerek, “Elbette” diye cevap vermiştir.²⁰⁴

Millet Meclisi’nin almış olduğu bu karara tepki gecikmemiş; 11 Nisan’da Yunan Hükümetinin bir sözcüsü Türkiye’nin almış olduğu bu kararı Yunanistan’ın tanımayacağını söylemiştir. Ayrıca Yunanistan’ın Türkiye’yi protesto edeceği de öğrenilmiştir.²⁰⁵

Türkiye’nin almış olduğu bu kararın 2 amacı vardır. Bunlardan biri Karasuları sınırının Kıbrıs’a yaklaşması olduğu gibi bir diğeri de Yunanistan’ı ekonomik olarak sıkıştırmaktır. Nitekim bunu *Ulus* gazetesi köşe yazarı Faik Suad, 6 Mayıs 1964 tarihinde, “ENOSİS’e karşı ekonomik ambargo” başlığı altında yazmış olduğu makalesinde İsmet İnönü’nün Yunanistan’ın zayıf taraflarını Papandreu’dan daha iyi gördüğünü belirterek Yunanistan’ın ekonomisini hedef almanın doğruluğunu ortaya koymuştur. Suad, kanunu gerekçeleriyle birlikte belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Şimdiye kadar Yunan Adalarının geçim ve gelir kaynağı Türkiye sahilleri idi... Hattâ adalar halkı Türkiye’den kaçırdıkları mal ve Türk sularında avladıkları balıkla Yunan yarımadasını besliyorlardı... Bu sebeptendir ki, bir zamanlar Türkiye’den 30 bin ton balık satın alan Yunanistan, dostluk gösterileri sayesinde balık talebini bin tona düşürmüştür... Çünkü Yunan balıkçıları bizim balıkları rahatça avlayıp motorlar dolusu taşıyorlardı... Yunan adalarıyla Ege kıyılarımız arasında kaçakçılığı önleyici ciddi tedbirleri alırsak, sür’atli sahil muhafaza motorlarıyla kaçakçıları ve balıkçıları karasularımızdan içeri sokmazsak; çok kısa zamanda Yunan adaları halkı Papandreu’nun kapısına dayanacak ve “açız!” diye bağıracaklardır. Yeter ki, hükümetimiz seçtiği hedefe doğru yürümekte devam etsin...”²⁰⁶

Millet Meclisi’nce kabul edilen Karasuları Kanun Tasarısı aynen Cumhuriyet Senatosu’nun 15 Mayıs 1964 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.²⁰⁷ Kanun, 25 Mayıs

²⁰³ *MMTD, a.g.e., s.482.*

²⁰⁴ *Hürriyet*, 11 Nisan 1964.

²⁰⁵ *Akşam*, 12 Nisan 1964.

²⁰⁶ *Ulus*, 6 Mayıs 1964.

²⁰⁷ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)*, Dönem 1, C.20, s. 452.

1964 tarihinde de *T.C. Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe 3 ay sonra gireceği belirtilmiştir.²⁰⁸ Yunanistan Dışişleri Bakanı Stavros Costopoulos, Türkiye'nin karasularını genişletmek için aldığı karara "Yunanistan için kabulü imkânsız" diyerek tepki göstermiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı çevreleri ayrıca Yunanistan'ın Ankara Elçiliği kanalı aracılığıyla bir protestonun da gönderildiğini ifade etmişlerdir.²⁰⁹

Bir diğer tepki de Kıbrıs'tan gelmiştir. Bu tepki Yunanistan'ın tepkisinden farklı bir şekilde uygulamalı olarak gelmiştir. Kıbrıs Rum Bakanlar Kurulu 1 Ağustos'ta Makarios'un başkanlığında toplanarak, adanın karasularını üç milden 12 mile çıkarılmasını öngören bir kanun tasarısı kabul etmiştir.²¹⁰ Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İsmail Soysal da 5 Ağustos'ta gazetecilere verdiği brifingte, Makarios ve Kıbrıs Rum Hükümeti tarafından alınan Kıbrıs Karasularını 12 mile çıkaran kararın Türk Hükümetince tanınmayacağını belirterek "sadece Rum Bakanları ile Rum milletvekilleri tarafından alınan bu karar, her şeyden önce hukuki değildir" diyerek kararı tanımayacaklarını ifade etmiştir.²¹¹

25 Mayıs 1964 tarihinde *T.C. Resmî Gazete*'de yayınlanan kanun 3 ay sonra yürürlüğe girecekti. Böylece 25 Ağustos 1964 tarihinden itibaren karasuları kanunu yürürlüğe resmen girmiştir. *Vatan* gazetesinin 27 Ağustos tarihinde verdiği habere göre Türkiye'nin almış olduğu karasuları kararı Atina'da heyecan ve şaşkınlık yaratmıştır. Yunanistan'daki bütün gazetelerin karara ateş püskürdüğü ve bunu tek taraflı ve keyfi olarak niteledikleri haberi verilmektedir. Gazeteler Yunanistan'ın bu kararı tanımak zorunda olmadığını kaydetmişlerdir.²¹²

2.2 Gençlik Teşekküllerinin Yunan Uyruklulara Karşı İktisadi Boykot Çağrısı

1964 yılının Nisan ayında Kıbrıs'ta Rum tedhişçilerin birçok Kıbrıs Türk'ünü öldürmeleri kamuoyunda milliyetçi bir tepki yaratmıştır. Bu tepki de gençlerden halkı Yunan uyrukluları ve Rum esnafı boykot etme kampanyasıyla ortaya çıkmıştır.²¹³

Karasuları Kanunu mecliste görüşüldükten hemen üç gün sonra o dönem yüksek tahsilli gençler olarak adlandırılan üniversite öğrencilerinin ortak almış oldukları iktisadi

²⁰⁸ *T.C. Resmî Gazete*, 25 Mayıs 1964.

²⁰⁹ *Hürriyet*, 4 Haziran 1964.

²¹⁰ *Vatan*, 1 Ağustos 1964.

²¹¹ *Akşam*, 6 Ağustos 1964.

²¹² *Vatan*, 27 Ağustos 1964.

²¹³ Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Devletin Örnek Yurttaşları(1950-2003)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.110.

boykot kararı kamuoyunda epey yankı bulmuştur. Bu çıkışları ile gündemi yakından takip ettikleri anlaşılan gençliğin, çağrılarına destek bulmak için çaba sarf etmiş oldukları görülmektedir. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği Genel Başkanları 13 Nisan 1964 tarihinde yayınladıkları bildiride Hükümeti son aldığı kararlarında destekleyeceklerini bildirmişlerdir. Bu kararlardan kasıt; Yunan Uyrukluların sınır dışı edilmeleri, Vize Anlaşması'nın iptal edilmesi ve Karasuları Kanunu olduğu anlaşılmaktadır. Gençlerin Yunan uyruklularla ilgili vatandaşlara ortak çağrıları şöyledir:

“Türk-Yunan dostluğuna dayanılarak adı geçen ülkeler arasında yapılan anlaşmanın, sonradan Türk ticaret hayatını sömüren Yunan uyruklu kişilerin Türk Milletinin sırtından kazandıkları parayı, kendi menfur emelleri uğruna ve üstünde yaşadıkları ülkenin aleyhine işlettiklerini esefle görmekteyiz. Bu durumu göz önüne alan ve meselenin halli için kesin kararlara varan Türk Hükümetinin bu konudaki her türlü çabasını destekleyen Türk gençliği:

- 1- Türkiye’de ticaret yapan Yunan uyruklu kişilerin, bu haklarını kaldıran anlaşmanın iptaliyle, en kısa zamanda tamamının yurt dışına çıkarılmasını,
- 2- Yaşadıkları ülkenin dil, fikir bütünlüğüne karşıt olan azınlık okullarına tanınan tedris imtiyazının kaldırılmasını,
- 3- Din kisvesi altında dinle asla alakası olmayan politik işlere giren din adamları ile bu kişileri barındıran ve Lozan Anlaşmasının hükümlerine göre faaliyet gösteren din kurumlarının ıslahı yolunda alınmış ve alınacak olan olumlu kararları destekleyecektir.
- 4- Büyük Türk Ulusu, Senin sırtından kazanılan her kuruşun Kıbrıs’ta kendi kardeşlerine çevrilen bir silah olduğunu hatırlayarak, bizi iktisadi bakımdan sömüren kişilerle alış – verişini kesmen, bugün için Türklüğe yapabileceğin en büyük yardımdır.”²¹⁴

Gençliğin Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ile alakalı basında çıkan haberleri yakından takip ettikleri, gazetelerde çıkan yazılardan esinlendikleri yazmış oldukları bu metinden anlaşılmaktadır. Gençlik, hükümetin adımlarını desteklemekle kalmayıp yurt dışına çıkışların hızlandırılmasını isteyerek, azınlık okullarının imtiyazının kaldırılmasını ve Fener Rum Patrikhanesi’nin ıslah edilmesini beklemektedirler. En son olarak da iktisadi boykot çağrısı yapan gençlik teşekkülleri Başbakan İsmet İnönü’ye de bir telgraf çekerek yine benzer ifadelerle alınan kararlara destek olduklarını belirtmişlerdir.²¹⁵

Yapılan bu çağrı üzerine *Akşam* gazetesi 10 vatandaşla konuşarak küçük bir anket yapmıştır. Gazetenin haberine göre vatandaşların çoğu bu konuda fikir beyan etmekten

²¹⁴ *Dünya*, 14 Nisan 1964.

²¹⁵ *Ulus*, 14 Nisan 1964.

kaçınmıştır. Gazetenin sorusu; “Gençliğin, Yunan uyruklularla alış – veriş yapılmaması konusundaki teklifi için ne diyorsunuz?” şeklindedir. Olumsuz görüş belirtenler azınlıkta olmakla birlikte Rumların da vatandaşlarımız olduğunu söyleyerek alış – veriş yapmamanın bize bir faydası olmayacağı görüşünü savunmuşlardır. Boykot fikrine sıcak bakanlar ise Kıbrıs’ta Türklere yapılanlara bir şekilde karşılık verilmesi fikrindedirler.²¹⁶

Yunan uyruklu Rumlarla alış – veriş yapmama kampanyasına öğrenci teşekküllerinden başka 15 Nisan 1964 tarihinde Motorlu ve Motorsuz Taşıtlar Halk Otobüsleri, Tophane Et Kesicileri Dernekleri ile diğer bazı esnaf teşekkülleri de katılmışlardır. Bununla ilgili olarak Tophane Et Kesicileri Derneği, Tophane Kesik Et Mezbahası vasıtasıyla 15 ton kadar eti aynı gün Rum kasaplara satmama kararı almıştır.²¹⁷

Gençlik teşekkülleri bu boykotun yurt içerisinde hızlıca yayılması için çeşitli çalışmalar yapmışlar ve bu iş için 20 kişilik müşterek bir ekip kurmuşlardır. Bu ekibin içerisinde 10 kişi müfettiş olarak görev yapmıştır. 20 kişilik komisyon ilk olarak pankartlar bastırarak bunları dükkânlara asmıştır.²¹⁸ Bu pankartlarda “Bu dükkânlardan alış – veriş yapılabilir” şeklinde yazılar yazılmıştır. Bu suretle vatandaşların Türklerden alış – veriş yapmaları istenmiştir. Bu 20 kişilik komitenin bir diğer görevi de “Vatandaş Türkçe konuş” kampanyasını da birlikte yürütmektir. Gençlik teşekkülleri 15 Nisan 1964 tarihinde Türk Ulusuna hitaben bu kampanyaya katılmalarını isteyen şu bildiriği yayınlamışlardır:

“BÜYÜK TÜRK ULUSU,

Senin sırtından kazanılan her kuruşun, Kıbrıs’ta kendi kardeşlerine çevrilen bir silah olduğunu hatırlayarak, bizi iktisadi bakımdan sömüren kişilerle alış verişini kesmen, bugün için Türklüğe yapabileceğin en büyük yardımdır.

Türk’ün Türk’ten alış verişi, kendisine dönüşüdür.

Asil milletim, şu anda iktisadi savaşın bulunduğu devrimizde dünya milletlerine iktisaden esir olmak istemiyorsan, kendini bu kampanyanın gönüllü bir eri hisset.

Türk tüccarı, Türk sanayicisi ve Türk imalatçısı da kalitede zevkinizi, fiyatta kesenizi düşünerek kampanyamıza katılacak, perakendeci esnaf da sizi iyi niyetle karşılayacaktır.

²¹⁶ *Akşam*, 15 Nisan 1964.

²¹⁷ *Ulus*, 16 Nisan 1964.

²¹⁸ Hazırlanan pankartlardan örnek için *Yeni Sabah*, 17 Nisan 1964. **Bkz. Ek: 8.**

Ayrıca, bu kampanyayı açarken bütün üniversiteli, akademili ve yüksekokullu arkadaşlarımızın da vazifeli olduğunu belirtiriz.”²¹⁹

Öğrenci teşekküllerinin açmış olduğu kampanyaya Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından da destek gelmiştir. Kampanyanın esaslarını tespit etmek gayesi ile 16 Nisan tarihinde Milli Türk Talebe Birliği merkezinde yapılan toplantıya Konfederasyon adına Birinci Bölge Temsilcisi İsmail Topkar da katılmış ve işçilerin de öğrencilerle birlikte olduğunu, kendilerine her zaman destekçi olacaklarını söylemiştir.²²⁰

Olayların gayrimüslim vatandaşlara karşı bir hareket şeklini alması üzerine Başbakan İsmet İnönü 17 Nisan tarihinde mecliste sıkıyönetimin uzatılması konusundaki görüşmeler esnasında sert bir konuşma yapmıştır. İsmet İnönü uyarı dolu konuşmasında şunları söylemiştir:

“Herhangi bir sebep ileri sürülerek Türkiye’deki vatandaşlara ve yabancılara tecavüz yapılmasını hiçbir kayıt ve şartla kabul etmeyiz. Vatandaşları bu yönde uyaracağız ve hükümetin bütün kuvvetlerini kullanacağız. Tahrikçilerin tertipleri memleketin huzurunu tehdit etmektedir.”²²¹

Görüldüğü gibi Başbakan İsmet İnönü Kıbrıs’ta Türklere yapılanlara karşılık böyle bir boykot yapılmasını doğru bulmayarak bunu vatandaşların canına ve malına karşı bir tecavüz olarak görmektedir. Bu konuyla alakalı Başbakanla aynı düşünmeyen Devlet adamlarının da olduğuna ileride değinilecektir.

İsmet Paşa’nın bu çıkışı üzerine gençlik bir bildiri daha yayınlamıştır. Türkiye Milli Gençlik teşkilatı 13. Genel Kurulu, son olaylarla ilgili olarak yayınlamış oldukları bildirisinde bazı çevrelerin gençliğin yayınlamış olduğu bildirinin kasten yanlış yorumlamaları ve kötü yönlerde uygulanmak istendiği yolundaki kanaatlerinin Başbakanın konuşmasından da anlaşıldığını vurgulayarak bir bildiri daha yayınlama ihtiyacı hissettiklerini açıklamıştır. Bildirilerinin sadece Yunan uyruklu şahısları hedef aldığını belirten gençler bildirinin amacının ve hedefinin açık olduğunu, görüşlerinde bugün de ısrar ettiklerini vurgulamışlardır.²²²

Öğrenci teşekküllerinin başlatmış oldukları bu kampanyaya basında en büyük destek yazar Ahmet Kabaklı’dan gelmiştir. *Tercüman* gazetesinden Ahmet Kabaklı “İktisadi Uyanış” başlıklı yazısıyla gençlere destek vermiştir ama daha da ileri gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kabaklı, “Yüksek tahsil öğrenci dernekleri gençlerinin

²¹⁹ *Ulus*, 16 Nisan 1964.

²²⁰ *Yeni Sabah*, 17 Nisan 1964.

²²¹ *Vatan*, 17 Nisan 1964.

²²² *Ulus*, 20 Nisan 1964.

iktisadi milli uyanışta halkımıza rehber olmaya başladıklarını sevinçle görüyoruz” diyerek başladığı yazısına gençlerin yayınlamış oldukları bildiriye eksik bulduğunu belirterek devam etmiştir: “Gençler, ancak milyarlarla ifade edebilecek servetlerinden de söz etmeliydiler” diyerek Yunan uyrukluların fazla servetlerini eleştirmiştir. Kabaklı yazısını şu şekilde bitirmiştir:

“Hadi halkımız, Yunanlı Rumlardan alış veriş yapmıyor, meyhanelerinde içmiyor, otellerinde yatmıyor, diyelim. Bunun ne önemi var? Asıl önemlisi yabancı uyruklu kimselere ihraç ithal ve toptancılık fırsatı verilmemesidir. Mahalle bakkalı ya da koltuk meyhanecisiyle uğraşmaktan hayır gelmez.”²²³

Bu kampanyaya katılmayan *Yeni Sabah* gazetesi tüm bu olup bitenlere Başmakale ile cevap vermektedir ve Türk basını içerisinde en aklıselim çıkışı yaptığı fark edilmektedir. 22 Nisan 1964’te isimsiz yayınlanan Başmakalede şu hususlara değinilmiştir:

“(…) en haklı gazapların bile belli bir sınırı aştığı ve ifrata vardığı vakit, fayda değil, zarar vermesi mukadder olduğu da muhakkaktır. Bu itibarla, bazı gençlik teşekküllerinin, Türk’ten Türk’e alış veriş kampanyasını ve bu yolda yapılan hazırlıkları ve gösterileri, bir bütün olarak onaylamak ve uygun görmek, bizce çok zordur. Çünkü Türk’ten Türk’e anlamının çok mahdut bir çerçeve içinde anlaşılmaması tehlikesi vardır. Türk’ün bugünkü hedefi Yunanlı Rumlardır, yoksa rastgele Rumlar değil. Çünkü bunlar, fiilen Türk uyrukludurlar ve Anayasanın sağladığı bütün teminattan faydalanmak hakkına sahiptirler. Nitekim vatandaş olmanın bunlara yüklediği bütün vecibe ve külfetlere de tabidirler. Vergi verirler, vatan hizmetini diğer Türkler gibi yaparlar. Hem Türk yurttaşı Rumların dışında, Musevi, Ermeni vatandaşlar da vardır. Türk’ten Türk’e formülü bunları da kapsar görünmekte ve onları da haklı kuşku ve telaşa sürüklemektedir.”²²⁴

Kampanyaya yine benzer görüşlerle *Akis* Dergisi de katılmamakta ve şöyle demektedir:

“Bugün Türkiye’de "Türk’ten Türk’e alışveriş kampanyası" diye bir kampanyaya lüzum bulunduğunu söylemek son derece zordur. Seçtiğimiz hayat tarzından rejimimize ve giriştiğimiz reform hareketlerinin manasıyla ticaret serbestliğine, nihayet insan haklarına saygımıza her şey bizi böyle bir davranıştan, bu çeşit bir hevesten alıkoymalıdır. Bir devirde gençlerin Türk olmayan isimlere karşı dahi hassaslık göstermeleri, "Yurttaş Türkçe konuş!" kampanyaları açmaları sempatiyle karşılanmış, bir lüzumun neticesi olduğundan dolayı destek görmüştür. Ama Beyoğlu’nda, Yahudilerin koluna sarı yıldız takar gibi bir takım dükkânların camekânlarına zorla pankartlar yapıştırılması, her halde bir fazla heyecanın neticesi olmuştur. Bir aşırılığın nasıl önlenemez hâdiseler yarattığı ve bu çeşit fırsat arayanların varlığı İstanbul gençliğinin meçhulü

²²³ *Tercüman*, 18 Nisan 1964.

²²⁴ *Yeni Sabah*, 19 Nisan 1964.

olamaz. Başbakanın tesirli bir radyo konuşmasında belirttiği gibi. Hükümet politikasını bizzat yürütmektedir ve atılacak adımları temkinle, basiretle atmaktadır.”²²⁵

Gençliğin Yunan uyruklulardan alış veriş yapılmaması konusundaki kampanyası için İçişleri Bakanı Orhan Öztrak yaptığı basın toplantısında “Türk’ün Türk’ten alış – verişi kampanyası, öğrencilerin muayyen bir uyarmasıdır. Kendilerine müteşekkirimiz.” demiştir.²²⁶ Bu açıklamasıyla Orhan Öztrak Başbakan İsmet İnönü ile de çelişmiş olmaktadır. Gençliğin astığı pankartların mahalli polis karakolları tarafından toplatılmış olması üzerine niçin bu pankartların toplatıldığı yolundaki soruya da İçişleri Bakanı Orhan Öztrak gayet siyasi verdiği cevapta şunları söylemiştir:

“Türk gençliği temsilcileri ile dün müşterek bir toplantı yaptık. Bu konuda kendilerinden hiçbir şikâyet almadım. Mümkündür ki, bu teşekküller yapısını yeterli görmüş ve pankartları kendileri toplamıştır.”²²⁷

22 Nisan 1964 tarihinde İzmirli ihracatçılar Yunanistan’a gıda maddesi ihraç etmeme kararı almışlardır. Yunanistan’daki ithalatçı firmalardan gelen gıda maddesi isteklerini cevapsız bırakan ihracatçılar Kıbrıs olayları düzelene kadar bu boykota devam edeceklerini bildirmişlerdir.²²⁸

6 Mayıs 1964 tarihinde gece Karaköy’deki Rum dükkânlarına kimliği belirsiz kişiler tarafından “Rumlarla alış veriş etme”, “Besle kargayı, Rumlarla alış veriş etme, içimizdeki mikrop Rumlardır” yazılı beyannameler asılmıştır. Hatta bu yüzden bir adli vaka da meydana gelmiştir. Baylan Pastanesi’nde çalışan Yusuf Kodalak adında bir işçi çocuk beyannameleri sökmek isterken İsmet Özdemir adında bir genç tarafından dövülmüştür. Olayla ilgili tahkikata siyasi polis el koymuştur. İlgililer, pastaneden başka Karaköy’deki diğer Rum dükkânlarında da aynı beyannamelerin yapıştırıldığını görmüşlerdir.²²⁹ Bu hadise, olayların ne denli büyüdüğünü gözler önüne sermiştir.

Türk’ün Türk’ten alış – verişi kampanyasını sağlamak amacıyla 15 Ağustos 1964 tarihinde İzmir’e gelen Milli Türk Talebe Birliği yetkilileri, kendileri ile görüşen basın mensuplarına, “amacımızı millete mal etmek için memleketin dört bir tarafına ekipler halinde dağıldık” demişlerdir. Milli Türk Talebe Birliği yöneticileri, kampanyanın amacını belirtmek için üç milyon el ilanı, binlerce pankart ve döviz hazırlayıp bütün vilayete götürdüklerini, ayrıca esnaf, birlik, kurum, kooperatif ve her türlü teşekküllerle

²²⁵ H. Demir, R. Akar, *a.g.e.*, s. 87. ; *Akis*, 22 Nisan 1964.

²²⁶ *Hürriyet*, 22 Nisan 1964.

²²⁷ *Yeni sabah*, 22 Nisan 1964.

²²⁸ *Akşam*, 23 Nisan 1964.

²²⁹ *Son Havadis*, 8 Mayıs 1964.

temasa geçtiklerini belirtmişlerdir. Birlik idarecileri sözlerine şöyle son vermişlerdir: “Türk’ün sırtından kazanılan her kuruş, Kıbrıs’taki Türk’ün sırtına fırlatılan birer mermidir. Bizi iktisadi bakımdan sömüren, sonra soydaşlarımızı öldürenlerle her türlü ilgimizi kesmeliyiz.”²³⁰

Bu tarihten itibaren kampanyanın giderek söndüğünü ve etkisini yitirdiğini basında haberlerin kesilmesinden anlamaktayız. Her ne kadar halkı boykota davet eden gençler Yunan uyrukluları hedef aldıklarını söylese de yayınlamış oldukları bildirilerde kullanmış oldukları üslup tüm azınlıkları kapsayacak şekli aldığından boykot çağrısı yeterli desteği bulamamıştır.

2.3 Millet Meclisi’nde Yunan Uyrukluların Gündeme Gelmesi

Yunan uyruklu Rumlar sınır dışı edilirken Millet Meclisi’nde 5 ve 6 Mayıs 1964 tarihlerinde “Türk – Yunan Münasebetleri ve Kıbrıs” konulu bir genel görüşme yapılmıştır. Bu genel görüşmede konuşmacılar Türk dış politikası ve Kıbrıs meselelerine daha çok temas etmişlerse de Yunan uyruklularla alakalı sınır dışı edilmeler de gündeme gelmiştir.

Konu meclis gündemine ilk olarak 16 Nisan 1964 tarihinde, İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray ile Çanakkale Milletvekili Ahmet Nihat Akay’ın görüşme açılmasına dair verdikleri önerge ile gelmiştir. Önergede milletvekilleri 1930 mukavelenamesinin feshine varacak kadar kötü bir şekil alan Türk – Yunan münasebetlerinin umumi bir muhasebesinin yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu önerge Millet Meclisi’nin 16 Nisan 1964 tarihindeki oturumunda okunmuş fakat hükümet adına konuşan Başbakan Yardımcısı Kemal Satır’ın isteği üzerine görüşme 23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Kurban Bayramlarından sonraya bırakılmıştır.²³¹

Genel görüşme bayramlardan sonra meclis gündemine alınıp alınmamasıyla alakalı 29 Nisan 1964 tarihinde gündeme gelmiştir. Genel görüşme için Tahsin Demiray ile Ahmet Nihat Akay’ın önergelerine Kocaeli Milletvekili Nihat Erim’in önergesi de eklenmiştir. Nihat Erim Yunanistan Hükümeti’nin bazı beyanları ve bazı davranışları ile bu Devletle Türkiye arasında, yürürlüğe konmuş bütün anlaşmaların gözden geçirilmesi hususunda bir genel görüşme açılmasına dair önerge vermiştir.²³²

²³⁰ Zafer, 16 Ağustos 1964.

²³¹ Millet Meclisi’nde açılan Türk – Yunan Münasebetleri ve Kıbrıs genel görüşmesinde İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray’ın Konuşması, Türkiye Basımevi, İstanbul 1964, s.1.

²³² MMTD, Dönem 1, C. 30, s.75.

İlk olarak yine Başbakan Yardımcısı Kemal Satır söz almış ve görüşmenin yapılması gerektiğini vurgulayarak 5 Mayıs Salı günü gündeme alınmasını istirham etmiştir.²³³ Daha sonra önerge sahipleri adına söz alan Tahsin Demiray genel görüşmenin niçin açılması gerektiği üzerinde durduğu konuşmasında Kıbrıs meselesinin Türk – Yunan münasebetlerinin bir yönünden, bir parçasından başka bir şey olmadığını vurgulayarak konuyu 1930 yılında imzalanan anlaşmalara getirmiştir. Demiray konuşmasında devamla şunları belirtmiştir:

“Büyük Meclisi asıl alakadar eden, Sayın Başbakanın bizzat hazırlayarak 1930 yılında Ankara’da Eleftherios Venizelos ile karşılıklı olarak imzaladığı, dış politikamızın çok enteresan bir vesikası olan Türk-Yunan Mukavelenamesini 34 yıl sonra, yine bizzat kendi eliyle feshetmek mecburiyetleri içinde görülmüş olması bizleri Yüksek Meclisi şiddetle alakadar eder. Türk – Yunan dostluğuna, Türkiye tarafından gösterilmiş bir cemileler manzumesini teşkil eden bu mukavelenamenin feshi ve 34 yıldan beri devam edip gelen geniş müsamahalı tatbikatının ortadan kaldırılabilmesi yolunda Hükümetçe alınan çeşit çeşit tedbirler de Yüksek Meclisi şiddetle alakadar eder.”²³⁴

Tahsin Demiray, olup bitenleri ve mukavelenin feshine dair haberleri vatandaşlar gibi radyodan ve gazetelerden öğrendiklerini, hükümetin konuyu meclis gündemine taşıması gerektiğini belirterek Yunanistan’ın siyasi emellerinin hiç değişmediğinden bahsederek konuşmasını bitirmiştir. Önerge sahiplerinden Nihat Erim konuşmasını Genel görüşmede yapacağını belirtmiştir. Diğer guruplar adına da konuşmacılar genel görüşme açılması gerektiğini belirterek, genel görüşme yapılması için oylarının müspet olacaklarını da vurgulamışlardır.²³⁵ Böylece genel görüşmenin, hükümetin de istediği gibi, 5 Mayıs 1964 Salı gününde yapılması kabul edilmiştir.

5 Mayıs 1964 tarihinde açılan Türk – Yunan Münasebetleri ve Kıbrıs genel görüşmesinde ilk sözü Malatya Milletvekili Başbakan İsmet İnönü almıştır. Uzun bir konuşma yapan İnönü konuşmasında hükümetin Kıbrıs politikasını teferruatlı olarak izah etmiştir. Yunanistan ile olan ilişkilerde 1963 Aralık ayına kadar bir sorun olmadığını hatta Kıbrıs konusunda da çelişmediklerini vurgulayan İnönü esas kırılmanın bundan sonra olduğunu belirttiği konuşmasında Kıbrıs’ta yaşananların her gün 6/7 Eylül olayları gibi olduğunu vurgulamıştır. İnönü, konuşmasını Kıbrıs davasının uzun süreceğini ve

²³³ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s.76.

²³⁴ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s.77.

²³⁵ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s.79-81.

milletten çok fedakârlıklar isteneceğini belirterek bitirmiştir.²³⁶ İnönü bu konuşmasında feshedilen mukaveleden ve sınır dışı edilen Yunan uyruklulardan bahsetmemiştir.

İsmet İnönü'den sonra Tahsin Demiray söz almıştır. Demiray, konuşmasının çoğunda tarihi hadiselerden bahsetmiş Türk – İngiliz ilişkilerinin, Türk – Yunan ilişkilerinin tarihçelerini vermiştir. Demiray, Yunanistan Anayasasının İstanbul'daki Patrikhaneye olan bağlılığını bildirmesiyle başlamasını Yunanistan'ın hep Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunduğunu hatırlatmasıyla sözü 1930 Türk – Yunan anlaşmalarına getirmiştir. 1930 anlaşmalarıyla Türkiye'deki Yunanlıların “en ziyade müsaadeye mazhar devlet tebaası” muamelesi gördüğünü belirterek Yunanlıların Türkiye'de edinmiş oldukları hakları sırasıyla özetlemiştir. Demiray bu hakların mütekabiliyet esasına göre verildiğini belirterek, mütekabiliyetten de Yunanlıların istifade ettiğini ifade etmiştir. Konu hakkında Demiray sonuç olarak şunları söylemiştir:

“Mütarekede İstanbul'da kurulan Türkiye'yi sömürme mekanizması büyük zaferden sonra biraz duraklamış iken maalesef 1930 mukavelesiyle resmen çalıştırılmıştır. Bu mütekabil çalışma, sömürme mekanizmasının Yunanistan'a her yıl ne sağladığı daha birkaç gün evvel Ulus gazetesinin başköşelerinden birinde anlatılıyordu. Hesap şöyle veriliyor Ulus'ta; Yunanistan'ın yıllık döviz geliri 870 milyon dolardır. Deniz ticareti, turizm ve ihracattan bu miktarın 450-500 milyonu sağlanır. Geri kalan 350 milyon doların membaı meçhuldür. Bu açıklanmaz. Çünkü bu 350 milyon doların büyük kısmı Türkiye'deki Yunan uyruklu Rumlardan gelir deniliyor.”²³⁷

Demiray, 1930 yılında yapılan bu anlaşmanın bir kapitülasyon olduğunu, Lozan'ın üzerinden 6-7 yıl geçmemişken yeniden bu kapitülasyon tipi müsaadelere geçmesi hadisesi üzerinde Türk Milleti olarak ısrarla duracaklarını, milyonlar ödeme pahasına Yunan dostluğu sağlamanın anlaşılır bir keyfiyet olmayacağını belirterek bu konuyla alakalı görüşlerini sonlandırmıştır.²³⁸

Tahsin Demiray'dan sonra Kocaeli Milletvekili Nihat Erim söz almıştır. Nihat Erim de hükümetin 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain anlaşmasının feshedilmesi ile alakalı olarak şunları söylemiştir:

“Hükümet 1930 Anlaşmasını feshedeceğini ifade etmiştir. Bu o anlaşmanın kendi içinde bize vermiş olduğu bir haktır. Müddetin bitiminden altı ay önce, ihbar ediyor, altı ay sonra anlaşma ihbar keyfiyeti dolayısıyla kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır. Bu, Yunanistan taahhütleri ihlal etmese de, siyasi ortamın değişmesi dolayısıyla her zaman bizim yapabileceğimiz hukuk içinde bir harekettir. Eğer Yunanistan her hangi bir taahhüdü, demin arz ettiğim sebeplerle, ihlal etmiş

²³⁶ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 206-210.

²³⁷ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 217-218.

²³⁸ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 218.

bulunuyorsa, 1930 Anlaşmasını ortadan kaldırmak için bizim 6 ay beklememize ihtiyaç kalmamıştır. Derhal 1930 antlaşması yürürlükten kaldırılmalı ve Türkiye’deki Yunan tebaalılar haiz oldukları imtiyazdan mahrum edilmeli, Devletler Hukukunun herhangi bir yabancı memlekette yaşayana hangi hak ve serbestiyi tayin etmişse o sınırlar içinde kalmalıdır”²³⁹

Bir hukuk profesörü olan Nihat Erim’in hükümete yakın CHP Milletvekili olarak bu söyledikleri şüphesiz önemlidir. Nihat Erim o tarihe kadar Türkiye sınırları dışına çıkarılmış olan bazı Yunan vatandaşları ve patrikhane mensubu birkaç papazın çıkarılması dolayısıyla da Yunanistan’ın dünya kamuoyunda yaratmayı amaçladığı menfi hava dolayısıyla da şunları söylemiştir:

“Sayın arkadaşlarım, bu Yunan gayretlerine, yaygaralarına zerre kadar ehemmiyet vermemek lazımdır, bunlar sunidir. Kıbrıs’ta Omortika köyünde top sakallı imam ve onun on altı yaşındaki oğlu, ellerinde makinalı tüfeklerle delik deşik edildiği zaman, şimdi yürekleri heyecanlanmış görünen çevrelerde en küçük bir üzüntünün belirtisine rastlanmış değildir. Cinayetler onların keyfini bozmuyor. Sonra, Türkiye aleyhinde çalışan üç beş kişi konfor içinde sınır dışı edilince hassas kalbi harekete gelen o dünya halk efkârının aşırı Yunan sevgisi taşıyan kısmı, varsın bu vesile ile biraz üzüntü duysun. (Alkışlar, bravo sesleri)”²⁴⁰

Daha sonra Kıbrıs ve Türk dış politikası üzerine konuşan Erim, Türkiye’nin NATO üyeliğini sorguladığı konuşmasını bitirdikten sonra CKMP adına Adana Milletvekili Kadircan Kaflı söz almıştır. Kaflı, Fener Rum Patrikhanesi üzerinde durduğu konuşmasında patrikhanenin tarihçesini vermiş Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ile alakalı konuya temas etmemiştir. AP gurubu adına Faruk Sükan, CHP adına Cihat Baban da konuşmalarında sadece hükümetin Kıbrıs politikası üzerinde söz söylemişlerdir.

Oturumun sonlarına doğru Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç söz almıştır. Tahtakılıç da Kıbrıs meselesinde Makarios’un değil de Yunanistan’ın hedef alınması gerektiğini belirttiği konuşmasında Türkiye de Yunanistan Hükümeti gibi politika takip ederse elinde oynayacak çok kozun olduğunu ifade etmiştir. Bu kozlardan hükümetin bir tanesini geç de olsa haklı olarak oynadığını belirten Tahtakılıç, Türkiye’nin iktisadi varlığını kene gibi kemiren şahısları hudut haricine çıkaracak bir karara geç varıldığını belirtmiştir.²⁴¹ Muhalefet milletvekili olsa da Ahmet Tahtakılıç’ın söylemiş olduğu koz ifadesi yerinde bir ifadedir. Türkiye’nin Kıbrıs konusunda Yunanistan’ı sıkıştırmak için Yunan uyrukluları ve yapılan anlaşmaları birer koz olarak kullandığı daha önce de ifade

²³⁹ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 222.

²⁴⁰ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 222.

²⁴¹ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 247.

edilmişti. Görülüyor ki muhalefet milletvekilleri de muhalif gazeteler gibi bu konuda hükümetin arkasında durmuşlardır.

Ertesi gün yani 6 Mayıs tarihinde ilk sözü YTP gurubu adına Ekrem Alican almıştır. Alican uzun bir konuşma yaptıktan sonra Türk – Yunan ilişkileri ile alakalı olarak Atatürk ve Venizelos tarafından temelleri atılmış olan Türk – Yunan dostluğunu Türkiye’nin devam ettirmek arzusunda olduğunu ancak Yunanlıların Elenizm politikasından vazgeçmelerinin gerektiğini belirtmiştir. Vazgeçmedikleri takdirde de yine Atatürk’ün tahakkuk ettirdiği Milli Mücadele ruhunu ihya ettirmekte asla tereddüt göstermeyeceklerini vurgulamıştır.²⁴²

Ekrem Alican’dan sonra MP grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Ömer Zekai Dorman da Hükümetin aldığı kararlara temas etmiştir. Dorman, Kıbrıs hadiselerini hükümetin ve Türkiye’nin müttefiklerinin tutumunu ana hatlarıyla ifade ettikten sonra bazı temennilerini dile getirmiştir. Dorman şunları söylemiştir:

“Kıbrıs’ta cereyan eden katliamın perde arkasındaki mesulü, tasvipçisi, teşvikçisi ve (Enosis) hayali peşinde koşan Yunanistan’la Türkiye’nin dostluğu, onun bu tutumu değişmedikçe mümkün değildir. Türk’e düşman olanlar, ondan dostluk bekleyemezler. Yunanistan kendi hareketleriyle, Türk – Yunan münasebetlerini eski düşmanlık havasına sürüklemiştir. Uzun gayretlerle tesis edilen bir dostluğu yıkmıştır. Artık her şey yeniden başlamaktadır. Buna göre meselelerin topyekûn ele alınması ve Yunanistan’ı bir dost telakki ederek onun tebaası lehine kabul edilmiş olan bütün imtiyazların kaldırılması lazımdır. Bu mevzuda devletlerarası hukuka uygun olarak, hükümetçe alınan tedbirleri tasvip ve aynı yolda yürümesini temenni ediyoruz.”²⁴³

CHP grubu adına Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu da söz alıp Ömer Zekai Dorman’dan sonra konuşmuştur. Nihat Erim gibi hukuk profesörü olan Feyzioğlu, konuşmasında son katılmış olduğu Avrupa Konseyi toplantısında cereyan eden bazı müzakerelere temas ettikten sonra Yunan uyruklularla alakalı görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Türkiye’nin 1930 Anlaşmasını temdit etmeme kararı Yunanlıların davranışları karşısında isabetli bir cevap olmuştur. Hatta dün burada Sayın Erim’in belirttiği gibi, Yunanistan’ın son tutumu, milletlerarası anlaşmaları açıkça ihlal edenleri açıktan savunan bir vaziyet takınması karşısında, bu anlaşmanın süresinin dolmasını beklemeden dahi, anlaşmayı yürürlükten kaldırmanın, Devletler Hukukundaki mukabelei bilmisil esaslarına göre, mümkün olacağını sanmaktayız. Hükümetin bu konu üzerinde durmasını temenni ederiz.”²⁴⁴

²⁴² *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 274.

²⁴³ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 279.

²⁴⁴ *MMTD*, Dönem 1, C.30, s. 285.

Bundan sonra grupları adına söz alanlar bitmiş şahısları adına söz alanlar başlamıştır. Şahısları adına söz alanlar da Kıbrıs meselesini ve Türk – Yunan ilişkilerini başka açılardan ele almışlardır. Mecliste yapılan görüşmelerde konular daha çok Londra, Zürih ve Garanti Anlaşmaları üzerinde geçmiştir. Türk Basınına da daha çok Kıbrıs ve Türk dış politikası üzerine yapılan konuşmalar aksetmiş olup Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ile alakalı konuşmalar yansımamıştır. İstisna olarak bir örnek genel görüşmelerin bitiminden sonra İffet Aslan'ın yazmış olduğu makaledir. Aslan, “Kıbrıs genel görüşmelerinin sonuçları” başlığı altında yazdığı makalesinde madde madde sonuçları yazmıştır. Yunan uyruklularla alakalı vardığı sonucu da Aslan şöyle özetliyor:

“Yunanistan'ın güttüğü Kıbrıs politikası yüzünden kaybı henüz idrak edildiğinden de büyük olacağı anlaşılmıştır. Yunanistan haksız olduğu kadar çağı da geçmiş ihtiraslarına hâkim olamadığı için şimdiye kadar sadece Rumların faydalandığı Türk – Yunan dostluğu yıkılmıştır. Bunun ilk semeresi 1930 anlaşmalarının iptal edilmesi olmuştur. Bu anlaşmanın yeniden canlandırılması bahis konusu edilemeyeceği gibi bundan böyle her türlü maksatlı Rum kıpırdanışlarının pek sert bir tepki göreceği muhakkaktır. Rumlar ne kaybetmiş olduklarını her geçen gün ile daha iyi anlayacaklardır.”²⁴⁵

2.4 Altı Aylık Sürenin Sonuna Gelinmesi

Yunan uyrukluların 16 Mart 1964 tarihinde feshedilen sözleşme gereğince 16 Eylül 1964 tarihinden itibaren sınır dışı edileceği, fakat Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin istediği adımları atmaması sonucu İçişleri Bakanlığı tarafından zararlı faaliyetleri olduğu gerekçesiyle Yunan uyrukluların 6 aylık süre bitmeden sınır dışı edilmelerine başlandığından yukarıda değinilmişti. Bu kısımda da 6 aylık resmi sürenin sonlarına doğru yaşanan gelişmeler aktarılacaktır.

Listeler halinde isimleri yayınlanan ve sınır dışı edilen Yunan uyruklularla alakalı 17 Temmuz 1964 tarihinde Hükümet sözcüsü, Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş AP Ajansı muhabirinin sorularını cevaplandırmıştır. Muhabirin, “Yunan uyruklu şahıslar Türkiye'den gruplar halinde çıkarılıyor. Bu davranışın Kıbrıs meselesi ile ilgili olduğu yolundaki Yunan iddiaları hakkında ne düşünülüyor?” sorusuna Göğüş, çıkarılan bir kısım Yunan uyrukluların Kıbrıs meselesiyle bir alakasının olmadığını söylemiştir. Muhabirin, Yunanistan'ın Türkiye'nin Yunan düşmanlığı politikası güttüğü yolundaki iddialarını sorması üzerine de Göğüş, bunun bir iftira olduğunu belirterek, Türk Hükümeti'nin dostluğun zedelenmemesi için elinden geleni yaptığını hatırlatmıştır.

²⁴⁵ *Ulus*, 8 Mayıs 1964.

Türkiye'nin Yunan uyrukluları sınır dışı ederek ekonomisinin zarar göreceği, yabancı sermayeyi ülküteceği yolundaki Yunan iddialarını soran muhabire ise Bakan, bu iddianın da doğru olmadığını söylemiş, aksine Yunan uyrukluların Yunanistan'a döviz kaçırdıkları için Türkiye'nin ekonomisinin zarar gördüğünü ifade etmiştir.²⁴⁶

24 Temmuz 1964 tarihinde *Dünya* gazetesi, Yunanistan'ın Türkiye'de yaşayan Yunanlıların sınır dışı edilmelerini BM Genel Kurulu ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu nezdinde şikâyetlerde bulunacağı haberini vermektedir. Habere göre Yunan Hükümet sözcüsü, "Sonbaharda Türkiye'nin, Yunan vatandaşı kimselere karşı kesin olarak hudut dışı etme prensibini tatbik edeceği anlaşılmaktadır." demiştir.²⁴⁷ Ayrıca Yunanistan sınır dışı edilenlerle alakalı da Türkiye Büyükelçiliği'ne bir protesto notası göndermiştir.²⁴⁸

Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İsmail Soysal gazetecilere açıklamalarda bulunarak Yunan Hükümeti adına yapılan bu protestonun şayanı kabul olmayacağını belirterek Yunan uyruklularla alakalı şunları söylemiştir:

"İstanbul'daki Yunan vatandaşlarının Türkiye'den çıkarılması ise, vaktiyle bunlara tek taraflı tanınan lütüfkâr muameleye artık bir son vermek mânasını taşır. Çünkü Yunan hükümeti 6 – 7 aydır bize karşı dostane olmayan bir siyaset takip etmektedir. Kaldı ki, ihraç tedbirleri 1930 anlaşmasına uygundur. Henüz imzaları kurumayan Kıbrıs anlaşmalarını inkâr edenler, 1930 anlaşmasına göre aldığımız tedbirleri protesto edemez. Esasen anlaşmalar bir küldür. Bir taraftan inkâr, öte yandan imtiyaz olamaz. 16 Eylül'de 1930 anlaşması hukuken sona erecek, imtiyazlı muamelelerin de temeli böylece yok olacaktır."²⁴⁹

İsmail Soysal'ın 1930 İkamet anlaşmasının tek taraflı olduğu yolundaki sözleri doğru olmamakla birlikte fesih kararının gerekçeleri hakkında söylemiş oldukları önemlidir. Türk Hükümeti, Kıbrıs Antlaşmalarının Makarios tarafından geçersiz sayılması ve Yunanistan'ın da destek vermesi üzerine İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'ni kaldırmıştır.

27 Temmuz 1964 tarihinde gazetelerin haber verdiğine göre bu tarihe kadar zararlı faaliyetleri gerekçesiyle sınır dışı edilen Yunan uyrukluların sayısı 1017'yi bulmuştur. Yine haberlere göre, anlaşmanın 16 Eylül'de sona ermesinden sonra "Mukabele-i

²⁴⁶ *Akşam*, 18 Temmuz 1964.

²⁴⁷ *Dünya*, 24 Temmuz 1964.

²⁴⁸ *Milliyet*, 23 Temmuz 1964.

²⁴⁹ *Ulus*, 26 Temmuz 1964.

bilmisil” esaslarına göre hareket edileceği, bu tarihten sonra da Yunan uyrukluların kitle halinde sınır dışı edilmelerinin mümkün olduğu belirtilmiştir.²⁵⁰

1964 Mart’ından itibaren sınır dışı edilip Yunanistan’a gönderilen Yunan uyrukluların durumuyla alakalı ilk haber 5 Ağustos tarihinde *Hürriyet* gazetesinin Atina Muhabiri Metin Doğanalp tarafından yapılmıştır. Doğanalp, Yunan Hükümeti’nin bu tarihe kadar Türkiye’den yurt dışı edilen ailelere ilk elden bin ve her gün 40 Drahmi ödediğini, Türkiye’de bütün ömürlerini refah içerisinde geçiren Yunan uyrukluların 40 drahmi ile geçinemez hale düştüklerinden bahsetmektedir. Bu sebepten ötürü de 200’den fazla Yunan uyruklu 10 Temmuz 1964 tarihinde Yunanistan Hariciye binası önüne gelerek miting yaptığını ve yaşananların sorumlusu olarak Papandreu Hükümetini gördüklerini belirten Doğanalp, şimdiye kadar Yunanistan’ın Yunan uyruklulara 3 milyon drahmiye yakın yardımda bulunduğunu haber vermiştir. Yunanistan’a giden Yunan uyrukluların ya akrabalarında kaldıkları ya da daha önceden satın aldıkları evlerinde oturdukları, maddi durumları iyi olmayanların da Almanya’ya ya da Kanada’ya göçmek istedikleri yine verilen haberler arasındadır. Doğanalp ayrıca Türkiye’den sınır dışı edilenlerin 16 Temmuz tarihinde “Türkiye’den Sınır Dışı Edilenler Derneği” kurduğu haberini vermektedir.²⁵¹

Amerika’nın aracılığıyla, 8 Temmuz – 6 Ağustos 1964 tarihleri arasında Cenevre’de yapılan Kıbrıs müzakerelerinde bir anlaşma meydana gelmemiştir. Buna rağmen EOKA Lideri Grivas Kıbrıs’a 5 yıllık bir aradan sonra tekrardan dönmüş, Yunanistan’da Kıbrıs’a asker sevk etmeye başlamıştır. Cenevre görüşmelerinin neticesiz kalması üzerine, 7 Ağustos 1964 tarihinden itibaren Kıbrıs’ta Rum çeteciler, Türklerin sıkı bir şekilde tutundukları Erenköy ve Mansura bölgelerine saldırıya geçmiştir. Saldırının şiddetlenmesi üzerine de BM Barış Gücü askerleri Türklerin o bölgeden tahliyesi için yardımcı olmuş, netice itibariyle Mansura Rumların eline geçmiştir. 8 Ağustos’tan itibaren Rumlar, Erenköy’ü ele geçirmek için saldırılarını arttırması ve Türk mücahitlerinin 1’e karşı 10 nispetinde bir üstünlüğe sahip olan Rumlara karşı zor durumda kalmaları üzerine Türk jetleri aynı gün bölge üzerinde 34 uçuş yaparak bir Yunan devriye gemisini bombalamıştır. 9 Ağustos tarihinde de 64 Türk jeti adayı esaslı

²⁵⁰ *Hürriyet*, 27 Temmuz 1964. ; *Ulus*, 27 Temmuz 1964. ; *Son Havadis*, 27 Temmuz 1964.

²⁵¹ *Hürriyet*, 5 Ağustos 1964. ; Sınır dışı edilen Yunan uyrukluların kurmuş oldukları derneğin 2.toplantı fotoğrafı için Bkz. Ek: 9.

bir şekilde bombalamış, bu bombardıman sonucu 1 hücumbot, 5 gemi ve 2 layter batırılmış, 7 gemiyle 4 layter de kullanılamaz hale getirilmiştir.²⁵²

Türkiye'nin bu müdahalesi sonucu Yunanistan Başbakanı Papandreu ile İsmet İnönü arasında bir dizi yazışma meydana gelmiştir. Bu yazışmalardan müdahalenin Türkiye'nin lehine olduğu Papandreu'nun cevaplarından anlaşılmaktadır. Papandreu İnönü'ye verdiği 14 Ağustos 1964 tarihli cevabında şunları söylemektedir:

“(…) Yunanistan barış istemektedir. Tarafımızdan ne bir saldırıya ne de bir tahrike girişilmiştir. Yunanistan, çalışma arkadaşlığı yaptığımız Venizelos ve Atatürk gibi, deha sahibi şeflerin kurduğu Türk – Yunan dostluğunun yalnız faydasına değil, zaruretine de inanmaktadır. Fakat ne yazık ki Türkiye için bu böyle değil. Daha pek kısa bir zaman önce İstanbul Rumlarına karşı girişilen haksız zulümler ve Kıbrıs'taki sivil halkın havadan zalimce bombardımanlanması, yalnızca iki halk arasındaki siyasî ilişkileri değil, psikolojik ilişkileri de, derin şekilde sarsmıştır. Fakat geçmişe ait acıklı anlaşmazlıklar yerine, mesajınızın da hedef güttüğü gelecekle meşgul olmaya hazırım.”²⁵³

Görüldüğü üzere Papandreu, Venizelos ve Atatürk dönemindeki Türk – Yunan dostluğunu aradığını ilk defa Kıbrıs'a yapılan Türk müdahalesi sonucunda söylemiştir. Papandreu'nun “acıklı anlaşmazlıklar” dediği de şüphesiz Türkiye'den Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ve 8-9 Ağustos bombardımanlarıdır.

13 Ağustos 1964 tarihinde, *Ulus* gazetesi köşe yazarı Ahmet Şükrü Esmer, “Rumların çeşidi” başlığı altında Londra Radyosu'nda Greklerin Türkiye'den uzaklaştırıldıkları yolunda yapılan haber üzerine böyle bir yazı yazdığını belirterek, Türkiye'de 3 çeşit Rum'un olduğunu söylemiştir. Bunlardan ilki olarak Türk vatandaşı Rumları tanıtan Esmer, bunların sınır dışı edilmesinin bahis konusu olmadığını ifade etmiştir. İkinci olarak Yabancı uyruklu olup da sonradan Türk vatandaşlığına geçenlerden bahseden Esmer, bunlarında zararlı faaliyetleri dolayısıyla vatandaşlıktan çıkarılabileceğini söylemiştir. 2 Rum din adamının sınır dışı edilmesini örnek gösteren Esmer devamında üçüncü çeşit Rum olarak da Yunan uyruklulardan bahsetmiştir. Yazar, bunların da 1930 İkamet antlaşmasıyla imtiyazlı bir konuma geldiklerini, Papandreu'nun Kıbrıs meselesindeki tutumu üzerine mukavelenamenin 36. maddesine göre sınır dışı edildiklerini sınır dışı edilenlerin yalnız bu kategoride olduğunu söyleyerek Yunanistan'ın misilleme yapamayacağına dikkat çekmiştir. Çünkü Yunanistan'daki Yunan uyruklu Türklerin Türkiye'deki karşılığı Türk uyruklu Rumlardır. Esmer,

²⁵² F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 328-329. ; Erenköy çatışmaları Rumlara 53 ölü ve 125 yaralıya, Türklere ise 12 şehit, 32 yaralı ve 4 kayba mal olmuştur. Ayrıca Türkiye, hava hücumunda pilotlarından Yüzbaşı Cengiz Topel'i kaybetmiştir. Bkz. E. Önalp, *a.g.e.*, s. 160-161.

²⁵³ N. Erim, *a.g.e.*, s. 390-391.

Yunanistan bunlara dokunursa o zaman Türkiye'nin misilleme yapacağını ileri sürmüştür.²⁵⁴

Ahmet Şükrü Esmer'in yazısının yayınlanmasından 2 gün sonra 15 Ağustos 1964 tarihinde Dışişleri Bakanlığı da bir bildiri yayınlayarak benzer görüşleri tekrarlamıştır. Bildiride “Türkiye’de yaşayan Yunanlılar ve Türk vatandaşı Rumlar hakkında bilhassa yabancı basında çıkan bazı haberler dolayısıyla” açıklamaya lüzum görüldüğü belirtilmiştir. Bakanlık, Türkiye’de yaşayan 12 bin küsur Yunan vatandaşından şimdiye kadar sınır dışı edilenlerinin Türkiye aleyhinde zararlı faaliyetleri olduğundan bahsetmiş ve bu kişilerin bu durumlarına rağmen Türkiye’de yaşamalarına müsaade edilmesi, Türk – Yunan dostluk politikasına verilen değerin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bildiride, 16 Eylül 1964 tarihi itibarıyla de Türkiye’de Yunanlıların imtiyazlı durumlarının kalkacağını belirten bakanlık Türk vatandaşı Rumlarla alakalı da Türk Kanunlarının himayesinde oldukları, Türklere nazaran herhangi bir farklı muamele görmedikleri, Yunanistan’da bazı sorumlu kimselerin bunları da bahis konusu yaptıkları, bu haberlerin haksız ve esassız olduğu belirtilmiştir.²⁵⁵

Yunan uyruklu Rumların tamamının sınır dışı edilerek gönderilmediği, bir kısmının da kendiliğinden Türkiye’yi terk etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim gazetelerin 28 Ağustos 1964 tarihinde vermiş oldukları habere göre 16 Eylül’de geri kalan 6 bin kişinin ikamet süresinin sona ereceği ve yeniden Türkiye’de kalmalarına müsaade edilmeyeceği, aynı ay içerisinde sınır dışı edilecekleri ifade edilmiştir.²⁵⁶ Türkiye’de 12.592 Yunan uyruklunun olduğu daha önce bahsi geçmişti. Bir kısım Yunan uyruklu o tarihlerde ya Yunanistan’dadır ya da kendiliğinden Türkiye’yi terk etmiştir.

31 Ağustos 1964 tarihinde de Başbakan Yardımcısı Kemal Satır 16 Eylül’de, Yunan uyruklulara tanınan sürenin sona ermesi konusunda, “Statüler bellidir. Bunun dışında bir karar alınması zorunluluğu yoktur. Karar tatbik edilecektir” diyerek, Yunanlıların hudut dışı edileceklerini açıklamıştır.²⁵⁷

Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri sadece Yunan uyrukluları değil, diğer Türk uyruklu Rumları da etkilemişti. Yunan uyruklular, Türkiye’de Türk uyruklu Rumlarla evlendiklerinden ötürü yurt dışına çıkartılan bir Yunan uyruklunun arkasından aileleri de Türkiye’yi mecburen terk ediyordu. Bununla beraber Türk kamuoyunda Kıbrıs

²⁵⁴ *Ulus*, 13 Ağustos 1964.

²⁵⁵ *Her Gün*, 16 Ağustos 1964. ; *Ulus*, 16 Ağustos 1964.

²⁵⁶ *Akşam*, 28 Ağustos 1964. ; *Tercüman*, 28 Ağustos 1964. ; *Dünya*, 28 Ağustos 1964.

²⁵⁷ *Hürriyet*, 1 Eylül 1964.

olaylarından dolayı yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi büyük bir öfke vardı. Ve bu öfkeden Türk uyruklu Rumlar da etkileniyordu. 1 Eylül 1964 tarihinde Fener Rum Patriği Türkiye’yi terk eden Türk uyruklu Rumlara hitaben Panaia Kilisesi’nde yapmış olduğu bir dini törende Türkiye’yi terk etmemelerini istemişti. Patrik Türk uyruklu Rumlara hitaben şunları söylemiştir:

“Buradan gitmeyiniz. Telaşlanmanız için hiç bir sebep yoktur. Türkler bizi hiç bir zaman kendi vatandaşlarından ayırmamışlardır. Bunu siz de biliyorsunuz. Burayı terkederek Yunanistan’a gidenler, macera arayan ya da şüphe hastalığına duçar olanlardır. Bunların Türkiye’yi terketmeleri ne kendilerinin, ne de Yunanistanın lehinedir. Oturunuz, işiniz gücünüzle meşgul olunuz. Gerisine karışmayınız.”²⁵⁸

Yunanistan ile Türkiye’nin arası 1963 Aralık ayından beri o denli açılmıştır ki 3 Eylül 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü meclisin olağanüstü toplantısında “Türk Yunan harbi çıkabilir” demiştir.²⁵⁹ İşte böyle bir ortamda gazeteler sınır dışı edilen Yunan uyrukluların mallarına el konacağını yazmaktadır. Vergi borcu olanların muameleleri tamamlanmış ve mallarına haciz konmak için gerekli tedbirlerin alındığı, vergi mükellefi olmayan Yunan uyrukluların da bütün mallarının bloke edileceği ve bu malların Merkez Bankası tarafından mahfuz altında tutularak sahipleri Türkiye’ye tekrar döndüğünde kullanılabilecekleri verilen haberler arasındadır. Buna göre şahıslar Türkiye’ye dönmediği takdirde mallarının muhafazası devam edecektir.²⁶⁰

Tercüman gazetesinden Ahmet Kabaklı, 3 Eylül 1964 tarihinde, “Rum Pazarı” başlığı altında kaleme aldığı makalesinde, Türkiye’nin bir Rum Pazarı olduğundan bahsederek, 16 Eylül’de süresi dolacak olan İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Mukavelenamesi’nin yenilenmemesini şu sözlerle istemiştir:

“Rumların Kıbrısta öldürdüğü onbinlerce Türke karşılık biz sadece bir imtiyaz sözleşmesini “fesh” edebildik. Allah rızası için onu yeniletmeyin bari, şu toz dumanlı Kıbrıs hengâmesinde bir “zafercik” de biz aldık diyelim.”²⁶¹

Aslında Kabaklı’nın dediği gibi sadece bir sözleşme feshedilmemiş, neredeyse Yunanistan ile yapılan tüm anlaşmalar gözden geçirilmeye başlanmış ve teker teker yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldırılan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi ve Vize Anlaşması’na bir yenisi daha eklenmiş 5 Eylül 1964 tarihinde Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İsmail Soysal tarafından açıklanmıştır. Soysal yaptığı açıklamada, 7 Kasım 1953

²⁵⁸ *Akşam*, 2 Eylül 1964.

²⁵⁹ *Vatan*, 3 Eylül 1964.

²⁶⁰ *Tercüman*, 3 Eylül 1964. ; *Hürriyet*, 3 Eylül 1964.

²⁶¹ *Tercüman*, 3 Eylül 1964.

tarihinde Ankara’da imzalanan Türk – Yunan Ticaret ve Ödeme Anlaşması’nın feshedildiğini söylemiştir. Soysal, bu anlaşmanın feshedilmesinin de 3 Eylül 1964 tarihinde Yunan Büyükelçiliğine bildirildiğini, Türkiye tarafından feshedilen antlaşmanın 7 Kasım 1964 tarihinde resmen yürürlükten kalkmış olacağını açıklamıştır.²⁶² Türk – Yunan Ticaret ve Ödeme Anlaşması’nın yürürlükten kaldırılması Bakanlar Kurulunca 14 Ağustos 1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.²⁶³

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, 11 Eylül 1964 tarihinde Başbakanlık önünde kendisiyle konuşan basın mensuplarına 16 Eylül’de sona erecek 1930 antlaşmasından sonra, hükümetin Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklulara imtiyaz vermeye niyeti olmadığını açıklamıştır. İçişleri Bakanı, “Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri için Denizcilik Bankasının gemileri hazırlanıyormuş” şeklindeki bir soruya da, “Bu Ulaştırma Bakanlığına ait bir meseledir, biz, muahedelerin bize taalluk eden kısımlarıyla meşgulüz” cevabını vermiştir.²⁶⁴

Fener Rum Patriği Athenagoras, 12 Eylül 1964 tarihinde Anadolu Ajansı’nın bir muhabirinin yazılı sorularını yazılı olarak cevaplandırmış ve verdiği cevaplarda Patrikhane üzerinde Türk Hükümeti’nin hiçbir baskısı olmadığını ve bu yolda yapılan yayına hayret ettiğini söylemiştir. Patrik, yine vermiş olduğu cevaplardan, Türk uyruklu Ortodoks vatandaşların çok iyi yaşadıkları Türkiye’de kalmaları için her zaman nasihatlerde bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶⁵ Patrik, Türk uyruklu Rumların Yunan uyruklularla aynı muameleye hukuken maruz kalmayacağını muhtemelen farkında olduğu için ikinci kez böyle bir çıkış yapmış, Yunanistan’a gitmeye başlayan cemaatini Türkiye’de tutmak istemiştir.

16 Eylül’den hemen iki gün önce İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, feshedilen mukavelename hakkında bir kez daha konuşmuş ve Anadolu Ajansı’na kesin ifadelerle şu demeci vermiştir:

“Bugün memleketimizde yaşayan ve sayıları 4800 kadar olan Yunan uyruklu Rumlardan 1810 kişinin ikamet müddetleri sona ermiş bulunmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, bunlara ait listeler hazırlanmıştır. 10 gün içinde yurdu terkedecek olanlardan sonra geriye kalan ve sayıları üç bini bulan Yunan uyruklu Rumlara ait listeler de hazırlanmaktadır. Bunların da, ikamet

²⁶² *Hürriyet*, 6 Eylül 1964. ; *Vatan*, 5 Eylül 1964.

²⁶³ BCA, Fon kodu: 030.18.01, Yer no: 179.47.8

²⁶⁴ *Vatan*, 11 Eylül 1964. ; *Akşam*, 12 Eylül 1964. ; *Ulus*, 12 Eylül 1964.

²⁶⁵ *Tercüman*, 13 Eylül 1964. ; *Dünya*, 13 Eylül 1964.

süreleri uzatılmayacak, bu suretle memleket dâhilindeki Yunan uyruklu Rumların tamamı sınır dışı edilmiş olacaktır.”²⁶⁶

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de antlaşma yürürlükten kaldırılmadan bir gün önce konuyla alakalı olarak, “Yunan tebaalı Rumların da diğer ecnebler gibi ellerinde ikamet tezkereleri vardır. Bu tezkerelerin müddeti bitenler, Türkiye’yi terkedeceklerdir.” demiştir. Orhan Öztrak’ın da belirttiği gibi ilk etapta 1810 Yunan uyruklu sınır dışı edilecektir. Aynı gün, Ulaştırma Bakanı Ferit Alpiskender, ikamet müddeti biten Yunan uyrukluların hangi yollarla çıkarılacağı hususundaki bir gazetecinin sorusuna da şu cevabı vermiştir:

“Bunlar için fevkalâde seferler ihdas edilecektir. Ancak bize şimdiye kadar herhangi bir müracaat yapılmamıştır. Müracaat halinde İstanbul’daki Yunan tebaalı Rumların Yunanistan’a gönderilmesi fevkalâde seferlerle olacaktır, gerekirse uçaklarla da sevkedileceklerdir.”²⁶⁷

Yunan vatandaşları sınır dışı edilirken meydana gelen Türkiye’nin Karasularını 6-12 Mile çıkarması, Yunanistan ile daha önce imzalanmış olup da feshedilen sözleşmelerin devamı niteliğinde olan bir gelişmedir. Bu konuda da temel neden yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi Yunanistan’ı ekonomik olarak sıkıntıya düşürmek ve Kıbrıs konusunda Yunanistan’a istenilen adımı attırmaktır. Bunun hemen akabinde gerçekleşen gençlik teşekküllerinin Yunan uyruklulara karşı başlatmış oldukları iktisadi boykot çağrısı ise Kıbrıs meselesinin Türk gençliğine yansımadır ve zamanla aşırıya kaçan eylemler olmuştur. Millet Meclisi’nde Mayıs başında yapılan görüşmelerden anlaşılan ise Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri hadisesi aynen Türk Basınında olduğu gibi her kesimin desteğini almış olmasıdır. İktidarıyla ve muhalefetiyle milletvekilleri konuyu milli bir mesele olarak görmüş, yapılan konuşmalarda hukuki olarak Türkiye’nin haklılığı vurgulanmıştır. İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin feshedilmesinin yürürlüğe gireceği resmi tarih olan 16 Eylül 1964 tarihi kadar olan süre zarfında da ilgili bakanlar kararlılık vurgusu yaparak, verilen karardan dönülmeyeceği üzerinde görüşlerini tekrarlamışlardır.

²⁶⁶ *Son Havadis*, 15 Eylül 1964. ; *Ulus*, 15 Eylül 1964.

²⁶⁷ *Hürriyet*, 16 Eylül 1964. ; *Akşam*, 16 Eylül 1964.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İKAMET HAKKININ KAYBEDİLMESİNDEN SONRA YUNAN VATANDAŞLARININ DURUMU

3.1 Yeni Hükümet Teşkiline Kadar Yaşananlar

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshinin 16 Eylül 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle gazeteler Yunan uyrukluların imtiyazlı durumlarını kaybettiklerini ve bundan sonra Türkiye'de turist olduklarını belirtmişlerdir.²⁶⁸ İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, 17 Eylül 1964 tarihinde İstanbul Valiliği'nde sınır dışı edilecek Yunan uyruklularla alakalı gazetecilerin sorularını yanıtlamıştır. Bakan, yurt dışına çıkarılacak Yunan uyruklu Rumlarla ilgili hazırlıkların devam ettiğini söylemiştir. Buna da Yunanistan'ın tutumlarının sebep olduğunu ima ederek, “dostluktan bir eser kalmadı maalesef, üzülererek söylüyorum” demiştir. Öztrak, bir gazetecinin, Yunan uyrukluların yurt dışına çıkarılmalarının geciktirilmesinin kamuoyunda “dış baskılar” şeklinde yorumlandığı yolundaki sorusuna da “Türkiye'nin idaresinde hiçbir dış direnmenin etkisi olamaz” cevabını vermiştir. Ayrıca Öztrak, “Çalışmalar devam ediyor. Antlaşma bitti. Burada bulunmak hakkını kaybedenler yavaş yavaş gidecekler. Bu 1965 yılı son ayına kadar devam edecek” demiştir.²⁶⁹

İçişleri Bakanının bu net açıklamalarından bir gün sonra durum biraz farklılaşmış görünmektedir. Yunanistan Kralı II. Konstantin'in 18 Eylül 1964 tarihinde yapılacak evlenme töreni için bir yumuşama olduğu, Yunan uyrukluların sınır dışı edilmelerinin bu yüzden 1 ay ertelendiği basın tarafından iddia edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Soysal bu gelişmeyi yaptığı açıklamada şöyle ifade etmiştir:

“Kostopulos, Kıbrıs'ta bir yumuşama olduğunu öte yandan kralın düğününün yapılmakta bulunduğunu ileri sürerek, Yunan uyrukluların biraz geç sınır dışı edilmelerini, Atina elçimizden rica etti. Biz de Kıbrıs'taki yumuşamaya taraftar olduğumuzu ve esasen Yunan uyrukluların ancak bir ay sonra sınır dışı edileceklerini bildirdik.”²⁷⁰

Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos da İsmail Soysal'la aynı gün Türkiye'den çıkarılacak Yunan uyrukluların ikamet sürelerinin Yunanistan'ın ricası ve kralın düğünü sırasında esen bayram havasını gölgelememek maksadıyla Türkiye tarafından uzatıldığını açıklamıştır.²⁷¹ Bakanlar Kurulu da Atina Büyükelçisi Nedim Veysel İlkin'in Yunanistan

²⁶⁸ *Hürriyet*, 17 Eylül 1964. ; *Son Havadis*, 17 Eylül 1964.

²⁶⁹ *Dünya*, 18 Eylül 1964. ; *Akşam*, 18 Eylül 1964. ; *Tercüman*, 18 Eylül 1964.

²⁷⁰ *Akşam*, 19 Eylül 1964. ; *Her Gün*, 18 Eylül 1964.

²⁷¹ *Akşam*, 19 Eylül 1964.

Kralı II. Konstantin'in evlenme töreninde Türkiye'yi özel temsilci olarak temsil etmesini kararlaştırmıştır.²⁷²

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak da açıklamaların yapıldığı gün olan 18 Eylül 1964 tarihinde bir açıklama daha yapmış, bu sefer Yunan uyrukluların sınır dışı edilmelerinin 1 ay daha uzatılmasıyla alakalı konuşmuştur. Bakan şunları söylemiştir.

“Yunan uyruklu Rumların memleketimizde ikametleri Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikamet mukavelesi ile mümkün oluyordu. Bu mukavele feshedildiğine göre, Yunan uyrukluların memleketi terketmeleri gerekmektedir. Müddetleri biten Yunan uyrukluların ve bilhassa İstanbuldakilerin gitmeleri icabediyordu. Biz buna rağmen sıkışıklığın giderilmesi ve insanî şartların yerine getirilmesi için, kendilerine bir ay daha mühlet tanıdık.”²⁷³

Öztrak, Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopulos'un yukarıda verdiğimiz demeciyle alakalı bir gazetecinin sorusuna da “Biz bunun için değil, biliyorsunuz daha önce de söylediğim gibi bir vicdani hareket olduğu için kabul ettik.” diyerek cevap vermiştir. Bakan, Yunanistan'daki düğün için erteleme olmamasını belirttiği konuşmasında ayrıca, şimdiye kadar sınır dışı edilenlerin sayısının 1800'ü bulunduğunu, bu arada 5800 Yunan uyruklunun kendiliğinden yurdu terk ettiğini açıklamıştır.²⁷⁴

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de bu konudaki soruları cevaplandırmış ve Yunan uyruklulara işlerini bitirmeleri için bir ay izin verildiğini, kesin şekilde çıkarılacaklarını, çünkü hukuki mesnedinin kalmadığını ifade etmiştir. Öte yandan feshedilen anlaşma yerine yeni bir anlaşma konup konmayacağı sorusuna da Erkin, “Aramızda muazzam ihtilaflar var. Kıbrıs meselesi halledilmeden hiçbir meseleyi ve ikamet meselesini halletmek işini ele almağa lüzum yok.” cevabını vermiştir.²⁷⁵ 19 Eylül 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü de ikamet süreleri sona eren Yunan uyrukluların durumunu sora bir gazetecinin sorusuna, “Yeni bir şey yok, herhalde insanî muamele edilmektedir ve edilecektir” demiştir.²⁷⁶

Yunan uyrukluların sınır dışı edilmesinin 1 ay ertelenmesi Türk basınında köşe yazarları tarafından çok sert karşılanmış, bunu bir düğün hediyesi olarak görmüşlerdir. İlk olarak *Her Gün* gazetesinden Abbas Parmaksızoglu 19 Eylül 1964 tarihinde “Yine mi tâviz?” başlığı altında yazmış olduğu makalesinde hükümeti eleştirmiştir. Parmaksızoglu yazısında Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasından beri tavizlerin Türkiye'yi ne hale

²⁷² BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 180.54.16.

²⁷³ *Akşam*, 19 Eylül 1964.

²⁷⁴ *Ulus*, 19 Eylül 1964. ; *Akşam*, 19 Eylül 1964.

²⁷⁵ *Ulus*, 19 Eylül 1964.

²⁷⁶ *Vatan*, 19 Eylül 1964.

getirdiği ortada diyerek Türk kamuoyunun bu tavizlere “hayır” diyeceğini ve bunda azimli olduğunu söylemiştir.²⁷⁷

20 Eylül 1964 tarihinde *Akşam* gazetesinde imzasız olarak “Dostça bir uyarma” başlığı altında bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda, Kıbrıs konusunda Hükümetin başından beri taviz verdiği, Türklere karşı uygulanan ambargonun ve katliamın durdurulmasında etkili olunamadığı belirtilmiştir. Yunan uyruklulara tanınan 1 aylık süreyle alakalı olarak da “Türkiye’deki Yunan uyrukluları falan tarihte çıkaracağız diyoruz, bu yolda karar alıp tatbikata geçmişken, sonradan bu tatbikatta genişlemeler yapıyoruz. Yeni süreler tanıyoruz...” denilerek her kesimden insanın bu sonu gelmez tavizler karşısında huzursuzlandıkları ifade edilmiştir.²⁷⁸

20 Eylül 1964 tarihinde *Dünya* gazetesinden Hayri Alpar da bu konu hakkında “Düğün – Dernek tuzağı” başlığı altında bir yazı kaleme almıştır. Alpar yazısında düğün vesilesiyle taviz verilmesini eleştirerek bunu aşırı nezaket olarak nitelendirmiş ve şöyle demiştir:

“Tarih boyunca başımıza ne gelmişse, hâlâ da neler geliyorsa, hep bu aşırı nezaket ve saygılardan ötürü değil midir? Ne yazık ki bu gibi davranışlar, öteden beri aciz ifade etmiş: karşı tarafa canımıza okumak için hazırlanma fırsatı vermiştir...”²⁷⁹

Aynı gün *Son Havadis* gazetesinden Mümtaz Faik Fenik de “Aman düğün havası bozulmasın!” başlıklı yazısıyla hükümeti eleştirenler arasındadır. Fenik yazısında Yunan uyrukluların sınır dışı edilecekken duydukları haberin soğuk bir düş etkisi yaptığını söyleyerek, Yunan uyrukluların ikamet sürelerini uzatılmasının düğün vesilesiyle Yunanistan’ın ricası üzerine olmasını eleştirmiş ve sebebini “düğünün bayram havasını bozmamak!” şeklinde ima yoluyla ifade etmiştir. Fenik ayrıca yazısında, düğüne İran’ın bile temsilci göndermezken Türkiye’nin göndermesini de eleştirmiştir.²⁸⁰

21 Eylül 1964 tarihinde *Tercüman* gazetesi köşe yazarı Ahmet Kabaklı da “Demedim mi?” başlığı altında hükümete karşı sert bir yazı yazmıştır. Kabaklı, imtiyazname niye nitelendirdiği mukavelenamenin feshinden itibaren içinin burkulduğunu, Yunanlılar ne yapar eder yine kendi lehlerindeki kapitülasyonun devamını sağlarlar dediğini ve bu kehanetin gerçekleştiğini belirtmektedir. İçişleri Bakanı Orhan Öztrak’ın çelişkili açıklamalarını da eleştiren Kabaklı, Yunan uyrukluların yurt dışı

²⁷⁷ *Her Gün*, 19 Eylül 1964.

²⁷⁸ *Akşam*, 20 Eylül 1964.

²⁷⁹ *Dünya*, 20 Eylül 1964.

²⁸⁰ *Son Havadis*, 20 Eylül 1964.

edilmelerinin de bundan sonrası için “çıkamaz ayın son Çarşambasına” kaldığını ifade etmiştir.²⁸¹

Fakat yazar Ahmet Kabaklı’nın dediği gibi olmamış, Yunan uyruklulara yazısının yayınladığı gün olan 21 Eylül 1964 tarihinden itibaren tebligat yapılmaya başlanmıştır.²⁸² Gazeteler ayrıca, bir ay içerisinde Türkiye’yi terke davet edilmeleri gereken 1810 Yunan uyrukludan 214’ünün de Türkiye’yi terk etmiş bulunduğuna haberini vermektedir.²⁸³ Ayrıca 24 Eylül 1964 tarihinde ikamet süreleri bitenlerden 7 kişinin daha uçakla Türkiye’den ayrıldığı haberi verilmiştir.²⁸⁴

3 Ekim 1964 tarihli *Ulus* gazetesi de Yunan uyrukluların, kendilerine verilen sürenin bitmesini beklemeden, İpsala Sınır Kapısı’ndan Yunanistan’a gitmekte olduklarını, bir hafta içerisinde de bu durumda olan beş Yunan uyruklunun yurt dışına çıktığını belirtmektedir.²⁸⁵

3 Ekim 1964 tarihinde Başbakan İnönü ile uzunca bir görüşme yapan İstanbul Valisi Niyazi Akı, Yunan uyrukluların, Türkiye’den ayrılırken ev eşyalarıyla kişisel eşyalarını beraberlerinde götürebileceklerini açıklamıştır. Ankara’da İçişleri Bakanlığı yetkilileri ile de temaslarda bulunan Akı, bir gazetecinin sorusu üzerine, Yunanistan’ın İstanbul Başkonsolosu vasıtasıyla sınır dışı edilen Yunan uyrukluların ev ve kişisel eşyalarının kendilerine verilmesi için bir formül bulunmasını rica ettiğini bildirmiştir. İstanbul Valisi, Yunan Başkonsolosuna verdiği cevapta, “Sınır dışı edilen Yunan tebaalı Rumların, esasen beraberlerinde zatî ve ev eşyalarını götürmeye başladıklarını, böyle bir tahdit olmadığını” söylemiştir. Niyazi Akı, sınır dışı edilen Yunan uyrukluların kendilerine tanınan bu kolaylığı istismara kalkıştıklarını ve işi gücü, sosyal durumu müsait olmadığı halde, bazı Rumların ev eşyası diye 30 tane büyük halı, binlerce lira kıymetinde gümüş yemek takımları ve antika eşya götürme teşebbüsünde bulunduklarını da sözlerine ilave etmiştir. Akı, “Devlete olan vergi borçlarından dolayı, eşyalarına haciz konan Yunan uyrukluların kanunen bu eşyaları götürmelerine imkân olmadığı meydandadır.” demiştir.²⁸⁶

Atina Büyükelçisi Nedim Veysel İlkin 16 Ekim 1964 tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopulos’u ziyaret etmiş ve İstanbul’dan sınır dışı edilmesine karar

²⁸¹ *Tercüman*, 21 Eylül 1964.

²⁸² *Vatan*, 21 Eylül 1964.

²⁸³ *Tercüman*, 22 Eylül 1964. ; Son Havadis, 22 Eylül 1964.

²⁸⁴ *Akşam*, 25 Eylül 1964.

²⁸⁵ *Ulus*, 3 Ekim 1964.

²⁸⁶ *Hürriyet*, 4 Ekim 1964.

verilen ve 1 aylık müddeti dolan Yunan uyrukluların sayısının 1800'den 1100'e indirmek hususunda Türk Hükümeti'nin aldığı son kararı kendisine bildirmiştir. Karara göre Listedenden çıkarılan 700 kişi, yaşı 65'ten yukarı olanlar, hastalar, öğretmenler, öğrenciler ve yabancı misyonlarda çalışanlardır.²⁸⁷ Bunun dışında kalan 1100 Yunan uyruklu da peyderpey sınır dışı edilecektir. Nitekim 19 Ekim 1964 tarihinde, Türkiye'deki ikamet süreleri sona eren Yunan uyruklulardan 50 kişilik bir katile saat 12.00'da uçakla İstanbul'dan ayrılmıştır.²⁸⁸ Böylece sınır dışı etmeler tekrardan başlamıştır.

13 Ekim 1964 tarihinde Atina'da Uluslararası Ayakkabı ve Deri İşçileri Federasyonu Kongresi'ne katılan Türkiye Deri İş Sendikası Başkanı Mustafa Şahin, 20 Ekim 1964 tarihinde basına bir demeç vermiştir. Şahin, Yunanistan'da korkunç bir işsizlik ve sefalet hüküm sürdüğünü, Yunan işçisinin Makarios'tan nefret ettiğini belirtmiştir. Daha sonra, Türkiye'den çıkarılan Yunan uyruklulara temas eden Mustafa Şahin, bunların kötü durumda olduğunu söylemiştir. Şahin'in ifadesine göre, Yunan uyruklulardan bir gurubun ziyareti sırasında Yunanistan İşçi Sendikası Başkanı kendilerine şöyle hitap etmiştir:

“Türk Hükümetinin sizleri sınırdışı edişi yerinde bir tasarruftur. Sizler askerlik yapmamak için Türkiyede Yunan uyruklu olarak kaldınız. Bir gün başınıza bunun geleceğini hesaplasaydınız.”²⁸⁹

Kanlı Noel olaylarının birinci senesinin doldurulmasına yakın Kıbrıs Türklerinin maruz kaldığı muamelelerle ilgili olarak bir rapor hazırlanmıştır. Rapora göre bir yıl içerisinde 210 Türk'ün kanlı olaylar sırasında hayatını kaybettiği Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İsmail Soysal tarafından açıklanmıştır. Aynı rapora göre, gene bir yıl içerisinde 523 Türk de kaybolmuştur. Kayıp Türklerin ne olduğu ve nerede bulunduğu hakkında kesin bir bilgi alınamamıştır.²⁹⁰ Kıbrıs meselesinin Türk Kamuoyunun ve Türk siyasetinin gündemini bir yıl boyunca bu denli işgal etmesinin sebebi de hiç kuşku yok ki bu bir yıllık bilançodan anlaşılmaktadır.

Yeni hükümet teşkiline kadar Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ilk 6 aylık periyoddan daha az gündemi işgal etmiştir. Çünkü devlet adamlarının da belirttiği gibi

²⁸⁷ *Son Havadis*, 17 Ekim 1964. ; *Vatan*, 17 Ekim 1964. ; *Dünya*, 18 Ekim 1964. ; *Akşam* gazetesinin haberine göre ikametleri biten 4 Yunan uyruklu, İçişleri Bakanlığına başvurarak Türkiye'de kalmak istediklerini bildirmişlerdir. Yunanlılar dilekçelerinde Yunanistan'a gitmek istemediklerini belirterek, “Türküz, Türk olarak burada kalmak istemekteyiz” demişlerdir. Bkz. *Akşam*, 18 Ekim 1964.

²⁸⁸ *Vatan*, 19 Ekim 1964. ; *Tercüman*, 20 Ekim 1964.

²⁸⁹ *Son Havadis*, 21 Ekim 1964. ; *Dünya*, 21 Ekim 1964. ; *Her Gün*, 20 Ekim 1964. ; 8 Kasım 1964 tarihinde *Dünya* gazetesinde yayınlanan sınır dışı edilen Yunan uyrukluların İpsala Sınır Kapısı'ndaki Evros Köprüsü'nden geçerkenki resimleri için **Bkz. Ek: 10.**

²⁹⁰ *Hürriyet*, 20 Aralık 1964.

Yunan uyrukluların önemli bir kısmı kendiliğinden sınır dışına çıkmaya başlamıştır. Kalanlar, gidenlerden daha az kalmıştır ve Kıbrıs'ta çatışmalar da bu dönem azaldığı için gündemde pek fazla kalmamıştır. Yunan uyruklular konusu bundan sonra Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nde tekrardan gündeme gelmiştir.

3.2 IV. Koalisyon Hükümeti'nin İş Başına Gelmesi ve Kıbrıs Politikası

1961'den beri kurulan koalisyonlarda iktidarın başını çeken CHP'nin, 13 Şubat 1965 tarihinde Millet Meclisi'nde yapılan Bütçe müzakereleri sırasında daha önceden birleşen muhalefet partileri tarafından Bütçeye ret oyu verilerek, iktidardan düşmesi sağlanmıştır. Bütçeye ret oyunun kabul oylardan daha çok olması üzerine İsmet İnönü Başbakanlıktan istifasını açıklamıştır. Böylece CHP – Bağımsızlar Koalisyon Hükümeti sona ermiştir.²⁹¹

CHP'yi Hükümetten düşüren AP, YTP, CKMP ve MP ilk iş olarak tarafsız Başbakan bulma yoluna gittiler. Adaylar arasında birçok kişinin ismi Başbakanlık için geçmişti ki sonunda AP listesinden bağımsız olarak Senato'ya seçilen Suat Hayri Ürgüplü üzerinde anlaşmaya varılmıştır. 16 Şubat 1965 tarihinde de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Ürgüplü'yü Hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.²⁹²

17 Şubat 1965 tarihinde Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, AP'ye 10, CKMP, YTP ve MP'ye de 4'er bakanlık verildiğini açıklamıştır. Başbakan, bir sonraki gün yaptığı konuşmada ise Hükümetin seçim Hükümeti olduğunu ve ordunun politika dışında tutulacağını söylemiştir. Ayrıca Süleyman Demirel dışındaki parti liderleri de hükümete girmemişlerdir. 20 Şubat tarihinde Sağ eğilimli olan bu dört partinin liderleri koalisyon protokolünü hazırlayıp Hükümet programının ana hatlarını belirlemişlerdir. Protokolde yer alan maddelerin, CHP – Bağımsızlar Hükümetinin iç ve dış politika görüşlerinden farklı olmadığı ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in Koalisyon Hükümeti listesini 20 Şubat tarihinde onaylamasıyla Hükümet vazifesine başlamıştır.²⁹³

26 Şubat 1965 tarihli Millet Meclisi oturumunda okunan Dördüncü Koalisyon Hükümetinin programı adeta koalisyon protokolünün genişletilmiş şeklidir. Programda; Vergi reformu, Toprak reformu, Personel reformu, Adli reform, Planlı Kalkınma, Tarafsız bir iradenin sağlanması gibi konular yer almıştır.²⁹⁴ İlginç olan bir nokta

²⁹¹ Nedim Yalansız, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*, Buke Kitapları, İstanbul 2006, s. 222. ; Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, s. 91-92.

²⁹² N. Yalansız, *a.g.e.*, s. 222.

²⁹³ N. Yalansız, *a.g.e.*, s. 223-224.

²⁹⁴ N. Yalansız, *a.g.e.*, s. 224.

programda yer alan maddelerin düşürülen Üçüncü Koalisyonun programında yer alan maddelerle hemen hemen aynısı olmasıdır. Bir diğer husus ise, programda Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs'a gönderme yapılmış olmasıdır: “Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs meşru temeline dayanan ve milli iradenin mahsulü olan Anayasamızı ruhu ve metni ile hâkim kılmak vazgeçilmez hedefimizdir. Atatürk devrimlerini demokratik düzenin ve Türk Devletinin temeli saymaktayız. Hükümetimiz bu inancın sürekli uygulayıcısı ve savunucusu olacaktır.”²⁹⁵

Dördüncü Koalisyon Hükümetinin Kıbrıs Politikası programında şu cümlelerle yer almıştır: “Türkiye'nin ve Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin Milletlerarası Adlaşmalardan doğan haklarının bütününe korumak, Türk Cemaatini yeni tecavüz veya baskılardan masun tutmak için, millî hasletlerimizden mülhem olan bir azimle hareket edeceğimizi derhal ifade etmek isteriz.” Ayrıca programda, “Kıbrıs meselesinin Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Akdeniz'de tahakkuk etmiş olan muvazeneyi vikaye edecek bir çözüm şekline bağlanması pek isabetli bir yol olacaktır.” denilmiştir.²⁹⁶

7 Mart 1965 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Haluk Bayülken, Kıbrıs'taki mevcut Rum yönetimiyle alakalı basına bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bayülken, “Eski olsun, yeni olsun Rumların her menfî hareketi cezasız bırakılmayacaktır.” diyerek, Hükümet değişikliğinin Türkiye'nin Kıbrıs politikasında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir. Ayrıca Rumların Kıbrıslı Türklere yapacakları yeni bir tedhiş hareketinin şiddetle tepki göreceğini de tekrarlayan Bayülken “Yeni hükümet Kıbrıslı Rumların emrivakilerini bir sürpriz olarak vasıflandırabileceği için belki de eski hükümetten daha da ağır cezalandırabilir” demiştir.²⁹⁷

Yeni Hükümetin Dışişleri Bakanı Hasan Işık da 9 Mart 1965 tarihinde bir basın toplantısı yaparak Hükümetin dış politikası hakkında gazetecilere bilgi vermiş ve muhtelif soruları cevaplandırmıştır. Dış politika esaslarının Atatürk tarafından tespit edilmiş olduğunu belirten Işık Kıbrıs konusuna da temasla şunları söylemiştir:

“Kıbrıs meselesi her şeyden önce bir Türk – Yunan münasebetleri meselesidir. Bu çerçevede içinde mütalâa edilmeden Kıbrıs meselesine gerçekçi ve tatminkâr bir hal çaresi bulunabilmesi mümkün değildir. Herhangi bir emrivaki bütün gücümüzle bizi karşısında bulacaktır.”²⁹⁸

²⁹⁵ M. Ayhan Kara, *a.g.e.*, s. 100.

²⁹⁶ *MMTD*, Dönem 1, C.36, s. 504.

²⁹⁷ *Tercüman*, 8 Mart 1965.

²⁹⁸ *Son Havadis*, 10 Mart 1965.

Görüldüğü gibi Hükümetin değişmesi Türkiye'nin Kıbrıs politikasını etkilememiş, yine Kıbrıs Türk halkının hukukundan yana tavır takınılmıştır. İlaveten devlet adamları konuyu bir önceki CHP – Bağımsızlar Hükümetinde olduğu gibi Türk – Yunan ilişkileri çerçevesinde ele almaya devam edeceklerini belirtilmişlerdir. Bununla birlikte yeni kurulan Hükümet Kıbrıs Meselesini çözmekte kararlı gözükmiştir. Nitekim Hükümetin isteği üzerine 23 Mart 1965 tarihinde Millet Meclisi'nde bir gizli oturum yapılmıştır. Oturumun basına yansımından öğrenildiğine göre Başbakan Suat Hayri Ürgüplü dört sayfa tutan bir konuşma yaparak dış politika ve Kıbrıs konusunda alınan kararları izah etmiştir. Ürgüplü, konuşmasının sonunda Kıbrıs'la ilgili olarak son 15 gündür Hükümetin takip ettiği kararlı ve ciddi siyaseti anlatarak sözü Dışişleri Bakanı Hasan Işık'a devretmiştir. Bakan, uzun süren konuşmasında Hükümetin kısa fakat kesin ve şahsiyetli bir politika takip etmesi sonunda alınan müspet neticeleri izah etmiş ayrıca Hükümetin Kıbrıs problemine bir son vermek istediğini milletvekillerine söylemiştir. Işık'ın izahını CHP'liler de takdirle karşılamışlardır.²⁹⁹

Yeni Hükümet Kıbrıs konusunda bir önceki hükümetin bıraktığı yerden devam etmek istediğini belli ettiği gibi sorunun halli için daha da kararlı olacağını belirtmiştir. Türkiye'de bu tarihlere kadar kalan, henüz sınır dışı edilmemiş olan Yunan uyrukluların durumu da bir sene önce olduğu gibi yine Kıbrıs'tan gelen kötü haberle gündeme gelmiştir.

3.3 Yunan Uyrukluların Yeniden Gündeme Gelmesi

Bir süredir çatışmaların durduğu Kıbrıs'ta 7 Nisan 1965 tarihinde yeniden gerginlik artmıştır. 7 Nisan'dan 9 Nisan'a kadar Rumlar Bağlıköy ve Çamlıköy'e sık sık ateş açmışlardır. Rum çeteciler 8 Nisan'da saat 14 ile 19 arasında Bağlıköy'e yeniden harekete geçmişler, otomatik silahlarla köye hâkim tepelerden ateş açmışlardır. Ateşe TMT'ye bağlı çalışan Türkler de cevap vermişlerdir. Aynı gün ayrıca saat 20.30'da Baf kapısında iki patlama daha vuku bulmuştur. Bununla birlikte 21 Aralık 1963 tarihinde Rum saldırılarının başlaması üzerine Türklerin terk ettikleri Aytotero köyündeki Türklere ait evler Rum yönetiminin kararıyla buldozerlerle yıkılmıştır.³⁰⁰

Kıbrıs'ta olayların başlamasıyla alakalı olarak *Akşam* gazetesi 10 Nisan 1965 tarihinde yayınladığı başyazısında, Kıbrıs Meselesiyle birlikte Fener Patrikhanesi ve Yunan uyruklu Rumlar meselesinin de akla geldiğini belirtmiş ve bu iki konu hakkında

²⁹⁹ *Tercüman*, 24 Mart 1965.

³⁰⁰ *Vatan*, 9 Nisan 1965.

görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Yazıda Fener Patrikhanesi'nin kurulduğundan beri siyasetle uğraştığından bahsedilmiş ve gerçek din adamı yetiştirmekten çok politikacı yönleri ağır basan sözde din adamlarının yetiştirildiği vurgulanmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasındaki patrikhanenin yıkıcı faaliyetlerinin hatırlatıldığı yazıda ayrıca Lozan Antlaşması'nın zayıf yönlerinden biri olarak Patrikhanenin Türkiye'den gönderilmemesi gösterilmiştir. Patrikhanenin sınır dışı edilmesi konusunda Türkiye'nin haklı olmasına rağmen bugün için mümkün olmadığı, en elverişli zaman olarak nitelenen Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında bile sınır dışı etmenin mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir. *Akşam* gazetesi bu durumda geriye bir tek Enosis çılgınlığına karşı koz olarak kullanılabilecek Yunan uyruklu Rumları hudut dışı etmek kaldığını ifade etmiştir. Yalnız bu kozun bile “Kıbrıs gibi bir davada pek zayıf bir koz” olduğu söylenmiştir.³⁰¹

Türkiye açısından Yunan uyruklular kozunun bu tarihlerde zayıflaması doğru bir tespittir. Çünkü Yunan uyruklu Rumlar sadece sınır dışı edilerek olmadığı gibi kendiliğinden de yurt dışına çıktıklarından dolayı sayıları epey azalmıştır.

12 Nisan 1965 tarihinde Kıbrıs'ta olayların devam ettiği görülmektedir. Lefkoşe'yi Larnaka'ya bağlayan ana yol üzerinde, beraber seyahat ettikleri anlaşılan bir Türk ve bir Rum'un ölü bulundukları anlaşılmıştır. Her iki şahsın da üzerinde birçok kurşun yarası tespit edilmiştir. İlaveten cesetleri bulan bir BM devriyesi, arabada da birçok kurşun izi olduğunu belirtmiştir.³⁰²

Olayların tekrar artması Patrikhanenin de Yunan uyruklular gibi bir mesele haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. 1964'ün Eylül ayında meydana gelen bir olay gazetelere Kıbrıs'ta çatışmaların başladığı bu dönemde yansımıştır. Bu olay; Türk Teftiş Heyeti'nin Patrikhaneye bağlı olan bir kilisenin denetlenmesine patrikhane tarafından müsaade edilmemesi meselesidir.³⁰³ Gazetelerde Patrikhane aleyhinde birçok yazının yayınlanması, konunun Kıbrıs'la birlikte anılmasını da beraberinde getirmiştir.

Türk Hükümetinin bu dönemde Yunanistan ile arasının iyice açılmasına bir sebep de On iki Ada'da yaşayan Türk din adamı Hasan Günay adlı şahsın Yunan makamları tarafından sınır dışı edilmesidir. Gazetelerin Ankara'daki siyasilerden edindikleri bilgilere göre konu üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Öte yandan, olayı yeni bir Yunan taktiği olarak gören siyasi gözlemciler, Yunanistan'ın On iki Ada'nın Lozan'la ilgisi

³⁰¹ *Akşam*, 10 Nisan 1965.

³⁰² *Vatan*, 12 Nisan 1965.

³⁰³ *Tercüman*, 17 Nisan 1965. ; *Akşam*, 17 Nisan 1965.

olmadığı iddiası ile burada yaşayan Türklerin statülerinde değişiklik yaptığını dikkat çekmişlerdir. Siyasi gözlemciler, Yunanistan'ın daha önce de On iki Ada'da yaşayan Türklerin Cemaat Meclisleri için seçim haklarını kaldırdığını ve bu meclis üyelerinin Vali tarafından tayin edilmesi yolunda bir karar aldığını söylemişlerdir. İlaveten alınan bu kararların Hasan Günay ile uygulanmaya başladığını söyleyen siyasi gözlemciler, Türk – Yunan münasebetlerinin Lozan'da kurulan muvazeneye dayandığını, Türkiye ile Yunanistan arasındaki azınlıklar ve cemaat meselelerinin bir kül olduğunu ve hangi antlaşmaya dayandırılırsa dayandırılırsın buralara ait meselelerin, fizikteki Birleşik Kaplar Kanunu'na tabi olacağını söylemişlerdir.³⁰⁴ Bu olaydan sonra Yunan uyruklular ve Patrikhane ile alakalı daha çok açıklama yapılmıştır.

18 Nisan 1965 tarihinde CHP Genel Başkanı eski Başbakan İsmet İnönü'ye de gazeteciler Patrikhanenin teftiş ve kontrolü konusunu sormuşlardır. İnönü, “Bunları Hükümet bilir, bunlar Hükümetin her günlük vazifeleri içindedir. Vatandaşlar, müessesedir; kanunlarda yeri bellidir.” diyerek soruyu yanıtlamıştır.³⁰⁵

Aynı gün Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ile Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel Başbakanlıkta Kıbrıs ve Patrikhane meseleleri hakkında uzun bir görüşme yapmışlardır. Görüşmeden sonra Süleyman Demirel gazetecilerin sorularını cevaplandırmıştır. Demirel, Patrikhanenin yurt dışına çıkarılması hakkındaki bir soruya, “İcabederse evet. Türk Hükümetinin menfaatleri neyi gerektiriyorsa o yapılacaktır. Bunda kararlıyız.” demiştir. Demirel Kıbrıs konusunda da, “Bugüne kadar gelmiş olan bütün Cumhuriyet Hükümetleri 30 milyonun menfaatlerini korumuştur, koruyacaktır.” demiştir.³⁰⁶

Bakanlar Kurulu 19 Nisan 1965 tarihinde saat 08.00'da Başbakanlıkta, Başbakan Ürgüplü'nün riyasetinde toplanmış ve Kıbrıs konusundaki son gelişmeler gözden geçirilmiştir. 4 saat 45 dakika süren bu toplantıdan çıkarken İçişleri Bakanı İsmail Hakkı Akdoğan, Yunan uyruklu Rumların hiçbir istisna gösterilmeksizin sınır dışı edilmelerine devam edileceğini, İçişleri Bakanlığınca bu yolda çalışmalar yapıldığını açıklamıştır. Akdoğan, “Sınır dışı edilecek Yunan uyruklu Rumlar arasında din adamları da var mı?” sorusuna, “Hiçbir istisna tanınmayacak” sözünü tekrarlamıştır. Bakan Patrikhanenin

³⁰⁴ *Ulus*, 17 Nisan 1965.

³⁰⁵ *Ulus*, 19 Nisan 1965.

³⁰⁶ *Ulus*, 19 Nisan 1965. ; *Dünya*, 19 Nisan 1965.

denetlenip denetlenmeyeceği ile alakalı olarak da “Türkiye’de bulunan herkes ve her müessese Türk kanunlarına bağlıdır ve denetlenir.” demiştir.³⁰⁷

Yapılan bu açıklamalar Yunanistan’da endişeli bir havanın oluşmasına sebep olmuştur. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı’nın bir sözcüsü, Türkiye’deki Yunan uyrukluların sınır dışı edileceği ve Patrikhanenin statüsünün de gerektiği takdirde tadil edilebileceğine dair yukarıdaki açıklamaların yapıldığını ileri sürerek, Türk Hükümetinin bu tutumunun gelecek ay Londra’da, Kıbrıs ile ilgili olarak yapılacak zemin yoklama görüşmelerini güçleştireceğini bildirmiştir.³⁰⁸

20 Nisan 1965 tarihinde Başbakan Ürgüplü, Millet Meclisi’nde gündem dışı olarak Kıbrıs konusunda çok kesin bir konuşma yapmış ve Kıbrıs’taki Türk cemaatine tatbik edilen insanlık dışı şartlar devam ettiği takdirde, çok ciddi kararlar alınacağını açıklamıştır. Ürgüplü bu arada Lozan Antlaşması’nın da ele alınacağını ilk defa resmen ifade etmiştir.³⁰⁹

Ulus gazetesi, 21 Nisan 1965 tarihinde Yunan uyrukluların istisnasız olarak sınır dışı edileceğiyle alakalı hazırlıkların hemen hemen tamamlandığını belirtmektedir. Yunan uyruklulara Türkiye’yi bildirim tarihinden itibaren 20 gün içinde terk etmelerinin isteneceği, daha önceki gibi bildirim tarihinden itibaren tanınan sürenin 30 gün olmayacağı yine verilen haberlerdendir.³¹⁰

22 Nisan 1965 tarihinde Emniyet Genel Müdürü Ahmet Demir Türkiye’de bulunan Yunan uyruklu sayısının 2.870 olduğunu açıklamıştır. Bunlardan 70-80 kişinin son günlerde kendiliğinden yurt dışına çıktıklarını söyleyen Ahmet Demir, bu suretle bu miktarın her gün biraz daha azaldığını sözlerine ilave etmiştir.³¹¹

Türkiye’nin Yunanistan’a karşı yeniden Yunan uyrukluları gündeme getirmesi Yunanistan’ı kızdırmıştır. Yunanistan 22 Nisan 1965 tarihinde Türkiye’ye ihtarda bulunmuş ve Türkiye’de kalan Yunan uyrukluların hudut dışı edilmeleri halinde gereken tedbirleri alacağını bildirmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stavros Kostapulos, Türkiye’nin Atina Büyükelçisi Turhan Tuluy’u Dışişleri Bakanlığı’na davet ederek kendisine Türkiye’nin bütün Yunan uyrukluların hudut dışı edileceklerine dair yaptığı açıklama üzerine hükümetin endişelerini bildirmiştir. Kostapulos Tuluy’a: “Yunan

³⁰⁷ *Ulus*, 20 Nisan 1965.

³⁰⁸ *Vatan*, 20 Nisan 1965.

³⁰⁹ *Hürriyet*, 21 Nisan 1965.

³¹⁰ *Ulus*, 21 Nisan 1965.

³¹¹ *Vatan*, 22 Nisan 1965.

uyruklular hudut dışı edildikleri takdirde memleketinize karşı gereken tedbirler alınacaktır” demiştir.³¹² Bu açıklamadan hemen 2 gün sonra Atina Hükümeti, Yunanistan’a girmek isteyen Türk uyruklulara herhangi bir Yunan Konsolosluğundan vize alınması mecburiyetini koymuştur.³¹³ Yunan Hükümeti de böylece Türkiye’nin 6 Nisan 1964 tarihinde feshettiği Vize Anlaşması’nı kendi açısından uygulamaya koymuştur. Yunanistan Türkiye’ye karşı bu anlaşmayı feshederek misillemeye girişmiştir.

Bundan sonra Türk Hükümeti de 1964’ün Eylül ayında yapılamayan Patrikhane teftişini 28 Nisan 1965 tarihinde başlatmıştır. İki saat kadar süren teftişte Patrik Athenagoras heyetin yanından ayrılmamıştır.³¹⁴ 6 Mayıs 1965 tarihinde Fener Rum Patrikhanesi’nin tutumunu beğenmeyen 300 Türk vatandaşı Rum, Fener Patrikhanesi ile olan maddi ve manevi ilişkilerini keserek Türk Ortodoks Patrikhanesi’ne girmiştir. 300 Rum tarafından müstakil Türk Ortodoks Patrikhanesi’ne yapılan yazılı müracaatta şöyle denilmektedir:

“Aşağıda imza sahibi olan bizler, Türk kilisesinin ve mefkûresinin hak yolu olduğuna inanarak ve takdirle benimsiyerek, Fener Rum Patrikhanesinden her suretle irtibat ve alâkamızı keserek kilisenize iltica ve iltihak eylediğimizi ve Türk camiası içinde aynı haklara sahip olacağımızdan, azınlıktan ve azınlık haklarından feragat ettiğimizi bildirir, Türk kilisesine kabulümüzü dileriz.”³¹⁵

Türk Ortodoks Patrikhanesi’ne giren Türk vatandaşı Rumlar, kendileriyle görüşen Anadolu Ajansı muhabirine, Fener Patrikhanesi’ne bağlı kalmayı Türkiye’ye ihanet saydıklarını ve bu yüzden ilgilerini kestiklerini söylemişlerdir.³¹⁶ Bu örnekler kamuoyundaki Patrikhane algısının bu dönemde ne derece olumsuz olduğunu göstermektedir.

Bu arada 10 Mayıs 1965 tarihinde Londra’da Türk Dışişleri Bakanı Hasan Işık ile Yunan Dışişleri Bakanı Kostapulos arasında Kıbrıs konusunda görüşmelere başlanmıştır.³¹⁷ 3 gün süren görüşmelerde tarafların görüşlerinde bir değişiklik olmadığı ifade edilmiştir. Öte yandan iki komşu devletin Dışişleri Bakanlarının yaptıkları gizli toplantılardan basına sızan haberlere göre Kostapulos, Işık’ın “Türkiye, hiçbir şekilde

³¹² *Hürriyet*, 23 Nisan 1965.

³¹³ *Vatan*, 24 Nisan 1965.

³¹⁴ *Dünya*, 29 Nisan 1965.

³¹⁵ *Hürriyet*, 7 Mayıs 1965.

³¹⁶ *Son Havadis*, 7 Mayıs 1965.

³¹⁷ *Akşam*, 11 Mayıs 1965.

Enosis'i kabul etmeyecektir." şeklindeki beyanına karşı; "Peki, biz Enosis'ten vazgeçelim, fakat siz Birleşmiş Milletler prensipleri içinde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rıza gösterin." demiştir. Işık - Kostapulos görüşmelerinde, Türkiye'deki Yunan uyruklular ve Patrikhane konularına hiç temas edilmediği, Işık'ın bu konuda; "Bunlar Türkiye'nin iç meseleleridir. Bahis mevzuu edilmesi gerekmez." dediği yine basına sızan haberler arasındadır.³¹⁸

Türkiye'ye bu sıralarda yeni atanan Yunanistan'ın yeni Büyükelçisi Aleksandr Skurdeos, Anadolu Ajansı'nın muhabiri Kamuran Çelebi ile bir mülakat gerçekleştirmiştir. Bu mülakatta Skurdeos, kendisinin 1930'da Atatürk ve Venizelos tarafından temeli atılan Türk – Yunan dostluğunun kuvvetleneceğine inananlardan olduğunu, iki komşu memleket arasında çıkan anlaşmazlıkların geçici olduğunu söylemiştir. Durumu düzeltmenin gerektiğini belirten Büyükelçi, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Hasan Işık hakkında da "değerli ve tecrübeli bir diplomat" demiştir.³¹⁹ Yunanistan, Türkiye doğumlu olan Aleksandr Skurdeos'u Türkiye'ye Büyükelçi olarak ataması ve Büyükelçinin Atatürk ve Venizelos dönemine atıf yapması kuşkusuz birer iyi niyet göstergesidir.

Yeni kurulan IV. Koalisyon Hükümeti bir önceki yıl feshedilen mukavelename sonucunda sınır dışı edilmeye başlanan Yunan uyruklular konusunu Kıbrıs'ta gerçekleşen eylemlerden dolayı yeniden gündeme getirmiştir. Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ve bunlara Patrikhanenin de katılma ihtimalinin belirmesi, Kıbrıs'ta Makarois yönetimini benimseyen ve her koşulda desteklerini belirten Yunanistan'ı yumuşamaya zorlatma hamleleridir. Bu Hükümet döneminde bir önceki Hükümet döneminde olduğu gibi seri şekilde sınır dışı etme uygulaması olmamıştır. Fakat kalanlar kendiliğinden Türkiye'yi terk etmeye başlamıştır.

3.4 Yunanistan'a Gönderilenlerin Durumu

Türkiye'den Yunanistan'a sınır dışı edilerek gönderilen Yunan uyrukluların durumları *Hürriyet* gazetesinin muhabiri Gökşin Sipahioğlu'nun hazırlamış olduğu 6-9 Haziran 1965 tarihlerinde 4 gün süren yazı dizisinden öğrenilmektedir. Bu yazı dizisi meselenin sosyal yönünü ortaya koymaktadır. Gökşin Sipahioğlu 4 gün boyunca Atina'da yaptıkları röportajları "Aaah İstanbul" başlığıyla yayınlamıştır.

³¹⁸ *Hürriyet*, 14 Mayıs 1965.

³¹⁹ *Dünya*, 22 Mayıs 1965.

İlk mülakat Andon Cipuropulos ile yapılmış olup, 6 Haziran 1965 tarihinde yayınlanmıştır. Arkadaşlarının Andon'a Tony Cip dediğini söyleyeyen Sipahioğlu, Tony Cip'in Türkiye'den ayrılırken uçakta ağladığını belirtmiştir. Tony Cip'in İstanbul'da yetişmiş en iyi tenisçilerden olduğunu vurgulayan Sipahioğlu, Dr. Behbut Cevanşir ile birlikte çiftlerde İstanbul şampiyonluğunu ellerinden bırakmadığını söylemiştir. Tony'i Atina'da Lufthansa Şirketi'nin bürosunda bulan Sipahioğlu, Tony'nin şirkete duacı olduğunu aksi halde halinin kötü olacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Tony Cip'in Ailesi Türk vatandaşı olduklarından dolayı İstanbul'da kalmış olduğundan özlemini Tony Cip şu sözlerle dile getirmiştir:

“Kimin hatırına gelirdi bu? Biz Türkiye ile Yunanistan arasında pasaport kalkacak, hudutlar açılacak diye beklerken ne oldu? İnsanın cebindeki pasaportun ne ehemmiyeti olabilir? Otuz, kırk yıl önce Türkiye'den Amerika'ya gitmiş olan Rum ve Ermeniler gene “memleketim”, “memleketim” diye inlemiyorlar mı? Bir insanın vatani doğduğu yerdir.”³²⁰

Kendisini Atina'da Turist gibi hissettiğini belirten Tony Cip, ara sıra daldığında İstanbul'a gittiğini söylemiştir. Sipahioğlu'na arkadaşlarını da teker teker soran Tony, Atina'da İstanbul'da kazandığı kupalarıyla avunduğunu söylemiştir. Politikadan nefret ettiğini söyleyen Tony, Yunan Hükümetine de şu sözlerle yüklenmiştir:

“Hayatım işim ile Dağcılık Kulübü arasında geçirdi. Politika hiçbir vakit beni ilgilendirmedir. Fakat sonunda politikanın kurbanı olduk. Fakat ne olacak, on bin kişi kurban gitmiş, hiç Hükümet politikasını değiştirir mi?”³²¹

Röportajın 2. günü Gökşin Sipahioğlu Yunanistan'da, Türkiye'den giden Yunan uyruklu Rumların ayrı bir dünyalarının olduğunu, yerli halka karışmaktan çekindiklerini, birbirlerinden düşman kardeşler gibi bahsettiklerini belirtmiştir. Yunanlıların Türkiye'den gelenlere “Türkosporo” yani “Türk dölü” dediklerini, onları gevşek bulduklarını söyleyen Sipahioğlu Türkiye'den gidenlerin de onları sert karakterli, kimseye hayat hakkı tanımayan egoist insanlar olarak suçladıklarından bahsetmektedir. Sipahioğlu, İstanbul'dan gelenlerin daha ileri giderek birbirlerine: “Bizim soyumuzda ayrı, biz Anadolu'dan, onlar Roma'dan gelmişler. Aman onlarla iş yapmaya falan kalkmayın, elinizi vererseniz, kolunuzu kaptırırsınız. Üç kağıtçılıkta çok mahirdirler..” diye tavsiyelerde bulunduklarını belirtmektedir.³²²

³²⁰ *Hürriyet*, 6 Haziran 1965.

³²¹ *Hürriyet*, 6 Haziran 1965. ; “Tony Cip” diye tanınan Andon Cipuropulos'un Atina' Tenis Kulübü'nde çekilen resmi için **Bkz. Ek: 11.**

³²² *Hürriyet*, 7 Haziran 1965.

Sipahioğlu, 17 Haziran 1964 tarihinde 51 kişilik bir grupla “zararlı faaliyette bulunmak” suçu ile yurt dışı edilenlerden Lüks Makarna Fabrikası’nın sahibi Toma Raka ile görüşmüştür. Toma Raka yaşadıklarını şöyle özetlemiştir:

“Burada kimsenin kimseye bir faydası dokunmuyor. Eğer Hükümet de çıkartıp birkaç kuruş para vermeseydi, Atina’da sefil olacaktık. Aylardan beri kapı kapı dolaşıp iş arıyorum. Geçenlerde gazetede bir plastik fabrikasının adam aradığını okudum. Şehirden epey dışarıdaydı. Mesleğin nedir? Diye sordular. Makarna fabrikatörüyüm, dedim. Biz plastik ustası arıyoruz, dediler. Depo memurluğu da yaparım, diye adeta yalvardım. Olmaz, dediler. İşe yaramazsın, genç eleman lazım bize. İçimden okkalı bir küfür edip pansiyonuma döndüm!”³²³

İstanbul’a tekrar dönüp dönemeyeceğini soran ve niçin suçlu olduğunu anlayamadığını söyleyen Toma Raka, kendisini “zararlı faaliyette bulunmakla” suçladıklarını belirtmiştir. Raka, Eskiden “Enosis” isminde bir Yunan Kulübü’ne üye olduğunu, ayda iki buçuk lira verdiğini ama bir kere bile gitmediğini de sözlerine eklemiştir. Röportajı gerçekleştiren Gökşin Sipahioğlu da Toma Raka’nın İstanbul’un bahsi açıldığında “Ah İstanbul” diyerek hüngür hüngür ağladığını söylemiştir.³²⁴

Yazı dizisinin 3. gününde Gökşin Sipahioğlu Gitarıcı Andon ve bir başka Andon olan Andon Petropulos ile yapmış olduğu mülakata yer vermiştir. Gitarıcı Andon İstanbullu bir babanın çocuğu olarak 1913’te İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Kız kardeşi Türk uyruğunda olduğu için İstanbul’da, Andon ile annesi ise Atina’da kalmıştır. Andon 32 sene İstanbul’da gitarıyla şarkı söyleyerek geçimini sağladığını, 7 sene önce de Türk uyruğuna geçmek istediğini ama bir cevap alamadığını söylemiştir. Gitarıcı Andon da aynı Toma Raka gibi Sipahioğlu’na “İstanbul’a dönebilecek miyim?” diye sormuştur. Andon ayrıca İstanbul’daki yaşamıyla alakalı da şunları söylemiştir:

“Biliyor musunuz Türkiye’de yabancı uyruklu müzisyenlerin çalışması yasaktır. Doğrusu İstanbul’da polisler beni çok idare ettiler. Şaka değil 32 yıl çalışmama göz yumdular. Ara sıra ceza keselerdi ama çoğunlukla görmemezliğe geliyor. “Andon gene mi buradasın?” diye takılıyorlardı. Haklarını nasıl inkâr edebilirim?”³²⁵

Sipahioğlu, Gitarıcı Andon’dan sonra Andon Petropulos ile mülakat yapmıştır. Sirkeci Gar Gazinosu’nun sahibi olan Petropulos da Avrupa’da seyahatte iken Vize Anlaşması sona erdiği için Yunanistan’da kalanlardandır. Petropulos’un eşi ve o tarihte 5 yaşında olan kızı Türk uyruğunda olduğu için İstanbul’da kalmıştır. Sipahioğlu,

³²³ *Hürriyet*, 7 Haziran 1965.

³²⁴ *Hürriyet*, 7 Haziran 1965.

³²⁵ *Hürriyet*, 8 Haziran 1965.

Petropulos'un İstanbul'a dönmek için ümidini kesmediğini, Atina'da Kıbrıs'tan bahis açılınca "Neyi alıyorsunuz bre?" deyip kavga ettiğini belirtmiştir. Petropulos'un geçimini gazete satarak geçirdiği yine verilen bilgilerdendir.³²⁶

Gökşin Sipahioğlu'nun yapmış olduğu röportajların sonuncusu Modalı olan Oresti Vayapulos'a aittir. Vayapulos, Atina'ya geldiği andan itibaren çok zor günler geçirdiğini bahsettiği mülakatta parasının biteceği güne kadar çalışmayacağını çünkü kendisini Yunanistan'da misafir gibi hissettiğini ifade etmiştir. Yunan uyrukluların gönderilmeleriyle alakalı da Vayapulos şunları söylemiştir:

"Politika bu, tarih boyunca böyle olmuştur. Bir takım davranışlar, bir takım insanları yerinden yurdundan, hatta canından etmiştir. Başa gelen elbette ki çekilecektir. Gönül, bu politik gerginliğin bir an önce bitmesini, anlayış, iyi niyet ve sağduyunun galebesini diliyor."³²⁷

Vayapulos, Sipahioğlu'na kendisi için de İstanbul'u gezmesini isteyince Sipahioğlu da, "Olur olur. Moda'ya gider, Koço'ya uğrar, dostlarına selamını götürürüm." demiştir. Moda'nın isminin geçmesi Vayapulos'u üzmüş olacak ki, "Bırak, bana Moda'dan bahsetme, bozuluyorum..." diyerek mülakatı bitirmiştir.³²⁸

Yazı dizisinin değerlendirme kısmında Sipahioğlu, İstanbul'dan Yunanistan'a gelenlerin hemen hemen hepsinin aynı hava içinde olduğunu, genelde birbirleriyle konuşup dertleştiklerini, böylece yabancılıklarını bir derece olsun unuttuklarını belirtmiştir. Yapılan mülakatlar, olayı siyasi boyutundan çıkartıp daha çok Yunan uyrukluların durumları hakkında bilgiler verdiğiinden dolayı önemlidir. Türkiye'den sınır dışı edilen Yunan vatandaşları Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesindeki menfi tutumunun faturasını ödemiş, hemen hemen tüm göçmenlerin yaşadığı sıkıntıları yaşamışlardır.

³²⁶ *Hürriyet*, 8 Haziran 1965. ; Gitarıcı Andon ile Andon Petropulos'un resimleri için **Bkz. Ek: 12.**

³²⁷ *Hürriyet*, 9 Haziran 1965.

³²⁸ *Hürriyet*, 9 Haziran 1965. ; Oresti Vayapulos'un resmi için **Bkz. Ek: 13.**

SONUÇ

Birbirleri ile siyasi sorunlarını halleden Yunanistan ve Türkiye, 1930 senesinde bir dizi antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmalardan biri de İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'dir. Bu antlaşmaya göre her iki ülkenin tebaaları diğerinin ülkesinde ikamet etme ve ticaret yapma hakkına sahip oluyordu. 1930 mukavelesi, Türkiye'deki Yunanlılarla, Yunanistan'daki Türklere geniş hususi haklar tanıdığı için, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılan en liberal antlaşmalardan biri sayılabilir. İki devletin vatandaşlarının bu denli kaynaşmasına müsaade eden bu antlaşma; yaklaşmakta olan yeni bir dünya harbine de işaret ediyordu. Dönemin şartları yani İtalya'nın ve Bulgaristan'ın revizyonist politikaları göz önüne alındığında barıştan yana olan iki ülkenin yapabileceği bir antlaşmadır.

Türk kamuoyunun bu antlaşmayla tekrardan tanışması Kıbrıs'ta yaşananlardan sonra olmuştur. Kıbrıs'ı var eden Zürih ve Londra antlaşmalarının Makarios yönetimince yok sayılması ve sonrasında EOKA'nın Türklere yaptığı terör saldırıları garantör devletlerden biri olan Türkiye Cumhuriyeti'ni yakından ilgilendiren bir sorun olmuştur. Kıbrıs'ta 1963 Aralık ayında yaşanan ve Kanlı Noel olayları diye adlandırılan hadiseler meydana gelince Türkiye olaylara müdahale etmek istemiştir. Yunanistan Hükümetinin de Makarios'tan yana tavır koymasıyla Türkiye Kıbrıs siyasetini değiştirmiştir. İsmet İnönü Başkanlığındaki Türk Hükümeti bundan sonra Kıbrıs meselesini Türk – Yunan meselesi çerçevesinde ele almış ve Yunanistan ile sürdürdüğü 34 yıllık barış politikasını terk etmiştir. Kıbrıs'a çıkarma yapıp, olaylara müdahale etme gücünü kendinde göremeyen Türkiye, Yunanistan'la 1930 tarihinde imzalamış olduğu Mukavelenameyi 16 Mart 1964 tarihinde feshederek Yunanistan'ı Kıbrıs meselesinde istediği çizgiye getirmeye çalışmıştır. Türk Hükümetinin almış olduğu bu kararın asıl nedeni Yunanistan'ın da Makarios gibi Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tanımıyor olmasıdır.

İsmet İnönü liderliğindeki Türk Hükümeti bu kararla özel olarak Makarios'un antlaşmaları feshetmesine karşı çıkmış, genel olarak da Yunanistan'ın ekonomik gücüne darbe indirmek istemiştir. Hükümet böylece Kıbrıs'a çıkarma yapmaktan daha etkili siyasi bir adım atmış oluyordu.

Mukavelenameye göre Türkiye'de yaşayan Yunan vatandaşlarının 6 ay sonra (16 Eylül 1964 tarihinde) sınır dışı edilmeleri gerekiyordu. Fakat bu böyle olmamış sınır dışı etmeler, bazı Yunan vatandaşlarının zararlı faaliyetleri gerekçesiyle, erkenden

uygulanmaya başlamıştı. Türkiye 1930 mukavelenamesini feshetmekle kalmamış, 6 Nisan 1964 tarihinde Yunanistan ile daha önce imzalamış olduğu Vize Anlaşması'nı da kaldırmıştır.

Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri kamuoyunun sesi olan basında çokça yer etmiştir. Türk Basınının kalemleri, iktidar yanlısı olsa da olmasa da İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin kaldırılmış olmasından ve sınır dışı uygulamalarından memnun olmuşlardır. İktidara yakın olan yazarlar 1930'da yapılan anlaşmayı kapitülasyon olarak görmeseler de bundan Yunanlıların daha çok istifade ettiği kanısındaydılar. CHP'ye muhalif olan gazetelerdeki yazarlar ise 1930 antlaşmasının kapitülasyon olduğunu düşünmüşlerdir. Böylece Türk basın tarihinde ender görülen herkesin/her kesimin birleştiği konulardan biri de Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri olmuştur.

Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri Türk basınında olduğu gibi Yunan basınında da yer etmiştir. Yunan Basını bu konuda Türk Basınıyla taban tabana zıttır. Gerek Kıbrıs meselesinde olsun, gerek Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmeleri meselesinde gazetelerin Hükümetlerle aynı çizgide oldukları fark edilmektedir.

Yunan vatandaşları sınır dışı edilirken Türkiye, Karasularını Lozan'da kararlaştırdığı 3 milden 6-12 mile çıkarmıştır. Türkiye'nin bu hamlesi kuşkusuz Yunanistan ile daha önce imzalanmış olup da feshedilen sözleşmelerin devamı niteliğinde olan bir gelişmedir. Bu konuda da temel neden Yunanistan'ı ekonomik olarak sıkıntıya düşürmek ve Kıbrıs konusunda Yunanistan'a istenilen adımı attırmaktır. Bunun hemen akabinde gerçekleşen gençlik teşekküllerinin Yunan uyruklulara karşı başlatmış oldukları iktisadi boykot çağrısı ise Kıbrıs meselesinin Türk gençliğinde uyandırdığı milliyetçi bir tepkidir ve zamanla aşırıya kaçan eylemler olmuştur. Yunan vatandaşları sınır dışı edilirken Millet Meclisi'nde 1964 senesinin Mayıs başında bu konu görüşülmüştür. Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri hadisesi mecliste de iktidarıyla ve muhalefetiyle her kesimin desteğini almıştır. Milletvekilleri konuyu milli bir mesele olarak görmüş, yapılan konuşmalarda hukuki olarak Türkiye'nin haklılığı vurgulanmıştır.

16 Eylül 1964 tarihi Yunan vatandaşlarının Türkiye'deki ikamet haklarını kaybettikleri tarihtir. Bu tarihten itibaren Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmesi devam etmiştir. Yeni hükümet kurulana kadar Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri ilk 6 aylık periyoddan daha az gündemi işgal etmiştir. Çünkü devlet adamlarının da belirttiği gibi Yunan uyrukluların önemli bir kısmı kendiliğinden sınır dışına çıkmaya başlamıştır.

Kalanlar, gidenlerden daha az kalmıştır ve Kıbrıs'ta çatışmalar da bu dönem azaldığı için gündemde pek fazla kalmamıştır.

Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti 20 Şubat 1965 tarihinde kurulmuştur. Yeni kurulan Hükümet Kıbrıs konusunda bir önceki hükümetin bıraktığı yerden devam etmek istediğini belli ettiği gibi sorunun halli için daha da kararlı olacağını belirtmiştir. Türkiye'de bu tarihlere kadar kalan, henüz sınır dışı edilmemiş olan Yunan uyrukluların durumu da bir sene önce olduğu gibi yine Kıbrıs'tan gelen kötü haberle gündeme gelmiştir. Türkiye'de kalmış ve sayıları iyice azalmış olan Yunan uyrukluların sınır dışı edilmelerinin bu Hükümet döneminde tekrardan gündeme gelmesi, Kıbrıs'ta Makarois yönetimini benimseyen ve her koşulda desteklerini belirten Yunanistan'ı yumuşamaya zorlatma hamlelerinin bir devamıdır. Bu Hükümet döneminde bir önceki Hükümet döneminde olduğu gibi seri şekilde sınır dışı etme uygulaması olmamıştır. Fakat kalanlar kendiliğinden Türkiye'yi terk etmeye devam etmiştir.

1964 Mart ayında CHP – Bağımsızlar Hükümetinin 1930 mukavelenamesini feshetmesi ve Yunan uyrukluları sınır dışı etmesi gayri hukuki bir durum değildir. Dönemin önde gelen hukukçularının da belirttiği gibi mukavelenamenin 36. maddesine göre fesih kararı uygulanmıştır. Türkiye'de yaşayan ve sayıları 12.592 olan Yunan vatandaşları Türkiye'de yabancı statüsüne düştükleri için sınır dışı edilmişlerdir. 1930 mukavelenamesinin feshi, Makarios ve Yunanistan Hükümetlerince Zürih ve Londra antlaşmalarının tanınmamasına Türkiye'nin vermiş olduğu siyasi bir tepkidir. Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmelerine bu yüzden devletin yapmış olduğu bir Türkleştirme uygulaması olarak bakılmamalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yapmış olduğu dış politika manevrasıdır. Türkiye'den sınır dışı edilen Yunan vatandaşları Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesindeki menfi tutumunun faturasını ödemiş, hemen hemen tüm göçmenlerin yaşadığı sıkıntıları yaşamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ*

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

II. RESMÎ YAYINLAR

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

T.C. Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

III. SÜRELİ YAYINLAR**

A. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Her Gün

Hürriyet

Milliyet

Son Havadis

Tercüman

Ulus

Vatan

Yeni Sabah

Zafer

* Kullanılan belgelerin numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

** Kullanılan süreli yayınların tarihleri dipnotlarda gösterilmiştir.

B. Dergiler

Akis

Kemalizm

Kim

IV. TEZLER

Dönmez, Ömriye, *Venizelos 'un Türkiye Ziyareti ve Bu Ziyaretin Türk – Yunan İlişkilerine Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

Gülen, Ahmet, *İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

V. KİTAPLAR

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010.

Atun, Ata, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, C.1, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa 2007.

Bali, Rıfat N., *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Devletin Örnek Yurttaşları(1950-2003)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Demir, Hülya, Rıdvan Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Demiray, Tahsin, *Millet Meclisi'nde açılan Türk – Yunan Münasebetleri ve Kıbrıs genel görüşmesinde İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray'ın Konuşması*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1964.

Egeli, Sabahattin, *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı?*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1991.

Erim, Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans – Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1975.

Gencer, Ali İhsan, Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Gürel, Ş. Sina, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993.

Kara, Muzaffer Ayhan, *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.

Macar, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Önalp, Ertuğrul, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2010.

Sönmezoğlu, Faruk, *Türkiye – Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler*, Der Yayınları, İstanbul 2000.

Tolgay, Ahmet, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınavı*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.

Yalansız, Nedim, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*, Büke Kitapları, İstanbul 2006.

Yalçın, Durmuş, v.d, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

VI. MAKALELER

Akar, Rıdvan, “Dış Politikanın Rehineleri: Rumların 1964'te Sürgün Edilmesi”, *İstanbul Rumları Bugün ve Yarın*, İstos Yayınları, İstanbul 2012.

Armaoğlu, Fahir, “Kıbrıs Meselesinin Türk – Yunan Münasebetlerinde Yarattığı Krizler”, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1986.

Aybars, Ergün, “Türk-Yunan İlişkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Sayı: 3, İzmir 1993.

Mavropoulou, Maria, “Türk – Yunan İkamet-Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi”, *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi 12-16 Kasım 2007 Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi, C.1, Ankara 2010.

Özel, Sabahattin, “Atatürk Dönemi Türkiye – Yunanistan İlişkileri”, *Türkler*, C.16, Ankara 2002.

Pazarcı, Hüseyin, “Lozan Antlaşması’ndan 1974’e kadar Ege’ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan’ın Ege Politikası”, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1986.

Satan, Ali, “Kıbrıslı Türklerin Devletleşme Mücadelesi”, *Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri*, Ed. Necdet Öztürk, Ali Satan, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Şimşek, Halil, “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5:1.

Taştan, Murat, “Yunanistan Devleti’nin Kuruluşundan İkinci Dünya Harbi Sonuna Kadar Türk-Yunan İlişkileri”, *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 26, Sayı:50, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2001.

Varlık, M. Çetin, “Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihî Seyri”, *Kaynaklar*, Sayı: 5, İstanbul 1987.

EKLER

EK 1: Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'dir. *T.C. Resmî Gazete*, 15 Mart 1931.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336

<i>İdare ve yazı işleri için Başvekkâlet Müddevenat Müdürlüğüne müracaat olunur</i>	15 MART 1931 PAZAR	SAYI : 1748
---	------------------------------	-------------

KANUN

**Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti
arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain
Mukavelenamesinin tasdiki hakkında Kanun**

Kanun №: 1758

Kabul tarihi: 5/3/1931

Madde 1 — Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında 1930 senesi teşrinievvelinin otuzuncu günü Ankarada akit ve imza edilen İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi kabul ve tasdik edilmiştir.

Madde 2 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Türkiye ile Yunanistan arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi

Bir taraftan

Türkiye Reisicümhuru,

Diğer taraftan

Yunanistan Reisicümhuru,

İki memlekât arasındaki iktisadî münasebetleri inkişaf ettirmek arzusunda olduklarından bu maksatla bir İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesi aktine karar vermişler ve murahhasları olmak üzere

Türkiye Reisicümhuru:

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü,

Nafia Vekili Zekâî,

İktisat Vekili Mustafa Şeref,

Hariciye Müsteşarı Menemenli Numan Beyleri;

Ve Yunanistan Reisicümhuru:

Nazırlar Heyeti İkinci Reisi ve Hariciye Nazırı Müsyü
André Mihalakopoulos,

Fevkalâde murahhas ve Orta Elçi Müsyü S.

Polychroniadis'i

tayin eylemişlerdir.

Müşarünilehler mütekabil salâhiyetnamelerini birbirlerine tebliğ edip bunları usulüne muvafık ve muteber bularak aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır.

Madde 1 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları, diğer tarafın ülkesine, memleketin kanun ve nizamlarına riayet ederek mahallî tebaaların veya ecnebler için hususî ahkâm varsa en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarının tâbi oldukları veya olacakları, herhangi mahiyette olursa olsun, takyitlerden başkalarına tâbi tutulmaksızın, maazalik ecnebler hakkındaki zabita ahkâmına hâlel gelmekşizin, serbestçe girebilecekler, orada seyahat, ikamet edebilecekler ve yerleşebilecekler, veyahut orayı her vakit terk edebileceklerdir.

Bununla beraber şurası mukarrerdir ki yukarıdaki ahkâm, muhacereti bir kanun ile tanzim etmek hususunda yüksek Âkit taraflardan her birine tanınmış olan hakkı aslâ ihlâl etmez.

Madde 2 — Yüksek Âkit Taraflardan her biri, gerek kanunî bir hüküm neticesinde, gerek ahlâkî ve sıhî zabita ve dilencilik hakkındaki kanun ve nizamlara tevfikân, gerek Devletin dahili ve harici emniyetine müteallik esbap dolayısıyla diğer tarafın tebaalarına memleketinde yerleşmeği ve oturmağı ferdî tedabir ile menetmek ve bunları yukarda zikredilen sebeplerden dolayı memleketinden ihraç eylemek hakkını muhafaza eder.

Diğer taraf, bu suretle ihraç edilmiş olan tebaalarile ailelerinin, tâbiyetleri salâhiyettar Konsolos tarafından tasdik edilmiş olduğu takdirde yeniden memleketine kabul etmeği taahhüt eyler. Bu hüküm siyasi esbaptan dolayı istenmiyen şahıslara tatbik edilmez.

Madde 3 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları, diğerinin ülkesinde, ihraz veya tasarrufu bu Yüksek Âkit Tarafın kanunlarıyla en ziyade müsaadeye mazhar memleket tebaalarına müsaade olunmuş veya olunacak olan her nevi menkul ve gayri menkul malları ihraz ve tasarruf etmek hususunda

tam serbestiye malik olacaklardır. Onlar diğer Yüksek Âkit Taraf tebaaları hakkında tayin edilmiş veya edilecek olan şeraitin aynına tâbi olarak bu malları satma, değiştirme, bağışlama, evlenme, vasiyet suretile veya her hangi diğer bir suretle elden çıkarabilecekler veya vaset tarikile ihraz edebileceklerdir.

Onlar, yukardaki fıkra derpiş edilen ahvalın hiç birinde, mahallî tebaalara tatbik edilen veya edilecek olan, her hangi neviden olursa olsun, vergi, resim ve mükellefiyetlerden başkalarına veya daha ağırlarına tâbi tutulmayacaklardır.

Kezalik onların, memleketin kanun ve nizamlarına uyarak mallarını ve alelûm emtialarını serbestçe ihraz etmelerine de müsaade olunacaktır. Bu hususta onlar diğer Yüksek Âkit Taraf tebaalarının mûmasil ahvalde tâbi bulunacakları takyitten başka hiç bir takyide ve resimlerden başka veya daha ağır hiç bir resme tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 4 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin tebaaları, diğer tarafın ülkesinde mer'î kanunlara uymak şartile o ülkede ticaretlerini ya bizzat veya istihdamlarını münasip görecekları adamlar vasıtasile yapabileceklerdir.

Ticaret, seyrisefain ve san'ata, meslek ve hırfetler icrasına veya herhangi neviden bir işigale müteallik bîlcümle hususlarda Yüksek Âkit Taraflardan birinin başka bir ecnebi memleketin gemilerine ve vatandaş veya tebaalarına bahşetmiş olduğu veya ileride bahşedeceği, imtiyaz, müsaade veya muafiyetlerin aynı zamanda ve talebe hacet kalmaksızın, şartsız ve tavizsiz olarak, diğer tarafın gemilerine ve tebaalarına teşmil edileceğini Yüksek Âkit Taraflar kararlaştırmışlardır; iki tarafın bu husustaki fikiri yekdiğerine mütেকabilen en ziyade müsaadeye mazhar ecnebi memleketle müsavat temin etmektir.

Bununla beraber, Yüksek Âkit Taraflar, kanunlar ve nizamnamelerle, seyyar sanayii, ayak satıcılığını ve münasip göcekleri diğer hırfet ve meslekleri kendi tebaalarına hasredebileceklerdir.

Madde 5 — Merkezi Yüksek Âkit Taraflardan birinin ülkesinde olan ve orada işbu memleketin kanunlarına tevfiakan usulü dairesinde mevcudiyeti haiz bulunan hisse senetli şirketlerle - sınaî ve malî şirketler ve sigorta ve nakliyat kumpanyaları dahil olmak üzere - sair ticarî şirketler, diğer tarafça usulü dairesinde mevcudiyeti haiz tanınacaklardır.

Mezkûr şirketler diğer memleketin mer'î bulunan veya meriyete konulacak olan kanun ve nizamlarına tâbi olarak, ve eğer bu memleketin kanunî mevzuatı ruhsat istihsalı mecburiyetini derpiş ediyorsa bu ruhsatın istihsalından sonra, o ülkede yerleşebilecekler, ve fiyaller, şubeler veya acenteler ihdas ve müddei ve müddeialehy sıfatile mahkemelere müracaat edebileceklerdir.

Yüksek Âkit Taraflardan her biri, kendi memleketinde, diğer bütün memleketlerin şirketlerine umumiyetle müsaade edilen bir faaliyeti icra eden şirketlerin yerleşmesine salıfûzzikîr ruhsat dolayisile mania ihdas etmemeye muvafakat eder.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin kanunî mevzuatı dairesinde teşekkül etmiş olan mezkûr şirketlerin diğerinin ülkesinde icra edilecek olan faaliyeti işbu diğer tarafın kanun ve nizamlarına tâbi olacaktır.

Bu şirketler, ikinci memlekette, mal, hak ve menfaatlerinin kanunî ve adlî himayesine müteallik bütün hususlarda, yerli şirketlere yapılan muamelenin aynından müstefit olacaklardır. Bundan başka, bunlar, mütেকabiliyet şartile, mahkeme masarifi müemmin kefalet akçesinden muaf tutulacaklardır.

Diğercihetten, Yüksek Âkit Taraflardan her birinin, şirketleri, diğer tarafın ülkesinde, memleketin kanunlarına uyarak ve bunlarda derpiş edilmiş olan takyitler kaydı ihtirazisi altında, şirketin işlemei için lüzumlu olan her nevi menkul ve gayrimenkul malları ihraz edebileceklerdir; şu kadar ki gayri menkulihrazı şirketin gayesini teşkil etmemesi meşruttur.

Madde 6 — Yukanki maddede istihdaf edilen şirketlerle fiyalleri, şubeleri ve acenteleri Yüksek Âkit Tarafların mütেকabil ülkelerinde resim, harç ve vergiler hususlarında - ecnebi şirketlerin ruhsat ve tescil vesikaları istihsaline ait harç ve mükellefiyetler müstesna olmak üzere - aynı mahiyetteki yerli şirketlere tahmil edilen malî mükellefiyetten daha ağırlına tâbi tutulmayacaklardır.

Maamafih bu hüküm gerek Devlet tarafından kurulmuş olan müesseselere, gerek umumî bir hizmetin imtiyazına sahip olanlara bahşedilen vergi muafiyetlerini mutalebe etmek için Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden dermeyan edilmeyecektir.

Yüksek Âkit Taraflardan her biri, sermaye, irat veya kazanç üzerinden hesap edilen vergilere müteallik hususlarda, diğer tarafın şirketlerle, şube, fiyal veya acentelerini, vergilerin mahiyetine göre, ancak bunların sermayelerinin kendi ülkesinde mevzu kısmı üzerinden ve bu ülkede tasarruf ettikleri mallar, tedavül eden esham ve tahvilât, elde ettikleri kazançlar ve yapıkları muameleler itibarile resme tâbi tutacaklardır.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin mezkûr şirketleri esasî nizamnamelerinin istihdaf ettiği başlıca muamelelerini diğer Yüksek Âkit Tarafın ülkesinde, bu tarafın tâbiyetini talep ve iktisap etmeksizin, temerküz ettiremeyeceklerdir. Merkezleri mensup oldukları memlekette bulunan ecnebi bankaların fiyal ve şubeleri bundan evvelki fıkra müstahdef değildir.

Madde 7 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları diğerinin ülkesinde, şahısları ve malları için, kezalik her nevi ticaret, san'at, hırfet ve meslekin icrası dolayisile, mahallî tebaalardan cibayet edilenlerden başka veya daha ağır, herhangi mahiyette olursa olsun, hiç bir vergi, resim veya teklif tediyebile mükellef olmayacaklardır.

Bununla beraber, ikamet resimlerle zabita muamelelerinin ifasına müteallik resimler hususunda Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarına bahşedilen muameleden müstefit olacaklardır.

Madde 8 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin tebaaları diğerinin ülkesinde, mahallî tebaalara tahmil edilmiş olan şartlar, takyitler ve harçlardan başkalarına tâbi olmaksızın, haklarını takip ve müdafaa etmek üzere serbestçe mahkemelere müracaat etmek hakkına malik olacaklar ve bu mahallî tebaa gibi, bütün davalarda, avukatlarını, veya ajanlarını mevzuubahs ülkelerin kanunları mucibince bu mesleklerle kabul edilmiş kimseler arasından intihap eylemek serbestisinden istifade edeceklerdir.

Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları, diğerinin ülkesinde, mütেকabiliyet şartile, adlî muzaharetten ve mahkeme masarifi müemmin kefalet akçesi muafiyetinden müstefit olacaklardır.

Madde 9 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları, diğer taraf ülkesinde, sulh zamanında olduğu gibi harp zamanında da, hem orduda, bahriyede ve hava kuvvetlerinde, hem de millî muhafız ve milis kıtaatında herhangi mecburî bir askerî hizmet ve mütেকabil kanunlarda tahsisen derpiş edilen istisnalar mahfuz kalmak şartile, her hangi adlî, idarî ve beledi bir memuriyet ifasından muaf olacaklardır. Bunlar böyle bir hizmete veya memuriyetin ifasına muadil olmak üzere vaziedilecek her hangi, naklî veya aynî, tekliften de müstesna olacaklardır.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin tebaaları ve şirketleri diğer Yüksek Âkit Tarafın tebaalarına ve şirketlerine tahmil edilebilecek olan askerî ve mülkî istimvallerden başkasına diğer taraf ülkesinde hiç bir veçhile tâbi kılınmayacaklardır. Bunlar, mezkûr istimvallerin tatbıkı usulüne ve tazminine ait hususlarda aynile mahallî tebaalar gibi mahallî kanunların hükmüne tâbi bulunacaklardır.

Madde 10 — Menşei Türkiye Cumhuriyeti ülkesi olan tabit veya mamûl müstahsallar Yunanistan Cumhuriyeti ülkesine

ithal olundukları zaman gümrük resimleri, munzam resimler ve tezyit emsali veya -okruva dahil olmak üzere - diğer her hangi resim veya mükellefiyet hususlarında en ziyade müsaadeye mazhar memleketin muntakavî tesmiyeleri ne olursa olsun - mümasil müstahsallarına bahşedilen veya ileride edilebilecek olan muameleden daha az müsait bir muameleye tâbi tutulmayacaklardır.

Aynile menşei Yunanistan Cümhuriyeti ülkesi olan tabii veya mamûl müstahsallar Türkiye Cümhuriyeti ülkesine ithal olundukları zaman, gümrük resimleri, munzam resimler ve tezyit emsali veya -okruva dahil olmak üzere - diğer her hangi resim veya mükellefiyet hususlarında en ziyade müsaadeye mazhar memleketin - muntakavî tesmiyeleri ne olursa olsun - mümasil müstahsallarına bahşedilen veya ileride edilebilecek olan muameleden daha az müsait bir muameleye tâbi tutulmayacaklardır.

Bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine hâlel gelmeksizin, menşei Türkiye Cümhuriyeti gümrük arazisi olup (A) listesinde tadat edilmiş olan tabii veya mamûl müstahsallar Yunanistan Cümhuriyeti gümrük arazisine ithal olundukları zaman mezkûr listede münderiç tarifelerden müstefit olacaklardır.

Türkiyede müstahsal veya mamûl her hangi bir madde üzerinden bunun Yunanistana ithalinde (22 kânunuevvel 1923 tarihli gümrük tarifi kanununun beşinci maddesinde derpiş edilen okruva, 1922 mecburî istikrazının tediyatı için alınan resim ve istatistik, yetimler ve mültecilerin menfaatine olan resimler gibi) millî varidat, vilâyet veya belediyeler varidatı menfaatine Devlet tarafından istifa edilen munzam resimlerin mecmuu o maddeye müteallik ithal resminin yüzde yetmiş beşini ve 1922 mecburî istikrazının tediyatı için alınan resim ise yüzde otuz dokuzunu ve okruva resmi de yüzde otuzunu tecavüz etmemesi kararlaştırılmıştır.

Türkiyede müstahsal veya mamûl maddeler, Yunanistanda müstahsal mümasilleri olan maddeler üzerinden bunların bir şehirden diğerine nakledildiği vakit cibayet olunan dahillî belediye resminden muaf olacaklardır.

Aynile, bu maddenin ikinci fıkrasının hükümlerine hâlel gelmeksizin, menşei Yunan gümrük arazisi olup (B) listesinde tadat edilen tabii veya mamûl müstahsallar Türk gümrük arazisine ithal olundukları zaman mezkûr listede münderiç tenzilat yüzdelerinden müstefit olacaklardır.

Madde 11 - Türkiye yapılacak ihracattan Yunanistanda ve Yunanistana yapılacak ihracattan Türkiyede aynı müstahsalların bu hususta en ziyade müsaadeye mazhar memlekete ihracılarında istifa edilen veya edilecek olan ihrac resimlerinden başka veya daha yüksek resimler veya başka nevi harçlar alınmayacaktır.

Madde 12 - Üçüncü bir memleket ile müsavat üzere muamele görmek teminatı ithalat ve ihracat resimlerinin istifa tarzına, emtianın gümrük antrepolarına konulmasına, gümrük aidatına ve usullerine, ithal ve ihracat olunan veya transit suretile geçen eşyanın gümrüğe kabul ve gümrükten sevkine ait muamelâta da şamilir.

Madde 13 - Âkit Taraflardan birinin, bir veya bir kaç üçüncü memlekettin transit suretile gectikten sonra diğer taraf ülkesine ithal edilmiş olan tabii veya mamûl müstahsallar, ithal esnasında, menşei memleketinden doğrudan doğruya ithalleri takdirinde alınacak gümrük rûsumundan yahut aidattan başkasına veya daha yükseğine tâbi tutulmayacaktır.

Bu hüküm, doğrudan doğruya transit edilen emtia hakkında cari olduğu gibi aktarma, zurufta teddit veya antrepoya vaziedildikten sonra transit edilen emtiaya da tatbik olunur.

Madde 14 - Yüksek Âkit Taraflardan birinin ülkesinde, gerek Devlet, gerek nahiyeler ve teşekküller hesabına olarak bir maddenin istihsalı, imalî veya istihlakî üzerine vaziedilen veya edilecek olan dahillî resimler, hiç bir sebeple, diğer taraf ülkesinin müstahsallarına -eğer varsa- aynı cinsten olan yerli müstahsallardan ve mümasil yerli müstahsallar bulunmadığı takdirde, en ziyade müsaadeye mazhar milletin mümasil müstah-

sallarından daha ağır ve daha tazyik edici bir surette tahmil edilmeyecektir.

Madde 15 - Yüksek Âkit Taraflardan her biri, ithal edilen müstahsalların menşei memleketini tesbit etmek üzere:

1 - Tam manasile iptidai maddeler veya tabii müstahsallar için, bunların menşei diğer memleket olduğunu;

2 - Mamûl bir müstahsal için, gerek bünyesine giren madde gerek gördüğü ameliye itibarile ithalatçı memleketin müstahsallar milliyetini tanımak hususundaki şartlarını istikmal eylediğini mübeyyin bir menşei şahadetnamesinin ithalatçı tarafından ibrazını talep edebilecektir.

Bu mukavelenameye raptedilen nümune (C ve CI melfufları) mucbince tanzim edilmiş olan menşei şahadetnameleri, gerek mürsilin mensup olduğu ticaret ve sanayi odaları, gerek gümrük idareleri ve gerekse mürselünileh memleketin kabul edeceği her hangi teşkilât veya heyet tarafından ita olunacaktır.

İthalâtçı memleket hükümeti mezkûr şahadetnamelerin kendi siyasî veya Konsolosluk makamları tarafından tasdik olunmasını istiyebilecektir.

Posta paketeri, kıymeti elli Türk lirasını veya iki bin drahmı geçmiyen irsalattan olduğu takdirde, menşei şahadetnamesine tâbi tutulmayacaktır.

Madde 16 - İthal ve ihracat memnuiyet veya takyitlerine veyahut ticaret serbestiliğinin sair tahditlerine müteallik bütün hususlarda, Yüksek Âkit Taraflar birbirlerine en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi bahşederler.

Bu muamelenin hilâfına hareket ancak aşağıdaki ahvalden maada hususatta caiz olmaz:

a) Emniyeti umumîye veya ülkenin müdafaasını alâkadar eden sebepler dolayısıyla;

b) İnsanların, hayvanların, nebatların sıhhatini himayeye matuf sıhhi zabıta tedbirleri ilcasile;

c) Silâh, mühimmat ve harp malzemesinin ve harbe mahsus bîlcümle levazımın ithalini mürakabe etmek için;

d) Devlet inhisarlarının icrası için.

Yüksek Âkit Taraflardan biri ruhsatnameler vasıtasile ithalatı mürakabe etmek usulünü tesis ederse bu ruhsatnamelerin diğer taraf mütehassıslarına verilmesi hususunda her hangi diğer memleketin tabii veya mamûl müstahsallarının tâbi tutulacağı ahkâm kadar müsait hükümler tatbik edecektir.

Bu ahkâm mucbince, mezkûr ruhsatnameleri istihsal etmek için yerine getirilmesi lâzımgelen şartlar ve yapılması icabeden muameleler derhal en açık ve en sarîh bir şekilde umumun ıtlasına isal edilecektir. Taleplerin tetkiki en büyük sür'atle ifa olunacaktır.

Ruhsatnamelerin verilmesinde de böylece hareket edilecektir. İta usulü mümkün olduğu kadar sade ve müstakir olacak ve bu vesikaların ticaret mevzuu teşkil etmesine mani olacak surette tesbit olunacaktır. Bu maksatla, ruhsatnameler, eşhasa verildiği zaman ondan istifade edecek kimsenin ismine muharrer olacak ve başkası tarafından kullanılmayacaktır.

Yüksek Âkit taraflardan biri canibinden üçüncü bir Devletin mütehassısları lehine muvakkat surette bahşedilmiş olan her hangi memnuiyet ilgası, menşei ve mevridi diğer taraf olan aynı veya mümasil mütehassıslara derhal ve hiç bir şartsız tatbik olunacaktır.

Yüksek Âkit Taraflardan biri memnuiyet veya takyitler vazettiği takdirde, muhtemel istisnai müsaadeler ve kontenjanlar iki memleketin ticarî münasebetlerini mümkün olduğu kadar az müteessir edecek tarzda ita olunacaktır.

Madde 17 - Yüksek Âkit Taraflar, beynelmilel transite en ziyade elverişli olan yollar üzerinde eşhasa, yolcu ağırlıklarına, emtiaya ve her türlü mevada, irsalâta, gemilere, vapurlara, arabalara ve vagonlara veya sair nakliye vasıtalarına mütekabilen serbestçe transit bahşetmeği, bu bapta birbirlerine en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini temin ederek taahhüt eylerler.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin ülkesinden geçen her nevi emtia, istatistik vergisi ile muhafaza ve mağaza ücretinden maada, bilûmum gümrük resminden veya sair bütün aidattar müteakabilen müstesna tutulacaktır.

Yüksek Âkit Taraflar, emtianın ve bilhassa bunlardan Devlet inhisarına tâbi olanların veya ithali memnu bulunanların memlekete gizlice ithal edilmemesini ve hakikaten transit suretile geçirilmesini temin için bütün tedbirleri almak hakkını mahfuz bulundurmakla beraber, transit keyfiyetini takyit edebilecek muamelât veya sair tedbir ile transiti sektedar etmemegi taahhüt ederler.

Bu maddenin ahkâmı doğrudan doğruya transit suretile geçen emtia hakkında cari olduğu gibi aktarma, ambalajı tecdit veya antrepoya vazedildikten sonra transit edilen emtiaya dahi tatbik olunur.

Emtia transiti:

1 - Ammenin ve Devletin emniyetine müteallik esbap dolayısıyla;

2 - Sıhhi zabıtaya müteallik esbap ilcasile veya hayvanları ve nebatları muzur haşerat ve tufeylattan muhafaza maksadile men veya takyit edilebilecektir; şukadar ki, tedabir bütün memleketlere veya aynı şeraite tâbi olan memleketlere tatbik edilmiş olmak şarttır.

Madde 18 — Yüksek Âkit Taraflardan birine mensup seyyar ticaret memurları, diğer tarafın ülkesinde, faaliyetlerine ve hassaten ticarî nümunelere bahşedilen gümrük kolaylıklarına müteallik bütün hususlarda en ziyade müsaadeye mazhar milletin seyyar ticaret memurlarına yapılan muamelenin ayından müstefit olacaktırlar.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin, ticaretlerini icra zımında mahallî tebaalara tahsis edilmemiş olan panayırılara ve pazarlara giden tebaaları, diğerinin ülkesinde, en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarından daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Yukarıdaki ahkâm, seyyar erbabı san'ata veya ayak satıcılığına kabili tatbik olmadığından Yüksek Âkit Taraflardan her biri bu bapta kendi kanunî mevzuatının tam serbestisini muhafaza eder.

Madde 19 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin, ticaretlerini icra zımında, mahallî tebaalara tahsis edilmemiş olan panayırılara ve pazarlara giden tebaaları, diğerinin ülkesinde tâbiyetinde bulundukları memleket memurları tarafından bu mukavelenamenin (D ve D I) melfuflarındaki nümune veçhile ita edilmiş bir hüviyet varakası ibraz edebildikleri takdirde mahallî tebaalardan daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Birinci fıkranın ahkâmı seyyar erbabı san'ata kabili tatbik olmadığı gibi ne ayak satıcılığına ne de san'at veya ticaret icra etmiyen eşhas nezdinde siparişler taharrisine şamil bulunmadığından Yüksek Âkit Taraflardan her biri bu hususlarda kendi kanunî mevzuatının tam serbestisini muhafaza eder.

Madde 20 — Yüksek Âkit Taraflardan her biri aşağıda zikredilen eşyayı - bu eşya tekrar ihraç edilecek olmak ve her birinin kanunlarında derpiş edilen teminat mahfuz kalmak şartile - her nevi ithal ve ihraç vergi ve resminden muaf tutacaktır.

a) Emtia ihracatında kullanılmak üzere Âkit Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine ithal edilmiş olan veya zikredilen tarzda istimal edilmiş olduğu usulü veçhile tesbit edildikten sonra, diğer taraf ülkesinden tekrar ithal edilecek olan ticarete müstamel her nevi ambalaj, örtüler, çuvalar ve fiçiler ve diğer paketleme vasıtaları, keza kumaş sarılan üstüvaneler, tahta makaralar ve mukavva borular.

b) Tamir edilecek eşya: Şurası mukarrerdir ki bu eşya ihracat memleketine tekrar ithal edilirse, tekrar ithalleri esna-

sında ithalât resminden müstesnadırlar. Bu eşyaya tamir esnasında külliyyetli miktarda ilâve edilmiş olup gümrük resmine tâbi bulunan mevat veya aksam, nefsi eşyadan ayrı olarak ve bunların asıl eşya ile terkip edilmelerinden mukaddem tâbi oldukları tarifeye göre, gümrük vergisi tesviyesine tâbi tutulacaklardır. Resim tesviyesine esas olan sıklet tahmin suretile tesbit olunabilir.

c) Yenebilecek mevattan başka, pazarlara, panayırılara veya sergilere gönderilen eşya.

Mevzuubahs eşyanın memlekete duhlulü esnasında alâkadarlar bunların istimal müddetini tesbit eylemeğe ihtimam edeceklerdir. İcabı takdirinde bu mühlet gümrük makamâtı tarafından kanunun evamirine tevfiқан temdit olunabilecektir.

Madde 21 — Üçüncü bir devletle müsavât üzere muamele görmek esası:

1 - Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden hemhudut memleketlerle hududun iki tarafında on beşer kilometrelik bir saha dahilinde vuku bulacak hudut ticareti hususunda bahşedilmiş veya ileride edilebilecek olan müsaadate,

2 - Bir gümrük ittihadından münbais hususî müsaadelere,

3 - Gümrük tarifesi hususunda ve alelûmum her hangi diğer bir ticarî hususta, Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan memleketler arasında mevcut veya istikbalde ihdas edilecek olan menafi ve müsaadate, kabili tatbik olmayacaktır.

Madde 22 — Demiryolları üzerinde ne nakliye ücretleri, ne de sevkiyatın zaman ve tarzı icrası hususlarında Yüksek Âkit Taraflar ülkeleri ahalisi beyninde fark gözetilmeyecektir. Bilhassa, Yüksek Âkit Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine geçen veya bu ülkede transit edilen irsalât sevkiyat veya nakliye ücretleri hususlarında bu ülkelerin birinden gerek dahilde bir mahallî maksuda ve gerek ecnebi memleketlere giden irsalâttan daha az müsaadeli bir surette muamele görmeyecektir; elverir ki nakliyat, aynı şerait altında aynı hat üzerinde ve aynı istikamette vuku bulsun.

Tenzilâtli ücretlerle yapılan ve ahvali hususiyede geçici bir kaza ve felâketin tehvinini istihdaf eyliyen veya bir emrihayre muhassas bulunan nakliyat mevzuubahs olmadıkça hiç bir muamelei istisnaiyeye cevaz verilmeyecektir.

Bundan maada demiryollarındaki müteakabil münakalâtın ve transit sevkiyatının teferruatını, şimendifer idarelerinin doğrudan doğruya itilâfi suretile, tanzim eylemek hakkını iki hükûmet muhafaza ederler.

Madde 23 — Yüksek Âkit Taraflar, tacirlere gümrük tarifeleri ve bilhassa muayyen bir meta üzerinden istifa edilecek rüsum hakkında resmî malûmat istihsal eylemek imkânını vermek için muktazi tedbirleri almayı taahhüt ederler. İstida, ithalât memleketinin nizamları mucibince, metain bir nümunesini veyahut mufassal bir tarifini, bunun bir suretini veya fotoğrafisini ihtiva eylemelidir.

Madde 24 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin tebaaları diğer tarafın ülkesinde, ihtira beratları, fabrika yahut ticaret markaları, ticarî unvanlar hususunda kanunda gösterilen usule riayet şartile bu tarafın tebaa yahut şirketlerine aittir aynı hukuku haiz olacaklardır.

Madde 25 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin sancağını taşıyıp hamulesiz veya hamuleli olarak diğer tarafın sularına ve limanlarına girecek veya oradan çıkacak olan gemi ve vapurlar oralarda hareket ve azimet mahalleri nereleri olursa olsun millî sefinelere yapılan muamelenin ayından her hususta müstefit olacaklar ve millî sefinelere tahmil edilen veya edilebilecek olanlardan başka, devlet, vilâyetler, nahiyeler veya hükûmetin müsaade ettiği herhangi bir teşekkül nam ve menfaatine istifa olunan -ne unvan altında olursa olsun- hiç bir resim ve mükellefiyete tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 26 — Yüksek Âkit Tarafların limanlarında, açıkta demirleme mahallerinde, doklarında ve (havre) larında, gemilerin yükletilmesine ve boşaltılmasına müteallik hususlarda, taraflardan birinin millî gemilere bahşetmiş olduğu bütün imtiyaz veya suhuletler, geldikleri veya gidecekleri yer neresi olursa olsun, diğer tarafın gemilerine dahi bahşolunacaktır.

Madde 27 — Hamuleler - mevrit veya mahalli sevkleri neresi olursa olsun - millî sancak altında ithal veya ihraç edilmiş oldukları takdirde tâbi olacakları resim ve mükellefiyetlerden başkasına hedef olmayacaklardır. Aynıle yolcular ve bunların ağırlıkları millî sancak altında seyahat ediyorlarmış gibi muamele göreceklidir.

Madde 28 — Bu mukavelenamenin seyrisefain hususunda mütekabilen millî muamele bahşolunmasına müteallik ahkâmı:

1 - Yüksek Âkit Taraflardan her birinin ülkesinde mer'î veya mer'iyete konacak kanunlarla tanzim edilmekte devam edecek olan kabotaja ve iç sularda seyrisefaine;

2 - Milli ticareti bahriyeye bahşedilmiş veya edilebilecek olan prim ve saire şeklindeki tergiplere;

3 - Âkit Tarafların kara sularında sayt icrasına, limanların, açık demirleme mahallerinin ve sığ sahillerin bahri hizmetlerinin ifasına şamil değildir.

Bahri hizmetler; bu ameliyelerin kara suları dahilinde ve Marmara denizinde icrası halinde, cer, kılavuzluk, bahri yardım ve tahliye icrasını ihtiva eder.

Yukarıki tadadın haricinde kalabilmiş olan istisnayı müstelzim mevadî en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi tanzim edecektir.

Madde 29 — Vapur ve gemilerin tâbiyeti, bu hususta mütekabil Devletlerin salâhiyettar makamları tarafından her bir memleketin kanun ve nizamlarına tevfi kan verilmiş olan vesika ve şehadetnameler mucibince her iki tarafça kabul edilecektir. Yüksek Âkit Taraflar arasında mahsusî itilâflar aktolununcaya kadar, bunlardan biri tarafından İngiliz usulüne muvafık olarak verilmiş olan hacmı istiabi ve seyrüsefere kabiliyet şehadetnamesiyle hacmı istiabiye müteallik sair vesikalar diğer tarafça tanınacaktır.

Madde 30 — Yüksek Âkit Taraflardan her birinin gemileri diğer tarafın bir veya müteaddit limanına, gerek oralar mevritleri ecnebi memleket olan hamule, emtia ve yolcularının hepsini veya bir kısmını indirmek, gerek oralarda ecnebi memlekete götürmek üzere hamule, emtia ve yolcularının hepsini veya bir kısmını irkâp etmek için gidebileceklerdir. Bu gemiler mütekabil memleketlerin kanun ve nizamlarına uyarak hamulelerinin diğer bir limana veya diğer bir memlekete mahsus olan kısmını bu kısım için, millî sefineler lehine tesbit edilmiş en aşağı miktar üzerinden ancak istifa edilebilecek olan nezaret resimlerinden başka hiç bir resim ve masraf tediyesiyle mükellef olmaksızın gemi dahilinde hıfız ve tekrar ihraç edebileceklerdir.

Madde 31 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin bir sefinesi diğer taraf sularında batar, karaya oturur, bahri hasara ducar olur veya mecburî tevakkufa uğrarsa bu sefine ile hamulesi mütekabil memleketlerin kanun ve nizamnamelerinin mümasil ahvalde millî sefinelere bahşettiği müsaade ve muafiyetlerin aynından müstefit olacaklardır. Kaptana, mürettebata ve yolculara - gerek kendileri, gerek sefine ve hamulesi için - mahallî tebaalara yapılan nisbette muavenet ve muzaheret edilecektir.

Tahliye resmi hususunda tahlisin vuku bulduğu memleketin kanunu tatbik olunacaktır.

Karaya oturmuş veya batmış bir gemiden kurtarılan emtia, dahili istihlak için memlekete ithal edilmedikçe hiç bir gümrük resmine tâbi tutulmayacaktır.

Madde 32 — Yüksek Âkit Taraflardan her biri, diğer tarafın her hangi başka bir ecnebi memleketin mümasil mümessillerini

kabul eylediği kendi ülkelerindeki şehir ve limanlarda ikamet edebilecek olan Baş Konsolos, Konsol ve Muavin Konsoloslar tayin etmek serbestisine malik olacaktır. Maamafih, bu Baş Konsolos, Konsolos ve Muavin Konsoloslar nezdine tayin edildikleri memleket hükümetinin müteamil usul dairesinde muvafakatini almadan vazife ifasına başlayamayacaklardır.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin Konsolosları, diğer tarafın ülkelerinde, herhangi diğer ecnebi bir memleketin mümasil Konsoloslarına bahşedilmiş veya edilecek olan imtiyaz, hak ve muafiyetlerin aynından -mütekabiliyet şartile- müstefit olacaklardır.

Madde 33 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin bir tebaasının diğer tarafın ülkesinde vefatı takdirinde, akrabası olmakla beraber, vefat mahallinde, müteveffanın memleketi kanunlarının kendisine terekeyi muhafaza altına almağa ve idare etmeğe mesağ verdiği hiç bir kimse bulunmazsa, müteveffanın tebaası bulunduğu devletin salâhiyettar Konsolosu, icap eden resmî muameleleri yaptıktan sonra müteveffanın mallarının bulunduğu memleket kanunlarının tayin ettiği şekil ve hudut dahilinde terekeyi muhafaza altına almağa ve idare etmeğe mezun olacaktır.

Şurası mukarrerdir ki müteveffaların terekelerinin idaresine müteallik her hususta Yüksek Âkit Taraflardan birinin herhangi diğer ecnebi bir memleketin konsoloslarına evvelce bahşetmiş olduğu veya bilâhare bahşedeceği bütün hak, imtiyaz, müsaade ve muafiyetler, mütekabiliyet şartile derhal diğer Yüksek Âkit Tarafın konsoloslarına teşmil edilecektir.

Madde 34 — Yüksek Âkit Taraflardan birinin diğer tarafın ülkesinde ikamet eden konsolosları, birinci tarafın gemilerinden firar etmiş olan, ikinci tarafın vatandaş veya tebaalarından gayrı, gemici efradı geri almak için mahallî hükümet tarafından kanunun müsaade ettiği muavenete mazhar olacaklardır.

Madde 35 — İki memleket arasında bir hakem mukavelesinden neşet edebilecek ahkâm mahfuz kalmak şartile Yüksek Âkit Taraflar beyinde bu mukavelenamenin tefsiri sadedinde zuhur edebilecek ihtilâflar diplomasi tarikile halledilememiş olursa iki tarafın muvafakatile ve tahkimname tarikile hakeme havale olunacaktır.

Madde 36 — Bu mukavelename tasdik olunacak ve tasdiknameleri mümkün olan sür'atle Atina'da teati edilecektir.

Mukavelename, teati tarihinden bir ay sonra mer'iyete girecek ve müddeti iki sene olacaktır. Bu tarihten itibaren Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden altı aylık bir mühletle feshedilmedikçe mer'iyette kalacaktır.

Yukarıdaki ahkâmı tasdik etmek üzere murahhaslar bu mukavelenameyi imza etmişler ve mühürlemişlerdir.

Ankara'da 30 teşrinievvel 1930 tarihinde fransızca iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

A. Michalakopoulos
S. Polychroniadis

Dr. T. Rüştü
Zekai
M. Şeref
M. Numan

A - Listesi

Yunan tarife numarası	Eşyanın tavsifi	Vahit	Resim Madeni Dr.
S.	F.		
1 den	Sıkleti 200 kilogramı geçmiyen canlı hayvanlar:		
a 1	Öküz ve boğa	Baş	9
b 1	İnek	»	9
c 1	Manda	»	9
d 1	Dana, tosun ve düve	»	9

EK 2: İlk sınır dışı edilen Yunan vatandaşlarının resimleri, *Vatan*, 28 Mart 1964.

EK: 3 İlk sınır dışı edilen Yunan vatandaşı Elefthere Velissarios'un gümrük muayenesi sırasındaki fotoğrafıdır. *Son Havadis*, 1 Nisan 1964.

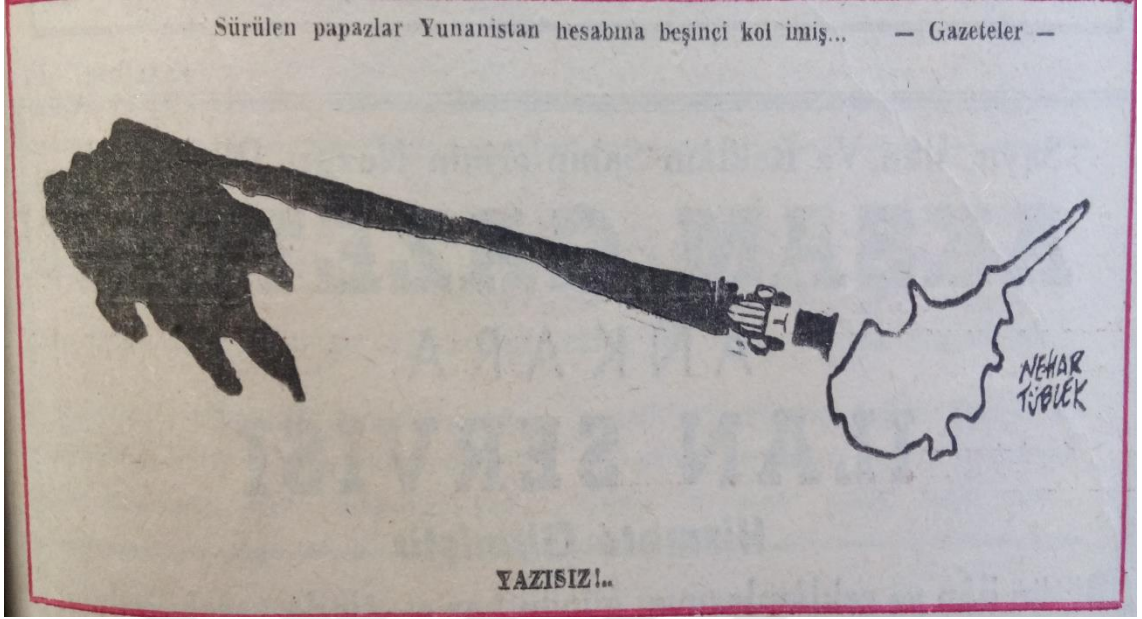
EK: 4 Sınır Dışı edilen 30 Yunan uyrukludan 29'unun ismi gazetelerde yayınlanmıştır. Listede verilen bu kişilerin isimleri ve meslekleridir. *Akşam*, 12 Nisan 1964.

- 1- Temistokles Psarros (Hollanda Bankası'nda)
- 2- Dimitri Lefas (Tatlıcı)
- 3- Dimitri Plakas (Kumaş tüccarı)
- 4- İoannis Kıryakis (Zahire tüccarı)
- 5- Stavros Vassiliadis (Serbest ticaret)
- 6- Georgios Dimitriadis (Zahire tüccarı)
- 7- Spridon Spriu (Tüccar)
- 8- Stergaïos Katanos (Tüccar)
- 9- Nikolas Vilopulos (Tüccar)
- 10- Konstantin Francis (Rahip)
- 11- Haralambos Vayos (Vapur Acentesi)
- 12- Yani Bosinis (Balıklı Hastahanesi İdare Amiri)
- 13- Niko Yorgi Sofiadisou (Bakkal)
- 14- Panayot Kromidias (Papaz)
- 15- Teofanios Patunas (İthalatçı)
- 16- Konstantinos Kallonos (Tüccar)
- 17- Konstantinos Konstantulakis (Tuhafiyeci)
- 18- Alkiviadis Pertesis (Kâtip)
- 19- Levanis Lukirias (Terzi)
- 20- İoannis İvrakis (Yunan Kültür Ataşesi)
- 21- Mişel İstefano (Tüccar) Yurt dışında
- 22- Agamemnon Zahiriadis (Tüccar) Yurt dışında
- 23- Stelaki Kaloumeno (Tüccar) Yurt dışında
- 24- Yani Berberopulos (Tüccar) Yurt dışında
- 25- Petro Savrido (Fabrikatör)
- 26- Anastas Kösanos (Rahip)
- 27- Georgios Valsamapulos (Kemerçi)
- 28- Yorgi Kadilas (Fabrikatör)
- 29- Hipokrates Sabbayideş (Tütün tüccarı).

EK: 5 Sınır dışı edilen iki Rum din adamının sınır dışı edilmeden önce çekilen Havaalanındaki resimleridir. *Hürriyet*, 22 Nisan 1964.

EK: 6 Sınır dışı edilen iki Rum din adamının Yunanistan'ın hesabına beşinci kol faaliyeti olarak görev yaptığını vurgulayan ve bunu hicveden karikatür. *Akşam*, 7 Mayıs 1964.

EK: 7 Sınır dışı edilen Yunan uyruklulardan “ikolata Kralları” olarak bilinen Aristidis ve Konstantin Zambikos kardeşlerin resimleridir. *Hürriyet*, 26 Mayıs 1964.

EK: 8 Gençlik teşekküllerinin başlatmış oldukları Yunan uyruklulara karşı iktisadi boykot çağrısıyla alakalı hazırlanan pankartlardan bir örnek. *Yeni Sabah*, 17 Nisan 1964.

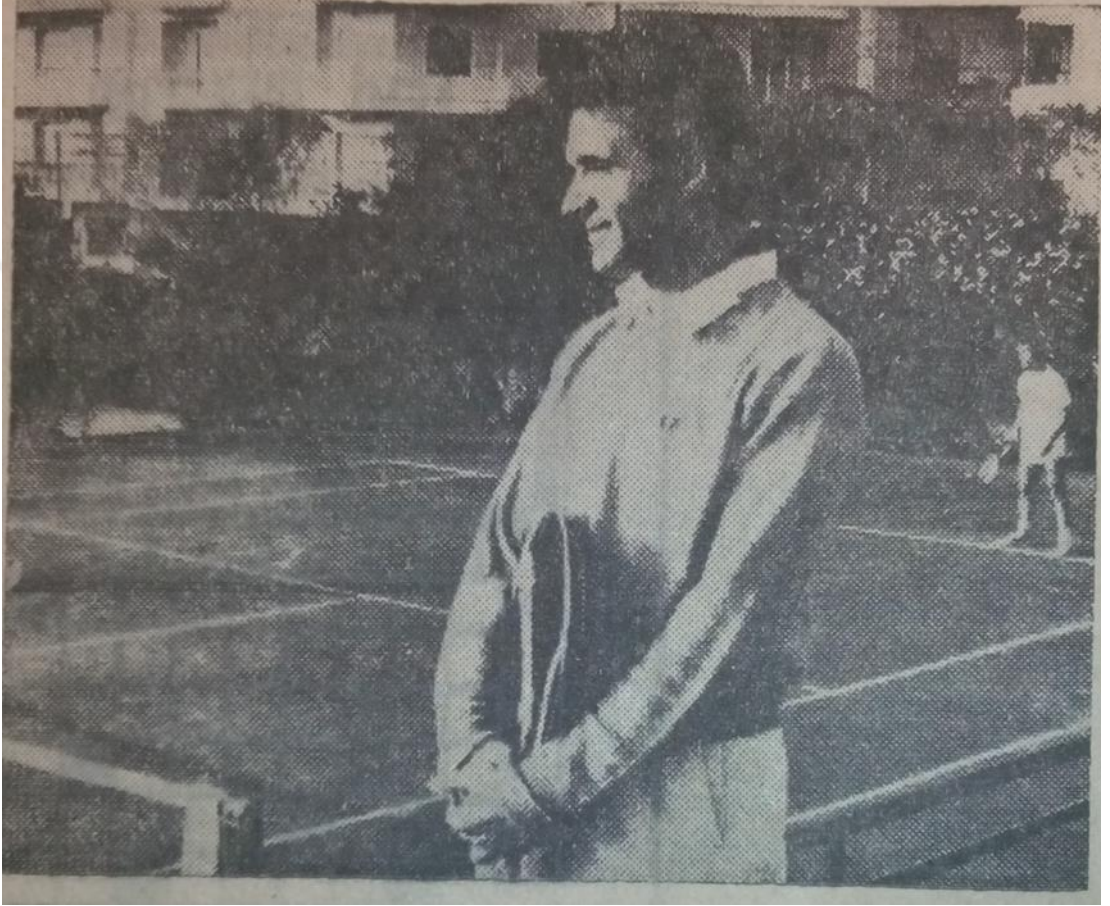
EK: 9 Sınır dışı edilen Yunan uyrukluların Yunanistan'da kurmuş oldukları derneğin 2. toplantı fotoğrafıdır. *Hürriyet*, 5 Ağustos 1964.

EK: 10 Sınır dışı edilen Yunan uyrukluların İpsala Sınır Kapısı'ndaki Evros Köprüsü'nden geçerlerken çekilmiş resimleridir. *Dünya*, 8 Kasım 1964.

EK: 11 Arkadaşları tarafından “Toni Cip” diye tanınan Andon Cipuropulos, İstanbul’un en tanınmış tenisçilerinden biridir. Tony ilk defa 1943’te Robert Kolej’de tertip edilen bir turnuvaya katılarak birinci olmuş ve daha sonra yüzden fazla kupa kazanmıştır. En son İstanbul Teřvik ve Bölge Birinciliklerinde Dr. Behbut Cevanşir ile birlikte şampiyon olmuşlardır. Resimde, “Ancak tenis oynayarak biraz teselli bulunduğunu” söyleyen Tony, Atina’da Tenis Kulübü’nde görülüyor. *Hürriyet*, 6 Haziran 1965.

EK: 12 Gitaracı Andon sınır dışı edilmeden yedi yıl önce Türk uyruğuna geçmek için müracaat etmiş fakat cevap alamadan sınır dışı edilmiştir. Resim, “İstanbul’dan bahsettikçe kalbim fena oluyor.” diyen Andon’a aittir. *Hürriyet*, 8 Haziran 1965.

Sirkeci Gar Gazinosu’nun sahibi Andon Petropulos Avrupa’da seyahatte iken Vize Anlaşması’nın kaldırılmasıyla Yunanistan’da kalmıştır. Resim, uzun yıllar Sirkeci Gar Lokantası’nı işleten Andon Petropulos’a aittir. *Hürriyet*, 8 Haziran 1965.

EK: 13 Resim, Gökşin Sipahioğlu'yla yaptığı mülakatta Kadıköy'den, Moda'dan söz eden ve Atina'da kendisini misafir addettiğini söyleyen Oresti Vayapulos'a aittir. *Hürriyet*, 9 Haziran 1965.

ÖZGEÇMİŞ

28 Ağustos 1990 Denizli Doğumluyum. İlk ve orta öğrenimlerimi Denizli’de, Lise öğrenimimi ise Muğla Anadolu Öğretmen Lisesi’nde tamamladım. 2008 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü’nde lisans eğitime başladım. 2013-2014 eğitim öğretim yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına kaydımı yaptırdım. “Yunan Uyrukluların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)” isimli tez ile Yüksek Lisans çalışmamı tamamlamış bulunmaktayım.

